

IVANA STEVANOVIĆ • MILENA BANIĆ • LJUBINKA MARKOVIĆ • SAVO ĐURĐIĆ • JASMINA JOVOVIĆ • VESNA ZAJC

KORAK

KA PREUZIMANJU

ODGOVORNOSTI

*IZVRŠENJE VASPITNE MERE POSEBNE OBAVEZE
I STATISTIČKI PODACI O MALOLETNIM
UČINIOCIMA KRIVIČNIH DELA
ZA PERIOD 2007–2011. GODINE*

Centar za prava deteta

unicef

**KORAK KA
PREUZIMANJU
ODGOVORNOSTI**

KORAK KA PREUZIMANJU ODGOVORNOSTI

Izdavač

Centar za prava deteta
Beograd, Skender-begova 20/12
011 33 44 170
www.cpd.org.rs
office@cpd.org.rs

Za izdavača

Ivana Stevanović

Urednica

Ivana Stevanović

Autori

Ivana Stevanović, Milena Banić, Ljubinka Marković,
Savo Đurđić, Jasmina Jovović, Vesna Zajc

Lektura/Korektura

Tanja Bogičević

Dizajn

Rastko Toholj

Štampa

Igam, Beograd

Tiraž 500

ISBN 978-86-83109-53-1

Štampano u decembru 2012.

Ova publikacija je odštampana uz podršku UNICEF-a.

U publikaciji su izražena mišljenja stručnjaka koji su dali doprinos
analizi i koja ne moraju nužno da odražavaju stavove UNICEF-a.

unicef

Sadržaj

<i>Uvodna reč</i>	5
-----------------------------	---

Izvršenje vaspitne mere posebne obaveze (samostalno i uz vaspitnu meru pojačanog nadzora) 7

— *Autori: Ivana Stevanović, Milena Banić, Ljubinka Marković,
Savo Đurđić, Jasmina Jovović, Vesna Zajc* —

1 Normativni okvir	9
2 Posebne obaveze — prema regionalnoj distribuciji, starosti i polnoj strukturi maloletnika kojima su izrečene (podaci Republičkog zavoda za statistiku Srbije)	12
3 Rezultati istraživanja	19
4 Problemi u izvršenju posebnih obaveza i preporuke za njihovo prevazilaženje	52
Umesto zaključka	57
Prilog	59
Literatura	61

Statistički podaci o maloletnim učiniocima krivičnih dela za period od 2007. do 2011. godine 63

— *Autorka: Vesna Zajc* —

1 Metodološke napomene	65
2 Krivične prijave	68
3 Maloletnici za koje je podnet predlog veću za izricanje krivične sankcije („optuženi”) i maloletnici kojima su izrečene krivične sankcije	75
4 Vaspitni nalozi	85
5 Trendovi u maloletničkom kriminalitetu u Republici Srbiji (prema podacima Republičkog zavoda za statistiku Srbije)	91

Uvodna reč

Poštovani čitaoci, pred vama se nalazi publikacija *Korak ka preuzimanju odgovornosti* u kojoj su prezentovani rezultati dva istraživanja: *Izvršenje vaspitne mere posebne obaveze (samostalno i uz vaspitnu meru pojačanog nadzora)* i *Statistički podaci o maloletnim učiniocima krivičnih dela za period od 2007. do 2011. godine*. Oba istraživanja nastala su kao rezultat aktivnosti na projektu „Jačanje sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji”, koji je realizovao Centar za prava deteta u partnerstvu sa UNICEF-om na inicijativu *Saveta za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima*.¹

Narodna skupština Republike Srbije je 2005. godine usvojila *Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* (u daljem tekstu: *Zakon o maloletnicima*) koji se primenjuje od 1. januara 2006. godine. Imajući u vidu da je ovim *lex specialisom* predviđena, između ostalog, i široka lepeza krivičnih sankcija koje se mogu izreći prema maloletnim učiniocima krivičnih dela, želeli smo da na jednom mestu prezentujemo zvanične statističke podatke koji svedoče i o rezultatima primene nekih novih zakonskih instituta. Tu smo, pre svega, imali u vidu jedan od najznačajnijih — vaspitnu meru posebne obaveze, koja se prema novim zakonskim rešenjima može izreći od strane sudija za maloletnike i kao samostalna krivična sankcija (član 14. *Zakona o maloletnicima*), odnosno uz neku od vaspitnih mera pojačanog nadzora (član 19. *Zakona o maloletnicima*). Podaci o broju i vrsti izrečenih posebnih obaveza su sastavni deo sprovedenog istraživanja: *Izvršenje vaspitne mere posebne obaveze (samostalno i uz vaspitnu meru pojačanog nadzora)* u kome je istraživački tim otišao i korak dalje u smislu analize predmeta i postupanja u njima za područje koje u okviru svoje nadležnosti pokrivaju: Viši sud u Beogradu, Viši sud u Nišu i Viši sud u Novom Sadu. Istraživanjem je obuhvaćena analiza svih predmeta u kojima su sudije za maloletnike ova tri suda izrekle neku od mera posebnih obaveza (samostalno ili u kumulaciji sa nekom od vaspitnih mera pojačanog nadzora), za period od šest godina — od 1. januara 2006. godine do 31. decembra 2011. godine. Opšti cilj ovog dela istraživanja bio je da se utvrdi realno stanje izvršenja vaspitne mere posebne obaveze za područje nadležnosti ova tri suda, kapaciteti i prepreke za njenu primenu, te da se na osnovu toga daju preporuke za unapređenje izvršenja ove krivične sankcije. Specifični ciljevi proistekli su iz opšteg i vezani su za svaku posebnu obaveznu pojedinačno, za pojedine učesnike u postupku i procesu izvršenja, kao i za moguće specifičnosti područja koja su u nadležnosti ova tri suda. Ujedno, ovim istraživanjem želeli smo i da ukažemo na značaj prikupljanja i analize ovih podataka na nacionalnom nivou koji se, pre svega, ogleda u tome da se oni mogu koristiti kao polazna tačka prilikom evaluacije politika i strategija koje se odnose na identifikaciju područja akcije i unapređenje reformi u ovoj oblasti u Republici Srbiji. Ova činjenica je od velikog značaja, kako za same maloletne učinioce krivičnih dela, tako i za žrtve ovih dela ali i za društvo u celini, posebno ukoliko su i učinilac i žrtva maloletna lica.

Istraživanje *Statistički podaci o maloletnim učiniocima krivičnih dela za period od 2007. do 2011. godine*, čiji su rezultati takođe prezentovani u ovoj publikaciji, bilo je usmereno ka sagledavanju kriminaliteta maloletnika u celini za period 2007–2011. godina. Akcenat je stavljen na vrstu izrečenih krivičnih sankcija prema maloletnicima i analizu primene novog zakonskog instituta — vaspitnih naloga, kao vrste uslovljenog oportuniteta čijom primenom se omogućava skretanje sa klasičnog krivičnog postupka. Rezultati koji su prezentovani u ovom delu analize nastali su na osnovu zvaničnih statističkih podataka Republičkog zavoda za statistiku Srbije.

1 Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima je multidisciplinarno telo koje čine sudije i tužioci za maloletnike, kao i stručnjaci imenovani od strane ministarstava nadležnih za pravosuđe, rad i socijalnu politiku i unutrašnje poslove, Advokatske komore Srbije i nevladinog sektora. Savet ima dvanaest članova i formiran je u novembru 2009. godine od strane Ministarstva pravde i Vrhovnog suda Srbije sa ciljem da prati aktuelne pojavne oblike prestupništva mladih i krivičnopravnu zaštitu maloletnih lica, podnosi svojim osnivačima inicijative, predloge, mišljenja i analize za unapređenje ove oblasti, saraduje sa nadležnim državnim organima kao i naučnim i stručnim ustanovama u primeni odredaba Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, kao i da prati primenu preuzetih međunarodnih obaveza.

Istraživački tim u sastavu dr Ivana Stevanović, kao rukovodilac ovog istraživačkog podprojekta, Milena Banić — program koordinatorica Centra za prava deteta, Ljubinka Marković — samostalni savetnik Odeljenja za maloletnike Višeg suda u Beogradu, Savo Đurđić — sudija za maloletnike Višeg suda u Novom Sadu, Jasmina Jovović — sudija za maloletnike Višeg suda u Nišu i Vesna Zajc — samostalni savetnik, rukovodilac Grupe za pravosudnu i rodnu statistiku, izražava zahvalnost *Savetu za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima* na prepoznatom značaju istraživanja predmeta ove publikacije, a pre svega na inicijativi da ono bude realizovano. Istraživači izražavaju svoju zahvalnost i gospođi Zorani Čosić — projektantu obrade Republičkog zavoda za statistiku Srbije na njenom doprinosu u pripremi dela publikacije.

Posebnu zahvalnost izražavamo kancelariji UNICEF u Beogradu bez čije stručne i finansijske podrške ne bismo bili u mogućnosti da realizujemo naše istraživanje.

Urednica

Izvršenje vaspitne mere
posebne obaveze
(samostalno i uz vaspitnu meru
pojačanog nadzora)

Autori

Ivana Stevanović, Milena Banić, Ljubinka Marković,
Savo Đurđić, Jasmina Jovović, Vesna Zajc

1 Normativni okvir

Posebne obaveze, kao vaspitna mera u sistemu maloletničkog pravosuđa, predstavlja jednu od mera alternativnih institucionalnom tretmanu, a čiji je cilj da se kroz izricanje odgovarajućih zabrana i zahteva utiče na ponašanje i ličnost maloletnika radi jačanja njegove lične odgovornosti kako više ne bi vršio krivična dela. Izricanje mera alternativnih institucionalnom tretmanu maloletnim učiniocima krivičnih dela definisano je i međunarodnim i nacionalnim zakonodavstvom.

Davanje prednosti vaninstitucionalnim oblicima reagovanja, jeste obaveza koju je Republika Srbija preuzela kao zemlja ugovornica *Konvencije o pravima deteta*, koja u članu 40. u odnosu na maloletne učinioce krivičnih dela propisuje da će prilikom određivanja društvene reakcije biti „stavljen na raspolaganje širok spektar mera kao što su briga, usmeravanje, nadzor, pravna pomoć, uslovno kažnjavanje, prihvata, obrazovanje i programi stručne obuke i druge alternative institucionalnoj brizi kako bi se obezbedilo da se sa decom postupa na način koji odgovara njihovoj dobrobiti i koji je srazmeran kako okolnostima tako i učinjenom delu”, kao i da se teži „donošenju mera bez pribegavanja sudskom postupku, s tim da budu u potpunosti poštovana ljudska prava i zakonska zaštita”.²

Pored *Konvencije o pravima deteta*, i *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu* — u daljem tekstu: *Tokijska pravila*,³ koja predstavljaju smernice za unapređenje, razvoj i primenu mera alternativnih institucionalnom tretmanu, propisuju standarde koje bi države trebalo da imaju u vidu prilikom osmišljavanja kaznene politike prema učiniocima krivičnih dela i preporučuju državama da razviju mere koje su alternativne institucionalnom tretmanu u okviru svojih pravnih sistema kako bi smanjile korišćenje zatvora i racionalizovale politiku krivičnog zakonodavstva ali i minimizirale verovatnoću povratka kriminalu prestupnika kroz reintegraciju prestupnika u društvo. *Tokijska pravila* propisuju izricanje alternativnih mera, a smanjenje broja ponovljenih prestupa vide u sistemu restorativnog pravosuđa, korišćenju diverzionih šema i individualizaciji kazni u skladu sa prirodom i težinom učinjenog prestupa, ličnošću i poreklom prestupnika i zaštitom društva i žrtve, kao i u podsticanju prestupnika da shvati značaj učinjenog krivičnog dela i prestane dalje da vrši krivična dela. Iako ova pravila predstavljaju smernice koje bi trebalo primenjivati prilikom kažnjavanja ne samo maloletnih već i punoletnih učinilaca krivičnih dela, ona predstavljaju jedan od ključnih dokumenata u sklopu međunarodnih instrumenata o maloletničkom pravosuđu jer daju sveobuhvatnu sliku svega onoga što bi trebalo uzeti u obzir prilikom određivanja krivičnih sankcija koje predstavljaju alternative institucionalnom tretmanu. *Tokijska pravila* bi trebalo da se primenjuju na decu u sukobu sa zakonom u svim fazama krivičnog postupka, kao i da podstiču države da razviju i primene širok spektar mera alternativnih institucionalnom tretmanu.

I nacionalno zakonodavstvo Republike Srbije, u skladu sa međunarodnim standardima, definiše različite mere neinstitucionalnog karaktera u odnosu na maloletne učinioce krivičnih dela. Govoreći o novinama u tekstu, *Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* (u daljem tekstu: *Zakon o maloletnicima*)⁴ uglavnom ukazuje na alternative u pogledu mera od značaja za krivični postupak, a naročito na alternativne mogućnosti

2 Vučković Šahović, N. (2001) *Prava deteta i Konvencija o pravima deteta*, Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta, str. 64.

3 *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu* usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/100 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/110, 14. decembar 1990).

4 *Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, „Službeni glasnik RS”, br. 85/2005.

kod sankcija, mogućnost njihove kumulacije, režim izvršenja.⁵ Tako, *Zakon o maloletnicima* u članu 11. propisuje različite vrste vaspitnih mera neinstitucionalnog karaktera kao što su:

- Mere upozorenja i usmeravanja: sudski ukor i posebne obaveze (član 11, 13. i 14. *Zakona o maloletnicima*);
- Mere pojačanog nadzora: pojačani nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staratelja, pojačani nadzor u drugoj porodici, pojačani nadzor od strane organa starateljstva, pojačani nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitanje i obrazovanje maloletnika. (član 11, 15, 16, 17. i 18. *Zakona o maloletnicima*).⁶

Zakon o maloletnicima takođe afirmiše i izricanje vaspitnih naloga (1. poravnanje sa oštećenim kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela, 2. redovno pohađanje škole ili odlaženje na posao, 3. uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, 4. podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga, 5. uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu — član 5. do 8. *Zakona o maloletnicima*), čiji je cilj da se ne pokreće krivični postupak ili da dođe do njegovog obustavljanja. Vaspitne naloge može primeniti i tužilac, što je u skladu sa smernicama datim u *Tokijskim pravilima*.

Isto kao i u *Tokijskim pravilima*, i *Zakon o maloletnicima* predviđa individualizovanje krivičnih sankcija prema svakom pojedinom maloletnom učiniocu krivičnih dela i usvaja ideju da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći može uticati na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloletnika, kako bi se obezbedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvo. Tako *Zakon o maloletnicima* uglavnom sadrži mere koje imaju za cilj aktivno učešće maloletnika, razvijanje njegove lične odgovornosti, a sve to radi izgradnje novih standarda ponašanja i reintegracije u društvo. U tom smislu, naročito su od značaja posebne obaveze i vaspitni nalozi.

Iako se vaspitni nalozi sadržinski poklapaju sa pojedinim posebnim obavezama, važno je napomenuti da između ova dva instituta postoji kvalitativna razlika. Posebne obaveze predstavljaju krivične sankcije, dok vaspitni nalozi predstavljaju mere *sui generis*. Posebne obaveze, kao sankcije, sud nameće i maloletnik nema mogućnost izbora, dok sa vaspitnim nalozima maloletnik može da se saglasi ili ne, odnosno da ih prihvati ili ne prihvati i da utiče na njihov izbor. Pored niza drugih razlika (različito trajanje, različiti organi koji primenjuju i izriču ove institute, i sl.), posebno je značajno razlikovanje u odnosu na posledice. Neispunjenje posebne obaveze može da dovede do zamene sa nekom drugom posebnom obavezom, odnosno drugom vaspitnom merom, dok nepostupanje po vaspitnom nalogu najčešće dovodi do pokretanja krivičnog postupka, odnosno njegovog nastavka (član 62. stav 6. *Zakona o maloletnicima*).⁷

Posebne obaveze su vrsta vaspitnih mera upozorenja i usmeravanja koje u krivičnom postupku prema maloletnim učiniocima krivičnih dela sud može izreći maloletnom učiniocu krivičnog dela ako oceni da je odgovarajućim zahtevima ili zabranama potrebno uticati na maloletnika i njegovo ponašanje. *Zakon o maloletnicima* u članu 14. propisuje sledeće posebne obaveze koje sud može izreći maloletniku: 1) da se izvini oštećenom — član 14. stav 2. tačka 1, 2) da u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao — član 14. stav 2. tačka 2, 3) da redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla — član 14. stav 2. tačka 3, 4) da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima — član 14. stav 2. tačka 4, 5) da se, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja — član 14. stav 2. tačka 5, 6) da se uključi u određene sportske aktivnosti — član 14. stav 2. tačka 6, 7) da se podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga — član 14. stav 2. tačka 7, 8) da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima

5 Perić, O. (2007) *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, drugo, dopunjeno izdanje, Beograd: „Službeni glasnik“.

6 Pored navedenih vaspitnih mera neinstitucionalnog karaktera *Zakon o maloletnicima* u članu 11. propisuje i treću grupu vaspitnih mera — zavodske mere: upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom, upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje, a koje mere su institucionalnog karaktera.

7 Perić, O., (2007) *op. cit.* str. 41.

rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama — član 14. stav 2. tačka 8, 9) da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se proverava određeno znanje — član 14. stav 2. tačka 9, 10) da ne može da napusti mesto prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva — član 14. stav 2. tačka 10.⁸

Donošenjem posebnog *Pravilnika o izvršenju vaspitnih mera posebnih obaveza* (u daljem tekstu: *Pravilnik*) u novembru 2006. godine, stvoreni su i precizniji normativni okviri za izvršenje vaspitne mere posebne obaveze u praksi.⁹ Ovim *Pravilnikom* propisani su oblici i način izvršenja vaspitne mere posebne obaveze, organi nadležni za sprovođenje izvršenja posebnih obaveza, međusobni odnosi između tih organa i druga pravila od značaja za ostvarivanje svrhe vaspitne mere posebna obaveza. *Pravilnik* se sastoji od 37 članova, a u delu II *Pravilnika* (Posebne obaveze i njihovo izvršenje), posebno je uređeno izricanje i izvršenje svih posebnih obaveza koje su propisane *Zakonom o maloletnicima*. *Pravilnikom* je propisano da se Rešenje o izrečenoj posebnoj obavezi dostavlja nadležnom organu starateljstva koji, samostalno ili preko određenog lica (lica koje poseduje posebna znanja iz oblasti prava deteta i prestupništva mladih i koje postupa pod nadzorom centra za socijalni rad), prati njeno izvršenje, osim u situaciji kada je sud izrekao posebnu obavezu *izvinjenja oštećenom* (član 14. stav 2. tačka 1. *Zakona o maloletnicima*) koju sud sam neposredno izvršava. O izvršenju posebne obaveze predstavnik organ starateljstva najmanje jednom mesečno izveštava sudiju za maloletnike (član 13, 16, 24, 27, 30, 33 i 36. *Pravilnika*). U slučaju da je nadležni organ starateljstva za praćenje izvršenja odredio drugo lice (izvan centra za socijalni rad) kao kod izvršenja posebne obaveze *naknadom štete oštećenom* (član 14. stav 2. tačka 2. *Zakona o maloletnicima*), odnosno *uključivanja bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* (član 14. stav 2. tačka 5. *Zakona o maloletnicima*), ovo lice najmanje jednom mesečno izveštava sudiju za maloletnike (član 10. i član 21. *Pravilnika*).

Sud može izreći jednu ili više posebnih obaveza, a prilikom izbora pojedinih obaveza sud je dužan da posebno vodi računa da ova mera bude prilagođena ličnosti maloletnika i prilikama u kojima živi, kao i da ceni njegovu spremnost da saraduje u njenom ostvarivanju. Sud ovu vaspitnu meru može izreći samostalno (član 14. *Zakona o maloletnicima*), a može ih izreći i uz vaspitne mere pojačanog nadzora (član 19. *Zakona o maloletnicima*). Mogućnošću izricanja jedne ili više posebnih obaveza kao samostalne krivične sankcije ili kumulativno uz vaspitnu meru pojačanog nadzora omogućena je maksimalna individualizacija krivičnih sankcija prema maloletnicima, što zahteva od suda jasno konkretizovanje da se radi o dve posebne vaspitne mere, a od ustanova i organizacija (državnom, javnom i civilnom sektoru) u kojima se ove mere realizuju, odgovarajuće programe izvršenja.¹⁰

Nadzor nad izvršenjem posebnih obaveza vrši sud, s tim što o tome može tražiti izveštaj i mišljenje organa starateljstva (član 14. stav 7. *Zakona o maloletnicima*). Međutim, u praksi se pri izricanju nekih posebnih obaveza, naročito u odnosu na posebnu obavezu *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu* i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama (član 14. stav 2. tačka 8. *Zakona o maloletnicima*) u nekim sudskim odlukama, neočekivano se zahteva da centar za socijalni rad preuzme ulogu koju po zakonskim propisima, iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite, uopšte nema, odnosno da konkretni centar za socijalni rad sačini program izvršenja navedenih posebnih obaveza.¹¹

8 Posebne obaveze iz člana 14. stav 2. tačka 1. i 2. *Zakona o maloletnicima* neposredno su vezane za samo krivično delo i predstavljaju upliv restorativnog pristupa u sistem maloletničkog pravosuđu. Posebne obaveze iz člana 14. stav 2. tačka 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 9. *Zakona o maloletnicima* su u prvom redu usmerene na podsticanje i insistiranje na pravilnom razvoju ličnosti maloletnika, poželjnoj socio-emoativnoj maturaciji, jačanju njegovih pozitivnih kapaciteta i boljoj integraciji u društvenu sredinu, što bi trebalo da rezultira kvalitetnijim životnim stilom i eliminacijom kriminogenog ponašanja. Posebna obaveza iz člana 14. stav 2. tačka 10. *Zakona o maloletnicima* predstavlja u odnosu na ostale posebne obaveze samo opšti uslov — da maloletnik ne može napustiti mesto prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva, tj. da ostane dostupan radi daljeg praćenja. Funkcija ove posebne obaveze ogleda se u izričitoj zabrani i ona, pre svega, treba da omogućiti da se ostale posebne obaveze (ili neke od mera pojačanog nadzora) neposredno realizuju.

9 *Pravilnik o izvršenju vaspitnih mera posebnih obaveza*, „Službeni glasnik RS”, broj 94/06.

10 Stevanović, I. (2012) *Kretanje broja izrečenih vaspitnih mera posebnih obaveza prema vrsti krivičnog dela, starosti i polu maloletnih učinilaca za period 2007–2011. godina*, „Revija za krivično pravo i kriminologiju”, br. 1–2. (U trenutku štampanja ove publikacije, navedeni broj Revije je u fazi pripreme za štampu.)

11 Perić, O., Milošević, N., Stevanović, I. (2008) *Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnicima u Srbiji*, Beograd: Centar za mir i razvoj demokratije, str. 129.

U slučaju neispunjenja izrečene posebne obaveze/a sud može zameniti izrečenu obavezu/e nekom drugom posebnom obavezom ili drugom vaspitnom merom (član 14. stav 8 *Zakona o maloletnicima*).

Inače, institut posebne obaveze u krivični postupak prema maloletnicima je uveden još *Krivičnim zakonom Republike Srbije*,¹² koji je bio na snazi do početka primene *Zakona o maloletnicima*. Ovaj zakon je u članu 23. propisivao mogućnost izricanja 11 različitih posebnih obaveza¹³ koje je sud mogao izreći maloletniku i to isključivo uz vaspitne mere pojačanog nadzora, ukoliko je to potrebno za uspešnije izvršenje izrečene mere, ali ne i samostalno. Dakle, u krivičnom zakonodavstvu koje je važilo do 1. januara 2006. godine, posebne obaveze nisu bile krivične sankcije već *posebne mere* koje je sud mogao *odrediti* maloletniku uz vaspitne mere pojačanog nadzora, čiji je zadatak bio uspešnije izvršenje izrečene sankcije.¹⁴

2 Posebne obaveze — prema regionalnoj distribuciji, starosti i polnoj strukturi maloletnika kojima su izrečene (podaci Republičkog zavoda za statistiku Srbije)

Vaspitne mere upozoravanja i usmeravanja, a u koje spadaju sudski ukor i posebne obaveze, predstavljaju najčešće izricane vaspitne mere. Prema zvaničnoj statistici za period od 2007–2011. godine, vaspitne mere upozorenja i usmeravanja činile su u proseku, u posmatranom periodu, na nivou Republike Srbije 44% od svih sankcija koje su izrečene maloletnicima (Srbija — sever prosek je 51%, Srbija — jug 37%), a kako je prikazano u **Tabeli 1**.

12 *Krivični zakon Republike Srbije*, „Službeni glasnik SRS”, br. 26/77.

13 Članom 23. *Krivičnog zakona Republike Srbije* bile su propisane sledeće posebne obaveze koje je sud mogao izreći maloletniku uz meru pojačanog nadzora: 1) da se lično izvini oštećenom licu; 2) da u okviru sopstvenih mogućnosti otkloni štetu prouzrokovanu krivičnim delom; 3) da redovno pohađa školu; 4) da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima; 5) da prihvati zaposlenje; 6) da se uzdrži od uživanja alkoholnih pića i opojnih droga; 7) da se uzdrži od posećivanja određenih lokala odnosno određenih priredbi; 8) da posećuje odgovarajuću zdravstvenu ustanovu ili savetovalište; 9) da se u slobodno vreme bavi određenim društveno-korisnim delatnostima; 10) da se ne druži sa licima koja na njega štetno utiču; 11) da učestvuje u akcijama humanitarnih i omladinskih organizacija.

14 Perić O., (2007) *op. cit.* str. 40.

Tabela 1 Maloletnici prema izrečenim krivičnim sankcijama, 2007–2011.

	Ukupno	Maloletnički zatvor		mere upozorenja i usmeravanja		Vaspitne mere mere pojačanog nadzora		zavodske mere	
			%		%		%		%
2007									
Republika Srbija	1996	30	1,5	886	44,4	999	50,1	81	4,1
Srbija – sever	898	4	0,4	411	45,8	437	48,7	46	5,1
Srbija – jug	1098	26	2,4	475	43,3	562	51,2	35	3,2
2008									
Republika Srbija	2229	17	0,8	947	42,5	1144	51,3	121	5,4
Srbija – sever	1166	8	0,7	588	50,4	513	44,0	57	4,9
Srbija – jug	1063	9	0,8	359	33,8	631	59,4	64	6,0
2009									
Republika Srbija	1902	19	1,0	834	43,8	960	50,5	89	4,7
Srbija – sever	928	4	0,4	471	50,8	410	44,2	43	4,6
Srbija – jug	974	15	1,5	363	37,3	550	56,5	46	4,7
2010									
Republika Srbija	1640	5	0,3	747	45,5	829	50,5	59	3,6
Srbija – sever	759	1	0,1	424	55,9	302	39,8	32	4,2
Srbija – jug	881	4	0,5	323	36,7	527	59,8	27	3,1
2011									
Republika Srbija	2290	13	0,6	1014	44,3	1159	50,6	104	4,5
Srbija – sever	1045	5	0,5	578	55,3	408	39,0	54	5,2
Srbija – jug	1245	8	0,6	436	35,0	751	60,3	50	4,0

Mera posebne obaveze izricana je najčešće starijim maloletnicima u posmatranom periodu, u proseku 75%, a kako je prikazano u Tabeli 2 i 3 i Grafikonu 1 i 2.

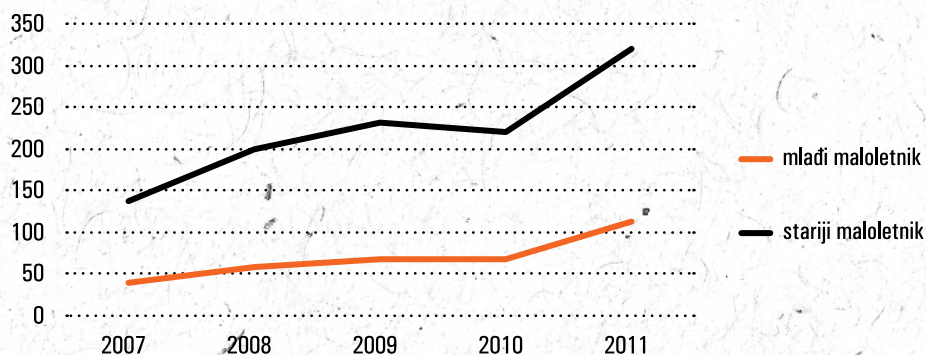
Tabela 2 Maloletnici kojima su izrečene posebne obaveze, prema polu i starosti, Republika Srbija, 2007–2011.

	Posebne obaveze				
	svega	dečaci	devojčice	mladi maloletnik	stariji maloletnik
2011	432	410	22	112	320
		94,9	5,1	25,9	74,1
2010	287	271	16	67	220
		94,4	5,6	23,3	76,7
2009	299	287	12	68	231
		96,0	4,0	22,7	77,3
2008	259	253	6	59	200
		97,7	2,3	22,8	77,2
2007	177	172	5	39	138
		97,2	2,8	22,0	78,0

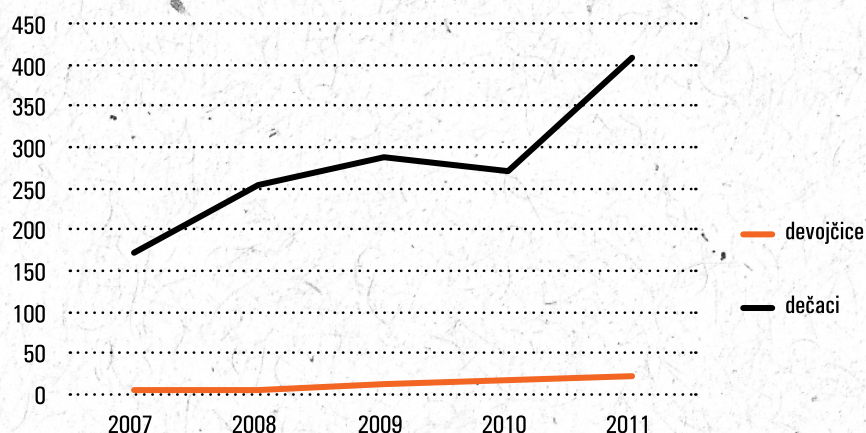
Tabela 3 Maloletnici kojima su izrečene krivične sankcije, prema starosti, Republika Srbija, 2007–2011.

	2007		2008		2009		2010		2011	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno	1996	100	2229	100	1902	100	1640	100	2290	100
Mlađi maloletnici	830	41,6	992	44,5	791	41,6	670	40,9	979	42,8
Stariji maloletnici	1166	58,4	1237	55,5	1111	58,4	970	59,1	1311	57,2

Grafikon 1 Maloletnici kojima je izrečena posebna obaveza, prema starosti, Republika Srbija, 2007–2011.

Grafikon 2 Maloletnici kojima je izrečena posebna obaveza, prema polu, Republika Srbija, 2007–2011.

Na osnovu podataka iz Tabela 1 i 3 može se zaključiti da je razlika u zastupljenosti izricanja posebne obaveze između starijih i mlađih maloletnika zbog toga što se mlađim maloletnicima češće izriče vaspitna mera sudski ukor. Detaljni podaci o ovom obeležju, kao i drugim mogu se preuzeti iz publikacija — biltena Republičkog zavoda za statistiku Srbije: „Maloletni učinioci krivičnih dela”, koja se nalaze na veb sajtu www.stat.gov.rs ili u Biblioteci.

U odnosu na pitanje strukture krivičnih dela, vaspitna mera posebne obaveze u periodu od 2007–2011. godine je, prema zvaničnim statističkim podacima Republičkog zavoda za statistiku Srbije, najčešće izricana za krivična dela protiv imovine (krađa, teška krađa, razbojništvo), života i tela (teška i laka telesna povreda), odnosno javnog reda i mira (nasilničko ponašanje), a kako je prikazano u Tabeli 4.

Tabela 4 Maloletnici prema izrečenoj vaspitnoj meri posebne obaveze i krivičnom delu, Republika Srbija, 2007–2011.

	2007	2008	2009	2010	2011
Ukupno	177	259	299	287	432
Teška telesna povreda	18	11	20	15	22
Laka telesna povreda	19	20	20	18	25
Učestvovanje u tuči	4	6	4	9	3
Ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svađi	–	2	2	3	7
Prinuda	–	–	–	–	1
Ugrožavanje sigurnosti	–	1	1	1	2
Neovlašćeno fotografisanje	–	–	–	–	1
Uvreda	–	–	–	–	1
Povreda ugleda strane države ili međunarodne organizacije	–	–	–	–	4
Silovanje	–	2	–	–	5
Nedozvoljene polne radnje	–	1	–	–	1
Nasilje u porodici	3	2	2	4	7
Krađa	18	19	23	36	44
Teška krađa	37	72	85	68	120
Razbojništvo	9	25	13	14	25
Utaja	–	–	–	2	2
Prevara	1	–	1	–	1
Sitna krađa, utaja i prevara	13	17	13	15	14
Uništenje i oštećenje tuđe stvari	9	14	11	8	34
Neovlašćeno korišćenje tuđeg vozila	9	7	8	12	9
Iznuda	1	–	5	–	–
Prikrivanje	5	2	1	3	2
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga	13	24	23	16	12
Neovlašćeno držanje opojnih droga	–	–	–	6	7
Omogućavanje uživanja opojnih droga	–	1	1	2	2
Šumska krađa	1	–	–	2	1
Nezakonit lov	–	–	–	–	2
Ugrožavanje javnog saobraćaja	6	10	12	9	12
Napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti	–	–	3	1	1
Pomoć učiniocu posle izvršenog krivičnog dela	–	1	–	1	1
Lažno prijavljivanje	–	1	–	1	2
Izazivanje panike i nereda	1	–	–	–	2
Nasilničko ponašanje	2	5	28	13	39
Nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi	–	–	–	7	8
Posebni slučajevi falsifikovanja isprave	–	–	1	–	2
Falsifikovanje isprave	2	–	–	–	6
Ostala krivična dela	6	16	22	21	5

Zvanični statistički podaci ukazuju i na neujednačenost izricanja i izvršenja posebnih obaveza. Tako, u 2011. godini u Zrenjaninu skoro polovinu izrečenih krivičnih sankcija čini vaspitna mera posebne obaveze (od strane Višeg suda u Zrenjaninu izrečeno je 83 vaspitnih mera posebne obaveze, a što čini ukupno 43,5% od svih izrečenih krivičnih sankcija za područje ovog suda), dok ova vaspitna mera u pojedinim gradovima nije uopšte izricana u 2011. godini — poput Novog Pazara, Leskovca, Pirota, Požarevca, Vranja, Zaječara.

Tabela 5 Maloletnici prema izrečenim krivičnim sankcijama, posebnim obavezama i višem/okružnom sudu, 2007–2011.

	2011			2010			2009			2008			2007		
	kr. sankcije	posebne obaveze	%	kr. sankcije	posebne obaveze	%	kr. sankcije	posebne obaveze	%	kr. sankcije	posebne obaveze	%	kr. sankcije	posebne obaveze	%
Republika Srbija	2290	432	18,9	1640	287	17,5	1902	299	15,7	2229	259	11,6	1996	177	8,9
Srbija — sever	1045	290	27,8	759	197	26,0	928	239	25,8	1166	233	20,0	898	137	15,3
Beogradski region															
Beograd	343	65	19,0	201	32	15,9	273	54	19,8	444	81	18,2	243	29	11,9
Region Vojvodine	702	225	32,1	558	165	29,6	655	185	28,2	722	152	21,1	655	108	16,5
Novi Sad	200	58	29,0	198	57	28,8	78	3	3,8	256	18	7,0	164	15	9,1
Pančevo	107	45	42,1	84	23	27,4	104	37	35,6	98	23	23,5	81	26	32,1
Sombor	73	17	23,3	51	4	7,8	138	32	23,2	99	21	21,2	109	20	18,3
Sremska Mitrovica	58	14	24,1	9	1	11,1	136	57	41,9	120	61	50,8	51	17	33,3
Subotica	73	8	11,0	51	2	3,9	36	1	2,8	49	—	—	92	3	3,3
Zrenjanin	191	83	43,5	165	78	47,3	163	55	33,7	100	29	29,0	158	27	17,1
Srbija — jug	1245	142	11,4	881	90	10,2	974	60	6,2	1063	26	2,4	1098	40	3,6
Region Šumadije i Zapadne Srbije	784	103	13,1	492	78	15,9	668	47	7,0	671	25	3,7	682	35	5,1
Čačak	49	9	18,4	52	1	1,9	73	3	4,1	56	—	—	57	1	1,8
Kragujevac	205	26	12,7	127	19	15,0	116	12	10,3	113	5	4,4	186	8	4,3
Kraljevo	59	4	6,8	72	4	5,6	141	7	5,0	100	10	10,0	42	6	14,3
Kruševac	44	3	6,8	29	—	—	49	2	4,1	65	—	—	75	10	13,3
Novi Pazar	47	—	—	—	—	—	37	—	—	37	—	—	46	—	—
Jagodina	71	1	1,4	40	3	7,5	66	4	6,1	74	6	8,1	105	10	9,5
Šabac	154	12	7,8	24	—	—	48	—	—	81	—	—	56	—	—
Užice	94	41	43,6	118	50	42,4	109	18	16,5	92	—	—	91	—	—
Valjevo	61	7	11,5	30	1	3,3	29	1	3,4	53	4	7,5	24	—	—
Region Južne i Istočne Srbije	461	39	8,5	389	12	3,1	306	13	4,2	392	1	0,3	416	5	1,2
Leskovac	29	—	—	5	—	—	43	—	—	36	—	—	51	—	—
Negotin	34	2	5,9	19	2	10,5	4	—	—	39	—	—	4	—	—
Niš	43	2	4,7	72	4	5,6	86	—	—	88	—	—	67	—	—
Pirot	12	—	—	11	—	—	20	1	5,0	16	—	—	18	—	—
Požarevac	39	—	—	18	—	—	37	4	10,8	22	—	—	37	2	5,4
Prokuplje	41	2	4,9	24	—	—	26	3	11,5	56	—	—	21	—	—
Smederevo	88	33	37,5	44	6	13,6	12	4	33,3	4	—	—	7	1	14,3
Vranje	87	—	—	128	—	—	41	—	—	75	1	1,3	186	2	1,1
Zaječar	88	—	—	68	—	—	37	1	2,7	56	—	—	25	—	—
Region Kosovo i Metohija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

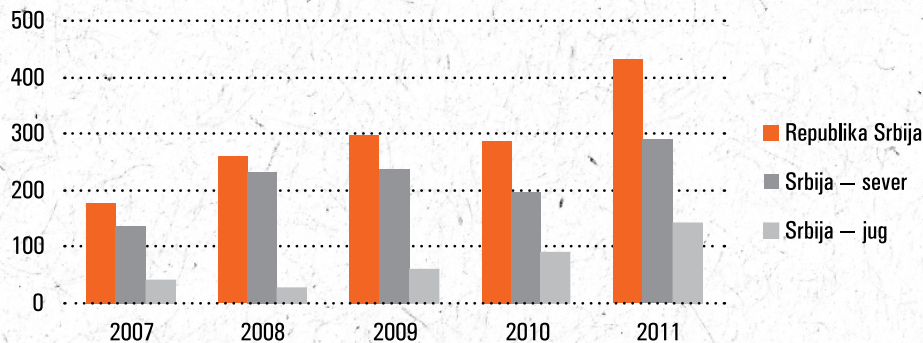
I pored neujednačene prakse, izricanje vaspitne mere posebne obaveze beleži značajan porast u gotovo svim područjima. Posebne obaveze se primenjuju od 8,9% koliko ih je bilo 2007. godine do 18,9% u 2011. godini, na nivou Republike Srbije. Srbija — sever: primena posebnih obaveza je između 15,3% u 2007. godini i 27,8% u 2011. godini. Srbija — jug: primena posebnih obaveza je između 2,4% u 2008. godini i 11,4% u 2011. Što se tiče, Višeg/okružnog suda u Beogradu, tu se primena posebnih obaveza kreće između 11,9% u 2007. godini i 19% u 2011. godini.

Posmatrajući podatke po regionima, možemo primetiti da Viši/okružni sudovi u Vojvodini imaju najveću primenu posebnih obaveza. U okviru Vojvodine, najveća primena posebnih obaveza je u Višem/okružnom sudu u Zrenjaninu: između 17,1% u 2007. godini i 47,3% u 2010. godini. U Regionu Južne i Istočne Srbije Viši/okružni sud u Smederevu, a u Regionu Šumadije i Zapadne Srbije Viši/okružni sud u Užicu najviše izriču posebne obaveze, u posmatranom periodu (Tabela 1, Grafikon 1 i 2).

Ovde je važno napomenuti da navedeni podaci Republičkog zavoda za statistiku Srbije prikazuju samo izricanje vaspitne mere posebne obaveze kada je ona izrečena kao samostalna krivična sankcija, a imajući u vidu da je metod prikupljanja podataka Republičkog zavoda za statistiku izveštajni i sprovodi se putem obrazaca SK-4, a koji obrazac se od strane suda popunjava u momentu okončanja postupka, odnosno u momentu konstatovanja pravnosnažnosti odluke saglasno zakonskim odredbama. Osnovni izvori iz kojih se preuzimaju podaci su konačne odluke, pravnosnažne presude — rešenja suda. SK-4 obrazac se primenjuje od 1. januara 2007. godine i sadrži pitanje br. 22 na osnovu koga se dobijaju podaci o samostalno izrečenoj krivičnoj sankciji. Međutim, primenom navedenog obrasca bilo je moguće uneti samo jednu krivičnu sankciju, te nije bilo moguće pratiti izricanje vaspitne mere posebne obaveze ukoliko je ona izrečena kumulativno sa vaspitnom merom pojačanog nadzora. Takođe, navedeni obrazac nije omogućavao praćenje po vrsti izrečene mere posebne obaveze. Zahvaljujući izmenama i dopunama obrazaca SK-4 Republičkog zavoda za statistiku Srbije, a koji se primenjuje od 1. januara 2012. godine, po prvi put će biti moguće da se prati i vrsta izrečene mere posebne obaveze, kao i njen broj kada se izriče kumulativno sa nekom od vaspitnih mera pojačanog nadzora.

Porast izricanja mera posebnih obaveza kao samostalne krivične sankcije u Srbiji u periodu od 2000. do 2011. godine prikazan je na **Grafikonu 3**.

Grafikon 3 Maloletnici kojima su izrečene posebne obaveze, 2007–2011.

Rezultati istraživanja *Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnicima u Republici Srbiji*, koje je realizovano u deset okružnih sudova (Beograd, Novi Sad, Niš, Kragujevac, Sremska Mitrovica, Pančevo, Požarevac, Valjevo, Novi Pazar i Vranje), za period od 2003. do 2007. godine su takođe pokazali neujednačenost izricanja mere posebne obaveze na teritoriji Republike Srbije. Kao razlozi ove prakse prepoznati su neaktivnost i nepovezanost pravosudnog sistema, sistema socijalne zaštite,

civilnog sektora i organa lokalne vlasti, a što je prouzrokovalo prebacivanje odgovornosti jednih na druge i nedovoljnu saradnju relevantnih sistema na lokalnom nivou.¹⁵

Raznolikost i neujednačenost u vezi sa izricanjem i izvršenjem vaspitne mere posebne obaveze u praksi pokazali su i rezultati istraživanja *Analiza praksi primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza u Srbiji*¹⁶ koje je realizovala nevladina organizacija Amity za period od 2008–2010. godine. Prema rezultatima ovog istraživanja, najveći broj vaspitne mere posebne obaveze u periodu od 2008. do 2010. godine je izrečen u Višem sudu u Beogradu i Višem sudu u Novom Sadu. Neke posebne obaveze izrečene su samo od strane jednog ili dva suda. Tako je samo Viši sud u Užicu izrekao posebnu obavezu *da maloletnik ne može da napusti prebivalište ili boravište, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva* iz člana 14. stav 2. tačka 10. *Zakona o maloletnicima*, a Viši sud u Beogradu posebnu obavezu *da se maloletnik podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga* iz člana 14. stav 2. tačka 7. *Zakona o maloletnicima*. Samo dva suda su izrekla posebnu obavezu *da se maloletnik uključi u određene sportske aktivnosti* iz člana 14. stav 2. tačka 6. *Zakona o maloletnicima* (Viši sud u Užicu i Viši sud u Subotici) i posebnu obavezu *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama* iz člana 14. stav 2. tačka 8. *Zakona o maloletnicima* (Viši sud u Užicu i Viši sud u Beogradu). Razlozi koje su sudovi tokom sprovođenja ovog istraživanja najčešće navodili da objasne nedovoljnu primenu, odnosno odsustvo primene vaspitne mere posebne obaveze su vezani za probleme u saradnji sa centrima za socijalni rad od kada su uvedeni voditelji slučaja. Konkretno, najčešće pritužbe su se odnosile na nepotpune izveštaje koji stižu iz centara za socijalni rad, kao i probleme vezane za izvršenje posebne obaveze uključivanja u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja.¹⁷

Takođe, rezultati prethodnih istraživanja, a naročito već pomenutog istraživanja „Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnicima u Srbiji”, ukazali su na to da se vaspitna mera posebne obaveze veoma često izriče kumulativno. Ovo potvrđuje i praksa Vrhovnog suda Srbije u čijim odlukama donetim po žalbama je veoma zastupljeno preinačenje odluka prvostepenih sudova kojima je maloletnicima izrečena neka od vaspitnih mera pojačanog nadzora na taj način što se uz vaspitne mere pojačanog nadzora kumulativno izriču i posebne obaveze.¹⁸ Sve ovo ukazuje na to da u Srbiji postoji podsticajna politika izricanja posebnih obaveza, naročito kumulativno, uprkos nedostacima zvaničnih statističkih podataka.

Svi ovi podaci otvorili su potrebu da se kroz još jedno istraživanje, ali sada vezano za konkretne predmete, istraži broj i vrsta izricanih posebnih obaveza izricanih i samostalno i kumulativno, da se utvrdi dobra i loša praksa izvršenja vaspitne mere posebne obaveze i time otvori put ka unapređenju primene instituta posebne obaveze i jasnog kreiranja politike unapređenja izricanja i izvršenja ove vaspitne mere.

15 Perić, O., Milošević, N., Stevanović, I. (2008) *op. cit.* str. 130.

16 Satarić, N., Obradović, D. (2009) *Analiza praksi primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza u Srbiji*, Beograd: Amity.

17 Satarić, N., Obradović D., (2012) *op. cit.* str. 25 – 26.

18 Videti: Km 24/06, Km 314/06, Km 316/06, Km 340/06 Okružnog suda u Beogradu (Ovaj sud u periodu od 1. januara 2006. godine do 31. decembra 2011. godine izrekao je ukupno 510 posebnih obaveza, od čega 267 samostalno, prema preliminarnim rezultatima istraživanja realizovanog u 2012. godini) ili Km 43/05, Km 6/06, Km 31/06 i dr. Okružnog suda u Novom Sadu, odnosno Km 27/07 Okružnog suda u Valjevu i dr.

3 Rezultati istraživanja

Predmet i cilj istraživanja

Predmet istraživanja predstavlja analiza izvršenja vaspitne mere posebne obaveze kao samostalne krivične sankcije (član 14. *Zakona o maloletnicima*) i vaspitne mere posebne obaveze izrečene kumulativno uz vaspitne mere pojačanog nadzora (član 19. *Zakona o maloletnicima*) na teritoriji koje u okviru svoje nadležnosti pokrivaju: Viši sudu u Beogradu, Viši sud u Nišu i Viši sud u Novom Sadu u periodu od šest godina (od 1. januara 2006. godine do 31. decembra 2011. godine).

Opšti cilj istraživanja je bio da se, kroz analizu konkretnih predmeta i postupanja u njima, utvrdi realno stanje izvršenja vaspitne mere posebne obaveze, da se utvrde kapaciteti i prepreke za njenu primenu, te da se na osnovu toga daju preporuke za unapređenje primene ovog instituta.

Specifični ciljevi proističu iz opšteg cilja i vezani su za svaku posebnu obavezu pojedinačno, za pojedine učesnike u postupku i procesu izvršenja, kao i za moguće specifičnosti područja koja su u nadležnosti ova tri suda.

U cilju boljeg prepoznavanja specifičnih pojava vezanih za izvršenje vaspitne mere posebne obaveze, na teritoriji navedenih sudova posmatrane su i pojave vezane za primenu vaspitne mere pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca i vaspitne mere pojačan nadzor od strane organa starateljstva, a koje su izrečene samostalno (bez vaspitne mere posebne obaveze), a koje vaspitne mere su činile *kontrolni uzorak*. Analizom i upoređenjem ova dva uzorka, utvrđivane su opšte pojave u izvršenju vaspitnih mera neinstitucionalnog karaktera i specifične pojave u izvršenju posebnih obaveza.

Ujedno i ovim istraživanjem smo želeli da ukažemo na značaj izmena i dopuna, a koje se odnose na prikupljanje podataka u vezi sa brojem i vrstom izrečenih vaspitnih mera posebnih obaveza kao samostalne krivične sankcije, ali i onda kada se ona izriče uz neku od vaspitnih mera pojačanog nadzora koji su učinjeni od strane Republičkog zavoda za statistiku Srbije (novi obrazac SK-4, a u vezi sa pitanjem pod rednim brojem 23). Uključivanjem u istraživanje praćenja i analize indikatora koji se odnose i na vrstu izrečene vaspitne mere posebne obaveze, odnosno njen broj kada se izriče samostalno ili u kumulaciji sa nekom od vaspitnih mera pojačanog nadzora za područje nadležnosti tri viša suda, želeli smo da doprinesemo i *preispitivanju politika i strategija* — odnosno omogućavanju kvalitetnije analize kako od strane lokalnih, tako i centralnih (nacionalnih) institucija. Takođe, želeli smo da ukažemo na značaj prikupljanja i analize ovih podataka na nacionalnom nivou koji se, pre svega, ogleda u tome da se oni mogu koristiti kao polazna tačka prilikom evaluacije politika i strategija koje se odnose na identifikaciju područja akcije i unapređenje reformi u ovoj oblasti u Republici Srbiji. Inače, ova činjenica je od velikog značaja kako za same maloletne učinioce krivičnih dela, tako i za žrtve ovih dela ali i za društvo u celini, posebno ukoliko su i učinilac i žrtva maloletna lica.

Definicija pojmova

Predmet izvršenja vaspitne mere (IVM predmet) — po pravnosnažnosti odluke u KM (ili K) predmetu, po nalogu postupajućeg sudije za maloletnike, pravnosnažno rešenje se dostavlja (za svakog maloletnika pojedinačno) nadležnom organu starateljstva i službi suda koja je zadužena za formiranje i vođenje IVM predmeta. KM ili K predmet ne može biti arhiviran bez dokaza da su ove službe primile pravnosnažno rešenje.

IVM predmet se ne formira za vaspitnu meru iz člana 13. *Zakona o maloletnicima* — *sudski ukor*, jer ona nema trajanje, tj. ne postoji dalje angažovanje u njenom izvršenju.

U većini sudova referenti zaduženi za postupanje u maloletničkim predmetima, formiraju IVM predmet i vode IVM upisnik, u skladu sa *Sudskim poslovnikom*, a sam predmet vodi postupajući sudija za maloletnike.

Viši sud u Beogradu od 1970. godine ima posebnog stručnjaka, vanpravne struke, sa posebnim znanjem iz oblasti maloletničkog pravosuđa, socijalne zaštite, porodičnopravne zaštite i zaštite i prava deteta, koji zajedno sa svojim referentom formira i vodi IVM predmete i IVM upisnik.

Za svakog maloletnika (ili mlade punoletno lice), kojem je izrečena vaspitna mera, formira se IVM predmet. IVM predmet započinje pravnosnažnom odlukom — Rešenjem, a potom se u njega unose sva pismena vezana za izvršenje vaspitne mere: plan i program izvršenja vaspitne mere, izveštaji, obaveštenja, dopisi, troškovnici i druga pismena, ali i zapisnici i službene beleške o kontroli, o sednicama veća, pa i o eventualnog glavnom pretresu (kada se vaspitna mere iz otvorene zaštite zameni vaspitnom merom iz zatvorene zaštite) i sve odluke koje sudija za maloletnike ili veće za maloletnike donose u okviru izvršenja vaspitne mere. Način vođenja IVM predmeta je bliže određen *Pravilnikom o načinu vođenja kontrolnika i spisa izvršenja vaspitne mere*.¹⁹

IVM predmet se rešava — arhivira zakonskim prestankom vaspitne mere: pravosnažnim rešenjem da se vaspitna mera ne izvrši; rešenjem da se vaspitna mera zameni drugom vaspitnom merom; rešenjem o obustavi vaspitne mere; konstatovanjem (rešenjem) da je vaspitna mera zakonski prestala zbog izricanja druge krivične sankcije (uz podatke o pravnosnažnoj/izvršnoj odluci kojom je izrečena nova krivična sankcija) ili konstatovanjem da je vaspitna mera zakonski istekla.

Voditelj slučaja je stručni radnik nadležnog centra za socijalni rad koji je zadužen za konkretan slučaj (ovde maloletnika) koji utvrđuje i koristi potrebne profesionalne i druge resurse iz centra ili drugih ustanova i organizacija u lokalnoj zajednici ili na nacionalnom nivou, koji su neophodni za zadovoljavanje i prevazilaženje potreba i problema, odnosno, pružanja odgovarajućih usluga korisniku — maloletniku.

Njegovo angažovanje — vođenje slučaja — podrazumeva sistemski pristup u socijalnom radu koji obuhvata aktivnosti procene, aranžiranja pristupa uslugama, planiranja, koordinacije, nadgledanja i evaluacije usluga koje treba da odgovore na potrebe konkretnog korisnika.

U krivičnim postupcima prema maloletnicima, voditelji slučaja vrše ulogu organa starateljstva.

Nadzor nad izvršenjem posebnih obaveza vrši sud, s tim što o tome može tražiti izveštaj i mišljenje organa starateljstva (član 14. stav 7. *Zakona o maloletnicima*), odnosno sačinjavanje ovog izveštaja poveriti stručnom licu suda (član 101. st. 3. *Zakona o maloletnicima*).

Stručno lice suda — vanpravni sudijski saradnik/savetnik, zaposlen u sudu i angažovan u krivičnim postupcima prema maloletnicima i na zaštiti dece i maloletnika u krivičnom postupku. U Višem (ranije Okružnom) sudu u Beogradu postoji od 1970. godine. Ovaj stručnjak postupa u svim IVM predmetima, neposredno saraduje sa sudijama za maloletnike, ali i maloletnicima, njihovim roditeljima, voditeljima slučaja i svim relevantnim osobama i institucijama. Sud preko stručnog lica neposredno vrši nadzor nad sprovođenjem i kontrolu izvršenja vaspitnih mere.

Zakon o maloletnicima propisuje da sudija za maloletnike može odrediti da „stručno lice, ako ga sud ima” (može biti socijalni radnik, psiholog, pedagog, specijalni pedagog i dr), može sačiniti izveštaj o toku izvršenja vaspitne mere (član 84. stav 2. *Zakona o maloletnicima* i člana 101. stav 3. *Zakona o maloletnicima*), ali ne definiše u potpunosti njegov status i ulogu u izvršenju vaspitnih mera niti njegovu ulogu u čitavom krivičnom postupku prema maloletnicima, pa ovakav profil stručnjaka postoji tek u tri viša suda u Srbiji — Višem sudu u Beogradu, Višem sudu u Novom Pazaru i Višem sudu u Kragujevcu.

19 *Pravilnik o načinu vođenja kontrolnika i spisa izvršenja vaspitne mere*, „Službeni glasnik RS”, br. 85/05

Nadzor suda nad izvršenjem vaspitne mere i kontrola izvršenja — Nadzor nad sprovođenjem i kontrolu izvršenja vaspitne mere posebnih obaveza vrši sudija za maloletnike koji je sudio u prvom stepenu (član 101. stav 1. *Zakona o maloletnicima*). Iako postupajući sudija neprekidno, dok traje mera, vrši nadzor nad sprovođenjem i kontrolu izvršenja vaspitne mere, najčešće se pod kontrolom vaspitne mere podrazumeva neposredan uvid, procena i intervencija u pravcu unapređenja izvršenja vaspitne mere (pozivanje maloletnika i roditelja u sud, urgencije, opomene, planirane kontinuirane česte kontrole...) van sednice veća, odnosno donošenje odluke u sednici veća da se izvršenje vaspitne mere posebne obaveze nastavi, obustavi, odnosno zameni drugom vaspitnom merom.

O toku i rezultatima izvršenja mera posebnih obaveza, nadležni organ starateljstva, samostalno ili preko određenog lica, a u skladu sa *Pravilnikom*, najmanje jednom mesečno izveštava sudiju za maloletnike. Na zahtev sudije za maloletnike, nadležni organ starateljstva je dužan da izveštaj o izvršenju posebne obaveze sačini i dostavi i u kraćem roku. Sačinjavanje ovog izveštaja sudija za maloletnike može poveriti i stručnom licu, ako ga sud ima iz člana 64. stav 2. *Zakona o maloletnicima*. U tom slučaju sudija za maloletnike se neposredno informiše službenom beleškom, usmenim i pismenim izveštajem koje stručno lice sačinjava u IVM predmetu.

Metodologija istraživanja

Zbog objektivnih nemogućnosti da se istraživanjem obuhvate svi viši sudovi u Srbiji, za istraživanje su odabrana tri viša suda, Viši sud u Beogradu, Novom Sadu i Nišu, koji na osnovu broja predmeta, teritoriji koju pokrivaju i geografskom položaju predstavljaju dobar reprezent čitave Srbije.

Ovi sudovi su odabrani i iz još jednog važnog razloga — u njima postoji razvijen sistem vođenja IVM predmeta (predmeta izvršenja vaspitne mere) pa je period od 1. januara 2006. godine mogao biti obrađivan.

Reprezentativnost uzorka je vezana i za podatak da Viši sud u Nišu nije u većoj meri primenjivao institut posebne obaveze, dok ostala dva suda primenjuju ovaj institut, ali se njihove prakse u nekim aspektima značajno razlikuju.

Istraživanje je rađeno **metodom analize pojedinačnih predmeta** izvršenja vaspitnih mera (IVM predmeta) a koji se odnose na izvršenje vaspitne mere posebne obaveze iz člana 14. *Zakona o maloletnicima* koje su izrečene kao samostalne vaspitne mere, kao i na osnovu izvršenja vaspitne mere posebne obaveze iz člana 14. koje su izrečene kumulativno uz vaspitne mere pojačanog nadzora (član 19. *Zakona o maloletnicima*) i to vaspitne mere pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca ili staraoca iz člana 15. *Zakona o maloletnicima* i vaspitne mere pojačanog nadzora organa starateljstva iz člana 17. *Zakona o maloletnicima*, a koje su postale pravnosnažne u periodu od 1. januara 2006. godine do 31. decembra 2011. godine.

Istraživački rad se realizovao u periodu od marta do avgusta 2012. godine.

Za potrebe istraživanja *sačinjen je upitnik* čiji će tabelarni prikaz biti dat u Prilogu.

Istraživači su u koloni: *Komentari* unosili svoje komentare, zapažanja, specifičnosti koje nisu obuhvaćene samim odgovorima u upitniku. Ova kolona je imala izuzetan značaj za analizu i zaključivanje.

Upitnike su popunjavali predstavnici sudova, koji su inače neposredno uključeni u postupak donošenja i izvršenja vaspitnih mera i čija stručnost je dodatno doprinela validnosti i kvalitetu dobijenih podataka.

Podaci su prikupljeni i obrađivani za svaki sud pojedinačno.

Na osnovu gore navedenih parametara ciljani uzorak Višeg suda u Beogradu je činilo — 450 predmeta, Višeg suda u Novom Sadu — 255, a u Nišu 11 predmeta, ukupno 716 predmeta izvršenja vaspitne mere posebne obaveze samostalno ili uz vaspitnu meru pojačanog nadzora.

Uz istraživanjem određeni uzorak svaki sud je obradio i kontrolni uzorak koji su činili 60 predmeta (ukupno 180) izvršenja vaspitnih mera pojačanih nadzora bez posebnih obaveza. Metodom slučajnog izbora broja IVM predmeta, odabrano je po 5

predmeta koji se odnose na izvršenje vaspitne mere pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca ili staraoca iz člana 15. *Zakona o maloletnicima* i 5 predmeta koji se odnose na izvršenje vaspitne mere pojačanog nadzora organa starateljstva iz člana 17. *Zakona o maloletnicima* — tj. 10 predmeta iz svake godine.

Tokom perioda istraživanja obrađeno je ukupno 896 predmeta izvršenja vaspitnih mera.

Republički zavod za statistiku Srbije je nezavisno od ovog istraživačkog dela obradio podatke o posebnim obavezama za period od 2007. godine do 2011. godine, a imajući u vidu da je tek od primene statističkih listića SK-4 koji su počeli da se primenjuju od 1. januara 2007. godine bilo moguće dobiti podatke sa nacionalnog nivoa o vaspitnoj meri posebne obaveze iz člana 14. *Zakona o maloletnicima*.

Prostom distribucijom dobijeni podaci su kvantitativno i kvalitativno analizirani. Ukrštanjem dobijenih rezultata po zadatim kriterijumima, po sudovima pojedinačno, međusobno i u odnosu na podatke Republičkog zavoda za statistiku Srbije, stvorena je osnova za zaključivanje.

Hipoteza

Pretpostavka od koje istraživanje polazi, a na osnovu dosadašnjeg iskustva i do sada realizovanih istraživanja u ovoj oblasti je da se vaspitna mera posebne obaveze, izrečena samostalno ili kumulativno uz vaspitne mere pojačanog nadzora, ne primenjuje u dovoljnoj meri, tj. da postoji velika teritorijalna neujednačenost u njenoj primeni u Republici Srbiji. Razlozi za to su kako **objektivne prirode** — nedovoljno usklađeni propisi, nepostojanje dovoljnih resursa u lokalnoj sredini, preopterećenost i manjak stručnjaka u sudovima i centrima za socijalni rad, njihova nedovoljna pripremljenost za izvršenje ove vaspitne mere, tako i **subjektivni** koji se ogledaju, pre svega, u „ličnom faktoru” — otpor institutu koji se u datoj sredini nije ranije primenjivao (iako je postojao i po *Krivičnom zakonu Republike Srbije*), nesigurnost u primeni, nespremnost na intenzivnije angažovanje (jer posebne obaveze to iziskuju).

Polazna hipoteza ovog istraživanja je da se analizom **opštih faktora** značajnih za izvršenje vaspitne mere posebne obaveze, mogu utvrditi i **specifični faktori** vezani za svaku posebnu obavezu pojedinačno, kao i za svakog učesnika u postupku, pa i oni faktori koji su specifični i vezani za obeležja konkretne lokalne sredine.

Uzorak koji je obuhvaćen istraživanjem

Sprovedenim istraživanjem u Višem sudu u Beogradu, Nišu i Novom Sadu, bilo je obuhvaćeno 896 IVM predmeta. Primenjivan je i za ovu priliku sačinjen instrument — upitnik (radi lakšeg popunjavanja dat u formi table) koji je trebalo da analizu predmeta i dobijene podatke različitih sudova učini uporedivim i statistički obradivim (videti: Prilog).

Autori ovog rada su procenili da bi u ovoj fazi analize, zbrajanje rezultata različitih sudova nosilo visok rizik i da tako dobijeni rezultati ne reprezentuju pravo stanje pojave. Dobijeni podaci su iz ovog razloga analizirani za svaki sud posebno i na osnovu ovih analiza zaključivano je o opštim trendovima. Takođe, podaci uneti u tabelu — upitnik nisu posmatrani kao prosta suma. Primenom postupka *filtriranja u Excelu*, podaci su razvrstani i analizirani u okviru pojedinih pojava.

Prostom distribucijom dobijeni podaci su kvantitativno i kvalitativno analizirani. Ukrštanjem dobijenih rezultata po zadatim kriterijumima po sudovima pojedinačno, međusobno i u odnosu na podatke Republičkog zavoda za statistiku Srbije, stvorena je osnova za zaključivanje.

Važno je napomenuti da se neki podaci (zajednički za obe istraživačke grupe — Republičkog zavoda za statistiku Srbije i sudova) preuzeti neposredno iz evidencija sudova — predmeta, ne poklapaju sa podacima Republičkog zavoda za statistiku Srbije. Razlog ovome je propuštanje sudova da blagovremeno i redovno dostavljaju podatke (popunjene SK-4 listove) Republičkom zavodu za statistiku Srbije. Republički zavod za statistiku Srbije nije vodio podatke o samostalno izrečenim

posebnim obavezama u 2006. godini, kao ni podatke ukoliko se ova vaspitna mera izriče kumulativno sa nekom od vaspitnih mera pojačanog nadzora. I pored toga, materijal koji je sačinio Republički zavod za statistiku Srbije je dragocen i biće izložen na početku prikaza rezultata istraživanja vezano za podatke analiziranih sudova.

3.1 Viši sud u Beogradu

3.1.1 Podaci Republičkog zavoda za statistiku Srbije koji se odnose na Grad Beograd

Beograd, glavni i najveći grad u Srbiji. Grad Beograd se sastoji od 17 gradskih opština. U njemu živi 1.639.121 stanovnika (Prvi rezultati popisa stanovništva 2011. g). Deca (starost 0–17 godina) čine oko 17% stanovnika Grada Beograda. Viši (ranije okružni) sud u Beogradu sudi u krivičnom postupku prema maloletnicima (područje Prvog i Drugog osnovnog suda u Beogradu). Prvi osnovni sud u Beogradu je nadležan za teritoriju opština Vračar, Voždovac, Zvezdara, Zemun, Novi Beograd, Palilula, Rakovica, Savski Venac, Stari Grad i Čukarica, dok je Drugi osnovni sud u Beogradu nadležan za teritoriju opština Barajevo, Grocka, Lazarevac, Mladenovac, Obrenovac, Sopot i Surčin.

Prema statističkim podacima Republičkog zavoda za statistiku Srbije, broj maloletnika kojima su izrečene krivične sankcije u Višem sudu u Beogradu, u posmatranom periodu 2007–2011. godina, kreće se između 201 koliko ih je bilo u 2010. godini i 444 maloletnika u 2008. godini. Najbrojnije sankcije koje se izriču su vaspitne mere — mere upozorenja i usmeravanja. Učešće vaspitne mere posebne obaveze je između 12 i 19% u odnosu na sve krivične sankcije. U 2008. godini je najveća stopa: 156,9 maloletnika kojima su izrečene sankcije na 100.000 dečje populacije. U istoj godini stopa na nivou Republike Srbije je 161,0, Srbija — sever 177,0, Srbija — jug 146,5. Detaljniji podaci predstavljeni su u **Tabelama 6 do 9** i **Grafikonu 4**.

Tabela 6 Viši/okružni sud u Beogradu: maloletnici prema izrečenim krivičnim sankcijama, 2007–2011.

	Ukupno	Maloletnički zatvor	Vaspitne mere		
			mere upozorenja i usmeravanja	mere pojačanog nadzora	zavodske mere
2007	243	–	113	121	9
			46,5	49,8	3,7
2008	444	5	217	188	34
		1,1	48,9	42,3	7,7
2009	273	4	118	142	9
		1,5	43,2	52,0	3,3
2010	201	1	105	84	11
		0,5	52,2	41,8	5,5
2011	343	4	208	106	25
		1,2	60,6	30,9	7,3

Tabela 7 Beograd: Procena stanovništva (prosek) — deca, maloletnici i stope, 2007–2011.

	2007	2008	2009	2010	2011
Deca 0–17	281958	282946	285022	287672	289864
14–17	66035	65817	65693	65287	64392
Maloletnici izrečene kriv. san.	243	444	273	201	343
Stopa na 10.000 dečje populacije	8,62	15,69	9,58	6,99	11,83
Stopa na 10.000 dece od 14–17 god. starosti	36,8	67,5	41,6	30,8	53,3

Grafikon 4 Viši/okružni sud u Beogradu: Maloletnici prema izrečenim krivičnim sankcijama, 2007–2011.

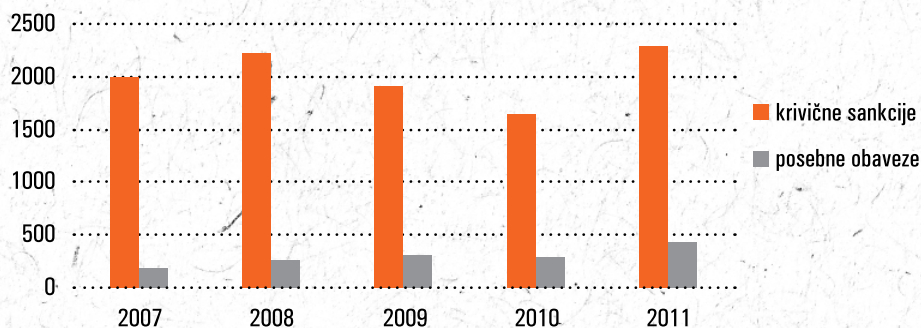

Tabela 8 Maloletnici prema izrečenoj vaspitnoj meri — posebne obaveze, krivičnom delu, polu i starosti, 2007–2011.

Viši/okružni sud u Beogradu	Ukupno izrečen zatvor – vaspitna mera	Posebne obaveze				
		svega	devojčice	dečaci	mlađi maloletnik	stariji maloletnik
2011	343	65	2	63	17	48
		19,0	3,1	96,9	26,2	73,8
2010	201	32	1	31	7	25
		15,9	3,1	96,9	21,9	78,1
2009	273	54	2	52	10	44
		19,8	3,7	96,3	18,5	81,5
2008	444	81	1	80	17	64
		18,2	1,2	98,8	21,0	79,0
2007	243	29	1	28	2	27
		11,9	3,4	96,6	6,9	93,1

Tabela 9 Maloletnici prema izrečenoj vaspitnoj meri — posebne obaveze, krivičnom delu, polu i starosti, 2011.

Viši/okružni sud u Beogradu	Ukupno izrečen zator – vaspitna mera	Posebne obaveze				
		svoga	devojčice	dečaci	mлади maloletnik	stariji maloletnik
2011. godina	343	65	2	63	17	48
Teška telesna povreda		6	–	6	–	6
Laka telesna povreda		3	–	3	2	1
Povreda ugleda strane države ili međunarodne organizacije		4	–	4	2	2
Nedozvoljene polne radnje		1	–	1	1	–
Nasilje u porodici		1	1	–	–	1
Krađa		5	1	4	1	4
Teška krađa		17	–	17	7	10
Razbojništvo		7	–	7	2	5
Sitna krađa, utaja i prevara		3	–	3	1	2
Uništenje i oštećenje tuđe stvari		1	–	1	–	1
Neovlašćeno korišćenje tuđeg vozila		1	–	1	–	1
Prikrivanje		1	–	1	–	1
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga		4	–	4	–	4
Neovlašćeno držanje opojnih droga		2	–	2	–	2
Nasilničko ponašanje		9	–	9	1	8

3.1.2 Rezultati istraživanja sprovedenog u Višem sudu u Beogradu

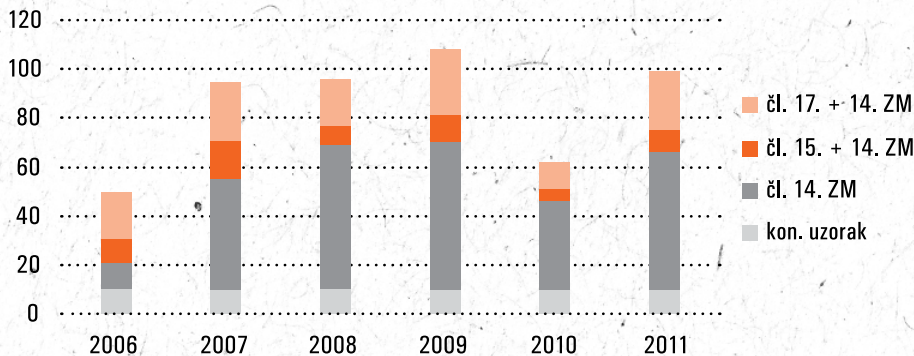
Istraživanjem sprovedenim u Višem sudu u Beogradu bilo je obuhvaćeno **ukupno 510 IVM predmeta** (ceo uzorak). Ciljani uzorak je činilo 450 IVM predmeta. Kontrolni uzorak se sastojao od 60 IVM predmeta. Struktura celokupnog istraživanog uzorka, po vaspitnim merama, data je u **Tabeli 10**.

Tabela 10 i Grafikon 5 predstavljaju prikaz celog uzorka po vaspitnim merama i sadrže broj IVM predmeta u kojima je izrečena vaspitna mera posebne obaveze iz člana 14. *Zakona o maloletnicima* kao samostalna krivična sankcija (u tabeli označeno kao član 14. ZM), kao i vaspitna mera posebne obaveze izrečena kumulativno sa vaspitnom merom pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca ili staraoca iz člana 15. *Zakona o maloletnicima* (u tabeli označeno kao član 15. ZM + član 14. ZM) ili sa vaspitnom merom pojačanog nadzora od strane organa starateljstva iz člana 17. *Zakona o maloletnicima* (u tabeli označeno kao član 17. ZM + član 14. ZM)

Tabela 10 Prikaz celog uzorka Višeg suda u Beogradu po vaspitnim merama

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Ukupno
Član 14. ZM	11	45	59	60	36	56	267
Član 15. + 14. ZM	10	16	8	11	5	9	59
Član 17. + 14. ZM	19	24	19	27	11	24	124
Kontrolni uzorak	10	10	10	10	10	10	60
Ukupno	50	95	96	108	62	99	510

Grafikon 5 Viši/okružni sud u Beogradu: Prikaz celog uzorka

Od 450 analiziranih predmeta u kojima se realizovala jedna ili više posebnih obaveza, 267 je bilo vezano za samostalno izrečenu vaspitnu meru posebne obaveze iz člana 14. *Zakona o maloletnicima*. Od ostalih 183 analiziranih predmeta, 59 vaspitnih mera posebne obaveze je izrečeno uz pojačan nadzor od strane roditelja iz člana 15. *Zakona o maloletnicima*, a 124 uz pojačan nadzor od strane organa starateljstva iz člana 17. *Zakona o maloletnicima*.

Ovoj grupi od 450 maloletnika/ca su izrečene ukupno 542 posebne obaveze, a kako je prikazano u **Tabeli 11**. Sa samo jednom posebnom obavezom bila su 362 maloletnika/ca (80,44%). Sa 2 posebne obaveze bilo je 82 (18,22%). Sa 3 posebne obaveze bila su trojica maloletnika (po *Krivičnom zakonu Republike Srbije*). Dvojica maloletnika su imali po 4 posebne obaveze (jedan po *Krivičnom zakonu Republike Srbije*, drugi po *Zakonu o maloletnicima*). Jedan maloletnik je imao 5 posebnih obaveza izrečenih po *Krivičnom zakonu Republike Srbije*.

Tabela 11 Struktura ciljanog uzorka po broju posebnih obaveza

Mal. sa p. o.	1 p. o.	2 p. o.	3 p. o.	4 p. o.	5 p. o.
450	362	82	3	2	1
100,0%	80,4%	18,2%	0,6%	0,4%	0,2%

Struktura poduzorka koji je vezan za krivičnu sankciju vaspitne mere posebne obaveze kao samostalne krivične sankcije (čl 14. *Zakona o maloletnicima* — 267 IVM predmeta), data je u **Tabeli 12**.

Tabela 12 Struktura poduzorka vaspitne mere posebne obaveze kao samostalne krivične sankcije — po broju posebnih obaveza

Mal. sa p. o.	1 p. o.	2 p. o.	4 p. o.
267	226	40	1
100,0%	84,6%	15,0%	0,4%

I u ovom podskupu uzorka sudije su najčešće izricale samo jednu posebnu obavezu (u 84,60% — 226 maloletnika/ca), u 15% predmeta izrečene su 2 posebne obaveze, a samo u jednom slučaju izrečene su 4 posebne obaveze.

Kada se ciljani uzorak posmatra iz ugla *vrste posebnih obaveza*, stratifikacija je predstavljena preko Tabele 13.

Tabela 13 Struktura uzorka po vrsti posebnih obaveza²⁰

Član 14. stav 2.	Ukupno	%	Sama	%
Tačka 1.	19	3,5	14	3,9
Tačka 2.	7	1,3	3	0,8
Tačka 3.	105	19,4	66	18,2
Tačka 4.	210	38,7	156	43,1
Tačka 5.	17	3,1	15	4,1
Tačka 6.	0	0	0	0
Tačka 7.	21	3,9	13	3,6
Tačka 8.	110	20,3	53	14,6
Tačka 9.	52	9,6	42	11,6
Tačka 10.	1	0,2	0	0
Ukupno	542	100	362	100

Najčešće izricana posebna obaveza uopšte je posebna obaveza *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* iz člana 14. stav 2. tačka 4. Zakona o maloletnicima (38,7%), zatim *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama* iz člana 14. stav 2. tačka 8. Zakona o maloletnicima (20,3%), *da maloletnik redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla* iz člana 14. stav 2. tačka 3. Zakona o maloletnicima (19,4%), zatim *da maloletnik pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se proverava određeno znanje*, iz člana 14. stav 2. tačka 9. Zakona o maloletnicima (9,6%). Posebna obaveza *da maloletnik ne može da napusti mesto prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva* iz člana 14. stav 2. tačka 10. Zakona o maloletnicima je izrečena samo jednom maloletniku, a posebna obaveza *da se maloletnik uključi u određene sportske aktivnosti* iz tačke 6. nikada od strane Višeg (Okružnog) suda u Beogradu nije izrečena u posmatranom periodu. Posebna obaveza *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* iz člana 14. stav 2. tačka 4. Zakona o maloletnicima je najčešće izricana i kada se posmatra uzorak maloletnika sa samo jednom posebnom obavezom (43,1%).

20 Bliže objašnjenje Tabele 13: Tačka 1 — da se maloletnik izvini oštećenom, Tačka 2 — da u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao, Tačka 3 — da redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla, Tačka 4 — da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima, Tačka 5 — da se, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, Tačka 6 — da se uključi u određene sportske aktivnosti, Tačka 7 — da se podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga, Tačka 8 — da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama, Tačka 9 — da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se proverava određeno znanje, Tačka 10 — da ne može da napusti mesto prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva.

Tabela 14 prikazuje procenat izricanja vaspitne mere posebne obaveze kada je ova mera izricana samostalno (član 14. *Zakona o maloletnicima*):

Tabela 14 Struktura poduzorka vaspitne mere posebne obaveze po vrsti posebnih obaveza

Član 14. stav 2.	Ukupno	%	1 p. o.	%
Tačka 1.	18	5,7	13	5,7
Tačka 2.	6	1,9	2	0,9
Tačka 3.	51	16,3	35	15,5
Tačka 4.	140	44,7	116	51,3
Tačka 5.	14	4,5	13	5,7
Tačka 6.	0	0	0	0
Tačka 7.	9	2,9	4	1,8
Tačka 8.	41	13,1	16	7,1
Tačka 9.	34	10,9	27	11,9
Tačka 10.	0	0	0	0
Ukupno	313	100	226	100

U odnosu na ovo pitanje može se uočiti da zastupljenost vaspitne mere posebne obaveze *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* iz člana 14. stav 2. tačka 4. *Zakona o maloletnicima* postaje još značajnija. Sudije za maloletnike su kao samostalnu krivičnu sankciju najčešće izricale posebnu obavezu *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* iz člana 14. stav 2. tačka 4. *Zakona o maloletnicima* (44,7%), zatim u 16,3% posebnu obavezu *da maloletnik redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla* iz člana 14. stav 2. tačka 3. *Zakona o maloletnicima*, zatim posebnu obavezu *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama* iz člana 14. stav 2. tačka 8. *Zakona o maloletnicima* (13,1%).

Kada je kao samostalna krivična sankcija izrečena samo jedna posebna obaveza, u više od jedne polovine (51,3%) je to bila posebna obaveza *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* iz člana 14. stav 2. tačka 4. *Zakona o maloletnicima*, zatim posebna obaveza *da maloletnik redovno pohađa školu* iz člana 14. stav 2. tačka 3. *Zakona o maloletnicima* (15,5%), pa posebna obaveza *da maloletnik pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se proverava određeno znanje*; iz člana 14. stav 2. tačka 9. *Zakona o maloletnicima* (11,9%).

Dalja kvantitativna analiza oslanjaće se na rezultate date u redukovanoj osnovnoj tabeli (Videti: **Tabela 15a** i **Tabela 15b**), za ciljani uzorak (450 IVM predmeta), poduzorak posebne obaveze kao samostalne krivične sankcije iz člana 14. *Zakona o maloletnicima* (267 IVM predmeta) i kontrolni uzorak (60 vaspitnih mera pojačanog nadzora izrečenih bez vaspitne mere posebne obaveze) i njihovo poređenje.

Tabela 15a Redukovana osnovna tabela

Ukupno	IVM	Pol		Kriv. dela	Pravovremenost početka izvršenja		Izveštavanje redovno		Izveštaj ima sve elemente potrebne za praćenje		P. o. pravilno izvršena/e	
		Ž	M		DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE*
Ceo uzorak				KZ član	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE*
450		22	428		395	49	176	268	366	24	291	112
%		4,9	95,1		87,8	10,9	39,1	59,6	81,3	5,3	64,7	24,9
Čl. 14. ZM												
267		10	257		237	28	78	187	204	20	177	50
%		3,7	96,3		88,8	10,5	29,2	70,0	76,4	7,5	66,3	18,7
Kontrolni												
60		0	60		55	5	44	14	59	1		
%		0	100		91,7	8,3	73,3	23,3	98,3	1,7		

Posmatrano *po polu* u 450 analiziranih IVM predmeta, 428 su se odnosili na maloletnike (95,1%), dok je u 22 (4,9%) bilo reči o maloletnicama. Struktura *poduzorka vaspitnih mera posebnih obaveza* po polu izgleda ovako: od 267, 257 (96,3%) je maloletnika, a 10 maloletnica čini 3,7% ovog poduzorka. Kontrolnu grupu su činili samo maloletnici. Nije neočekivano, jer je velika verovatnoća da se slučajnim izborom broja predmeta izabere maloletnik.

Varijabla: *pravovremenost početka izvršenja vaspitne mere* je, iako jasno određena (videti objašnjenje osnovne tabele u Prilogu), povremeno tokom istraživanja bila dovođena u pitanje zbog predugog perioda od izricanja do pravnosnažnosti odluke i dostavljanja rešenja centru za socijalni rad (o tome će biti više reči u daljem tekstu.). No, činjenično stanje, koje je bilo dostupno u samim predmetima i uglavnom ukazivalo da centar za socijalni rad započinje izvršenje vaspitne mere gotovo neposredno po njenom izricanju i pre pravnosnažnosti, omogućilo je da se ova varijabla takođe može meriti.

U 87,8% ciljanog uzorka (395 IVM) izvršenje je počelo na vreme i to u poduzorku vaspitne mere posebne obaveze izrečene samostalno (član 14. *Zakona o maloletnicima*) u 88,8%, a u kontrolnom uzorku u 91,7% IVM predmeta.

Važno je napomenuti da od 55 predmeta ciljanog uzorka, kod kojih mera nije započela pravovremeno, u 29 IVM predmeta (6,4% ciljanog uzorka), i pored brojnih urgencija, nije bilo izveštaja centra za socijalni rad o praćenju. U 6 IVM predmeta je izvršenje vaspitne mere započelo tek nakon što je sud, po zahtevu CSR, održao sednicu veća i opomenuo maloletnika i roditelje. U 17 slučajeva je bilo dovoljno da psiholog suda pozove maloletnika i roditelje i opomene ih na obaveze proistekle iz vaspitne mere. Za jednim maloletnikom je raspisana potraga, a dvojica su zbog novih krivičnih dela bila u pritvoru.

Izveštavanje je bilo redovno u 39,1% IVM predmeta ciljanog uzorka, u 29,2% poduzorka i u 73,3% kontrolnog uzorka. Ovakva razlika u dobijenim vrednostima je posledica zakonom različito određenih rokova izveštavanja. Izveštavanje kod pojačanih nadzora je šestomesečno (osim ako je rešenjem određeno drugačije — što u posmatranom uzorku nije bio slučaj), a često se „toleriše” i zakašnjenje do dva meseca. Kod posebnih obaveza je podzakonskim aktom — *Pravilnikom* određeno dostavljanje izveštaja jedanput mesečno. Ovi rokovi nisu poštovani, a sud je, imajući u vidu objektivnu preopterećenost voditelja slučaja propuštao da urgira za jednomesečno izveštavanje.

Izveštaj je imao sve elemente potrebne za praćenje izvršenja vaspitne mere kod 81,3% IVM predmeta ciljanog uzorka, 76,4% poduzorka i 98,3% kontrolnog uzorka. Uopšte gledano, izveštaji o izvršenju vaspitne mere koji se dostavljaju sudu, a sačinjava ih voditelj slučaja, kvalitetetno su sačinjeni i na sveobuhvatan i detaljan način pružaju uvid u status izvršenja vaspitne mere, status samog maloletnika, njegove porodice i svih relevantnih podataka. Važno je napomenuti da, iako veliki broj voditelja slučaja gotovo ne poznaje postupak u okviru maloletničkog pravosuđa, ima dobru osnovu za izveštaj u *Planu usluga za dete i porodicu* (interni dokument centara određen nadležnim propisima) i postupku periodične procene ostvarenih ciljeva datih u

Planu, te planiranja novih. Stoga su izveštaji u kontrolnom uzorku u tako velikom procentu zadovoljili zahteve. U kontrolnom uzorku nije bilo predmeta u kojima izveštaji nisu dostavljeni sudu.

U grupu predmeta gde izveštaj nije imao potrebne elemente za praćenje, spada i onih 29 predmeta (6,4% ciljanog uzorka) gde nikad nisu prisneli izveštaji centra za socijalni rad. U preostalim izveštajima neki voditelji slučaja su izveštavali samo o ostvarivanju specifičnog cilja posebne obaveze (da li pohađa nastavu, da li odlazi u savetovalište i sl), zaboravljajući da obaveste o ostvarivanju opšte svrhe krivične sankcije. U drugima je, naprotiv, izveštavano bez podataka kako se izvršava posebna obaveza. U nekima se izveštavalo samo o jednoj posebnoj obavezi, a druga nije pominjana (navedeno je bilo vezano za situacije gde je izrečena vaspitna mera pojačanog nadzora u kumulaciji sa posebnom obavezom).

Vaspitna mera posebne obaveze je u potpunosti izvršena u 64,7% IVM predmeta ciljanog uzorka i 66,3% poduzorka. Sličnost rezultata ukazuje na relativnu stabilnost izvršenja posebne obaveze uopšte i činjenicu da su kod gotovo 2/3 (dve trećine) maloletnika/ca posebne obaveze koje je izrekao Viši sud u Beogradu u potpunost izvršene.

Važno je napomenuti da se uzorak kod ove varijable ne poklapa sa prostim zbirom odgovora *da* i *ne*. Odgovor *ne* je bila definitivna ocena za grupu predmeta (čiji je broj u tabeli), u koju spadaju i oni kod kojih je jedna posebna obaveza adekvatno izvršena, a druga ne (6 IVM predmeta), 29 predmeta gde nema izveštaja, 2 slučaja gde je maloletnicima zbog novih dela određen pritvor, 14 predmeta gde je izvršenje ove vaspitne mere prestala zbog nove krivične sankcije. Navedeni podaci se odnose na ciljani uzorak.

U 55 IVM predmeta koji su još uvek aktivni (vaspitna mera traje), za 6 predmeta koji su pred istekom mogla je biti data ocena da je posebna obaveza u potpunosti izvršena. Ostali su neocenjeni.

Uvidom u predmete kod kojih je vaspitna mera posebne obaveze okončana protokom vremena njenog izvršenja, može se konstatovati da to nije uvek bilo praćeno opštim ostvarivanjem svrhe vaspitne mere. Kod 20 predmeta je konstatovano da mera nije dala pozitivne rezultate jer su maloletnici nastavili da vrše krivična dela. Od navedenih 20 predmeta 10 predmeta je arhivirano zbog nove krivične sankcije. Kod drugih postupak nije okončan tokom trajanja vaspitne mere.

U grupi predmeta gde vaspitna mera posebne obaveze nije u potpunosti izvršena, konstatovano je da je vaspitna mera ostvarila svoju svrhu kod 52 maloletnika.

Različiti su razlozi zašto posebne obaveze nisu u potpunosti izvršene. O tome će biti više reči u kvalitativnoj analizi koja sledi.

Kontrola vaspitne mere je predlagana 78 puta u ciljanom uzorku (u 17,3% predmeta). Predlog je uglavnom dolazio od centra za socijalni rad. U jednom slučaju je predlog podneo zamenik Višeg javnog tužioca, u 2 advokat, jednom roditelji i jednom dom za decu bez roditeljskog staranja u kojem je maloletnica bila na smeštaju.

Po predlogu za kontrolu vaspitne mere nije postupljeno u slučajevima kada je to zatraženo pred istek vaspitne mere (10 predmeta), jer je maloletnik nedostupan sudu (2 predmeta), u 2 slučaja kada je prema maloletniku pokrenut novi krivični postupak, odnosno kada je u jednom slučaju već punoletnom licu izrečena krivična sankcija u krivičnom postupku protiv punoletnih lica.

Ako posmatramo samo uzorak vaspitne mere posebne obaveze izrečene samostalno (član 14. *Zakona o maloletnicima*), kontrola je predlagana u 33 predmeta (12,4%). Predlog je, po pravilu, podnosio nadležni centar za socijalni rad. Samo u jednom predmetu je predlog podneo branilac maloletnika.

U kontrolnom uzorku predlog za kontrolu vaspitne mere je podnet u 21 predmetu (35%). Osim centra za socijalni rad predlog su u tri slučaja podneli i roditelji maloletnika/ce (tražena obustava). U ovom uzorku po predlogu nije postupano u dva slučaja: u jednom jer je stigao pred istek, u drugom (predlog roditelja) je pribavljeno mišljenje centra bilo negativno pa sednica veća nije zakazivana.

Pored toga, sud je, kada je sam našao za shodno, uglavnom nakon procene sudskog psihologa, obavljao kontrole vaspitnih mera.

Tabela 15b Redukovana osnovna tabela

Predlagana kontrola v. m.	Obavljena kontrola v. m.		Dr. kriv. sank.	Zakonski istekla ili obustavljena v. m.		Ostvarena svrha v. m.		
	DA	NE		DA	TRAJE	DA	NE	
78	114	15	26	369	55	333	73	ceo uzorak
17,33	25,33	3,33	5,78	82,00	12,22	74,00	16,22	
33	57	10	3	249	15	233	23	14. ZM
12,4	21,3	3,75	1,12	93,3	5,62	87,3	8,61	
21	21	2	2	48	10	46	4	kontrol. uzorak
5	35	3,33	3,33	80	16,7	76,7	6,67	

Kontrola vaspitne mere je obavljena u 114 predmeta (25,3%) ciljanog uzorka. U 34 predmeta je održana sednica veća (u nekima i po četiri sednice veća). U sednici veća je obustavljeno 13 vaspitnih mera.

Kada je predlagana kontrola zbog nesaradnje i/ili neispunjavanja obaveza proisteklih iz vaspitne mere, pre sednice veća kontrolu bi obavljao psiholog suda (83 predmeta). Sudija za maloletnike je zakazivao sednicu veća u slučaju kada ova kontrola nije dala rezultate.

Inače, rezultati Višeg suda u Beogradu deluju izuzetno nepovoljno na varijablama *Predlagana kontrola vaspitne mere* i *Obavljena kontrola vaspitne mere*, u odnosu na ostala dva suda. Razlog tome svakako leži u tome da su u ovom istraživanju beleženi samo zvanični pisani zahtevi za kontrolu vaspitne mere, i kontrole koje su u skladu sa tim obavljene. Već pomenuti način držanja sednica veća ide tome u prilog. Kontinuirani nadzor i kontrola se realizuju u svim predmetima, ali nisu beležene u upitniku.

Vaspitna mera je prestala zbog druge krivične sankcije u 26 predmeta ciljanog uzorka (5,8%).

Vaspitna mera posebne obaveze izrečena samostalno iz člana 14. *Zakona o maloletnicima* je samo u 3 predmeta prestala zbog druge krivične sankcije (1,1%). Od toga je jedna zamena vaspitne mere drugom vaspitnom merom, jedna izmena odluke o vaspitnoj meri i u jednom slučaju pravnosnažna krivična sankcija u novom postupku.

U kontrolnom uzorku dve vaspitne mere su prestale zbog druge krivične sankcije (3,3%).

Zakonski je isteklo ili obustavljeno 369 (82%) vaspitnih mera: zakonski isteklo 356 vaspitnih mera ciljanog uzorka, a 13 vaspitnih mera je obustavljeno. Još uvek aktivno je 55 vaspitnih mera iz ovog uzorka.

Broj od 249 vaspitnih mera posebne obaveze izrečene samostalno iz člana 14. *Zakona o maloletnicima* je zakonski isteklo (93,3%), a 15 se još uvek izvršava.

U kontrolnom uzorku prestao je zakonski osnov za realizaciju 48 (80%) vaspitnih mera — 36 je zakonski isteklo, 12 obustavljeno u sednici veća, a 10 vaspitnih mera se još realizuje.

Dobijeni podaci o vrsti i broju krivičnih dela za koje su maloletnicima izrečene vaspitne mere, u posmatranom uzorku/cima prate rezultate Republičkog zavoda za statistiku Srbije.

Komentar istraživača za područje Višeg suda u Beogradu: Ostvarena svrha vaspitne mere je bila ocenjivana u predmetima koji su zakonski istekli. U nekim „aktivnim” predmetima kod kojih vaspitna mera uskoro zakonski ističe (a nema tehničkih mogućnosti da se zakaže sednica veća radi obustave), autori su se opredelili da daju ocenu jer je kod petoro postignut očigledan uspeh, a jedna vaspitna mera nije ostvarila svrhu.

Raspored dobijenih rezultata ne odstupa značajnije kada se ciljani uzorak, poduzorak vaspitnih mera posebna obaveza i kontrolni uzorak posmatraju po kalendarskim godinama, iako se ukupan broj izrečenih posebnih obaveza razlikuje. Treba istaći da je u tom smislu 2009. godina bila izuzetno „plodna”. Iako nije rađena posebna analiza o tome, moglo bi se iskustveno zaključiti da su te godine, centri za socijalni rad još uvek postupali po starim propisima iz oblasti socijalne zaštite, njihovi timovi su bili visoko stručni i uigrani, a sudije i tužioci za maloletnike su prevazišli početne strahove u primeni novog *Zakona o maloletnicima*.

3.1.3 Zapažanja vezana za uzorak Višeg suda u Beogradu / kvalitativna analiza

Pored dobijenih statističkih podataka, analizom uzorka obuhvaćenih predmeta, dobijene su značajne informacije o načinu, pojavama i problemima u izvršenju vaspitne mere posebne obaveze i vaspitnih mera pojačanog nadzora.

Radi lakšeg sagledavanja biće prikazana zapažanja vezana za sudski postupak, za postupanje organa starateljstva, pojave vezane za samog maloletnika, njegove roditelje, staratelje i pojave koje se mogu vezati za širu zajednicu.

Svakako, svi ovi sistemi su u neprekidnom prožimanju.

3.1.3.1 Zapažanja vezana za postupanje suda

Jedan od najznačajnijih problema koji se izdvojio tokom istraživanja na uzorku od 510 vaspitnih mera, vezan je za protek vremena od izricanja vaspitne mere do početka njenog izvršenja. Početak izvršenja u ovom kontekstu je vezan za dostavljanje pravnosnažnog rešenja organu starateljstva (koji se u slučaju beogradskog suda gotovo poklapa sa dostavljanjem istog psihologu suda).

U **Tabeli 16** dati su podaci o prosečnom vremenu (u mesecima) koje protekne od izricanja do pravnosnažnosti (drugi red tabele), od pravnosnažnosti do početka izvršenja (treći red) i prosečnom ukupnom vremenu trajanja od izricanja do izvršenja, i to po godinama (prvi red tabele).

Tabela 16 Podaci o prosečnom vremenu od izricanja do pravnosnažnosti, od pravnosnažnosti do početka izvršenja i prosečnom ukupnom trajanju od izricanja do izvršenja

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
U proseku meseci od izricanja do pravnosnažnosti	3,18	2,73	2,64	1,91	2,92	2,29
U proseku meseci od pravnosnažnosti do izvršenja	1,43	0,67	0,31	0,63	0,92	1,61
Od izricanja do izvršenja prosečno meseci	4,6	3,4	2,95	2,54	3,85	3,9

Kada se uzme u obzir da je u najvećem broju predmeta od izricanja do pravnosnažnosti proteklo do mesec i po dana, a da je odluka uručivana do mesec dana (što se uklapa u prosek za 2009. godinu) i da je u značajnom broju predmeta odluka pravnosnažna danom donošenja, te je uručena desetak dana nakon donošenja, ovakav prosek postaje zabrinjavajući.

Prosečnu dužinu su povećali predmeti u kojima je proteklo čak do 14 meseci od dana izricanja do dostavljanja pravnosnažnog rešenja centru za socijalni rad. U dva ekstremna slučaja pravnosnažna rešenja su dostavljena nakon 35 (6+29) i 27 (4+23) meseci. U poslednja dva slučaja radilo se o grešci administracije suda. U oba predmeta je rešenjem obuhvaćeno više lica, a propustom nije dostavljeno samo ovim maloletnicima, što je značajno uticalo na prosek vremena za 2011. godinu.

Uvidom u ove predmete, može se zaključiti da je glavni razlog u najvećem broju predmeta bila nemogućnost da se maloletniku i roditeljima uruči rešenje. Ova pojava se lančano širi na sve maloletnike (ako ih je bilo više) u konkretnom KM predmetu.

Svakako da i drugostepeni postupak zahteva određeno vreme, te je u nekoliko slučajeva i on doveo do značajne vremenske razlike (6 do 8 meseci).

Izrada odluke se nije pokazala kao faktor koji povećava dužinu posmatranog vremena.

Oglašavanje pravnosnažnosti rešenja je kasnilo 2006. godine (kada je Okružni sud preuzeo predmete Prvog opštinskog suda) i 2010. godine (nakon reforme pravosuđa) kada nove sudije do marta nisu bile zadužene predmetima (osim pritvorskim). Pored toga, i maloletnička pisarnica je u oba slučaja bila preopterećena (nedovoljan broj novih upisničara, masovna prenumeracija predmeta...).

Dužina vremenskog perioda od donošenja odluke do početka izvršenja vaspitne mere je izuzetno značajna, naročito kada su u pitanju posebne obaveze. Svaka posebna obaveza je primerena trenutku kada se donosi, posebno ako se ima u vidu da ova mera traje najduže do godinu dana. Odlaganje da se započne sa izvršenjem dovodi u pitanje svrishodnost sudske odluke.

U većini ovih predmeta organ starateljstva je neposredno po izricanju i pre dobijanja pravosnažnog rešenja započinjao rad i izvršenje vaspitne mere prema maloletniku. U prvom izveštaju organ starateljstva konstatuje da je pre dobijanja pravosnažnog rešenja vaspitna mera posebne obaveze izvršena, a maloletnik npr. završio kurs, školu, uključen na tretman ili u savetovalište. U nekim slučajevima posebna obaveza je bila u potpunosti izvršena u trenutku kada je pravosnažno rešenje dostavljeno centru.

* * *

U narednom tekstu biće reči o karakterističnim pojavama u domenu postupanja Višeg (Okružnog) suda u Beogradu iz ugla pojedinih posebnih obaveza.

Zapažena je pojava da je sud od 19 izrečenih mera posebne obaveze *da se maloletnik izvini oštećenom* iz člana 14. stav 2. tačka 1. *Zakona o maloletnicima* (od kojih je 5 izrečeno uz još jednu posebnu obavezu), 7 izvršio na samom glavnom pretresu, 4 su izvršene preko organa starateljstva bez medijacije, i 6 preko organa starateljstva uz medijaciju (koju ni *Zakon o maloletnicima* ni *Pravilnik* nisu posebno predvideli, a suština je ove posebne obaveze). Medijacija je realizovana preko medijatora Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu koji su završili specijalizaciju na Fakultetu političkih nauka. U tri slučaja medijacija je bila posredna, tj. maloletnik i oštećeni se nisu sreli.

U jednom slučaju, iz 2007. godine, sudija za maloletnike je naložio organu starateljstva da organizuje izvršenje izvinjenja. Kako sud prethodno nije pribavio saglasnost oštećenog, voditelj vaspitne mere se našao u izuzetno nepovoljnom položaju kada je pismo sa izvinjenjem maloletnika uputio na adresu oštećenog koji živi van Republike Srbije. Pravne posledice ovog događaja su na sreću izbegnute. Slučaj je ipak imao značaj za sudsku praksu. Smernice za izricanje ove posebne obaveze i način izvršenja su postali određeniji. Primena *Pravilnika o izvršenju vaspitnih mera posebnih obaveza*, kao i neposredni sastanci i saradnja sa predstavnicima Centra za medijaciju Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu doprineli su primerenijem sprovođenju ovog modaliteta vaspitne mere posebne obaveze.

Kod posebne obaveze *da maloletnik u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao iz člana 14. stav 2. tačka 2. Zakona o maloletnicima*, kojih je u posmatranom periodu bilo 7 (od kojih su 4 izrečene uz posebnu obavezu *da se maloletnik izvini oštećenom* iz člana 14. stav 2. tačka 1.), sud je u 2 predmeta (krivično delo teška krađa) u samoj odluci naveo visinu i način nadoknade štete. U oba slučaja maloletnici su uz saglasnost roditelja radili sezonske poslove. Uplata novčanih sredstava u cilju nadoknade u jednom slučaju je bila u ratama. Maloletnik i roditelji su kopiju uplatnica direktno dostavljali sudu. U drugom je maloletnik radeći sa ocem, obezbedio sredstva i isplatio uz potvrdu novac vlasnicima trgovačkih radnji. Kopija potvrde je preko centra, uz izveštaj o izvršenju dostavljena sudu. Sud je u sednici veća obustavio obe ove vaspitne mere,

U 5 slučajeva (u jednom se radilo o krivičnom delu teška krađa, a u ostala 4 o krivičnom delu povreda ugleda strane države ili međunarodne organizacije) sud je već na glavnom pretresu doneo odluku o ovoj posebnoj obavezi uz konstataciju da je ona izvršena.

Analizirajući izvršenje vaspitne mere posebne obaveze u 450 predmeta Višeg suda u Beogradu može se zaključiti da su one u najvećoj meri bile dobro individualizirane krivične sankcije, primerene statusu maloletnika i uslovima u kojima živi. Ovo se naročito može reći kada je u pitanju posebna obaveza *da maloletnik redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla* iz člana 4. stav 2. tačka 3. *Zakona o maloletnicima*. U posmatranom periodu izrečeno je 105 ovih obaveza (samostalno ili uz drugu obavezu, ili uz pojačan nadzor). Samo u jednom slučaju je maloletnik obavezan da ne izostaje sa posla. Iako se veliki broj ovih mladih ljudi radno angažuje, zanemarljivo mali broj ima status zaposlenog. U realizaciji ove posebne obaveze ne mogu se izdvojiti posebni problemi.

Problem se pojavio u onim predmetima gde je sud izrekao posebnu obavezu *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* (član 14. stav 2. tačka 4. *Zakona o maloletnicima*) maloletniku (ili mlađem punoletnom licu) koje nema završenu osnovnu školu. Iako su u nekim slučajevima maloletnici sticali određena iskustva i praktična znanja kroz radno angažovanje, formalno nije bilo moguće osposobljavanje za zanimanje koje odgovara njihovim sposobnostima i sklonostima. Kada je sud uvažavao činjenicu da bez osnovnog obrazovanja nema ni zvaničnog profesionalnog osposobljavanja, obavezno je uz ovu posebnu obavezu izricao i posebnu obavezu *da maloletnik pohađa redovno školu ili ne izostaje sa posla* (član 14. stav 2. tačka 3. *Zakona o maloletnicima*)

Praktična primena posebne obaveze *da se maloletnik, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* iz člana 14. stav 2. tačka 5. nije zaživela za područje nadležnosti Višeg (ranije Okružnog) suda u Beogradu. Od inače 17 izrečenih, samo je 8 bilo u potpunosti sprovedeno. U jednom slučaju maloletnik je na sopstvenu inicijativu i uz saglasnost roditelja, ovu posebnu obavezu izvršio u stacionaru privatne veterinarske ordinacije. Godine 2009. je Odeljenje Mladenovac Gradskog centra za socijalni rad sklopilo sporazum sa 5 ustanova u lokalnoj zajednici.

Posebnu obavezu *da se maloletnik uključi u određene sportske aktivnosti* iz člana 4. stav 2 tačka 6. *Zakona o maloletnicima*, Viši (ranije Okružni) sud u Beogradu nikada nije izrekao. Iako bavljenje sportskim aktivnostima deluje kao dobar način za prevazilaženje ponašajnih problema mladih, nosi i velike rizike. Ovaj rizik se u prvom redu odnosi na uslove koje je propisao *Zakon o sportu*, a to je da je bavljenje sportskim aktivnostima slobodno i dobrovoljno — pa je pitanje može li biti krivična sankcija; odnosno da je za bavljenje sportskim aktivnostima potrebna opšta i posebna sposobnost (baš za tu sportsku aktivnost) — što bi od suda zahtevalo veštačenje. Takođe, neophodno je jasno regulisati pitanje osiguranja od povreda i invaliditeta.

U nekoliko slučajeva kada je odluka o izricanju posebne obaveze *da se maloletnik podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga* ili posebne obaveze *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama* (član 14. stav 2. tačka 7. *Zakona o maloletnicima* ili/i člana 14. stav 2. tačka 8. *Zakona o maloletnicima*) izrečene samostalno ili uz vaspitne mere pojačanog nadzora sadržala konkretnu zdravstvenu ustanovu ili savetovalište (kako je *Pravilnikom* predviđeno), a to nije bilo primereno realnim potrebama maloletnika (i njegove porodice), posebna obaveza se sprovodila „usporeno”. Kada bi sudu bilo dostavljeno mišljenje navedene ustanove da tretman koji oni pružaju ne odgovara konkretnom maloletniku, najčešće nije rađena izmena odluke već bi se službenom beleškom konstatovale činjenice, a psiholog suda bi u saradnji sa maloletnikom, roditeljima i voditeljem slučaja, uz saglasnost postupajućeg sudije odredio novu zdravstvenu ustanovu ili savetovalište. Sud, kada su u pitanju navedene dve posebne obaveze nije dostavio obaveštenje navedenim ustanovama pre nego što je psiholog suda obavio razgovor sa maloletnikom, njegovim roditeljima (starateljima) i voditeljem slučaja, a odvojeno i sa samim ustanovama. Tokom razgovora utvrđivano je koja ustanova je najprimerenija, kao i konkretni postupci u izvršenju vaspitne mere i pribavljena je saglasnost maloletnika i roditelja da sud i voditelj slučaja uspostave neposrednu komunikaciju sa ustanovom, a nakon čega je ustanovi dostavljano obaveštenje o posebnoj obavezi i očekivanim postupcima aktera u njenom izvršenju.

U praksi beogradskog suda se do sada nije desilo da maloletnik i roditelji ne žele da ustanova bude upoznata sa vaspitnom merom.

* * *

Aktivno praćenje i kontrolu izrečenih vaspitnih mera posebne obaveze i pojačanog nadzora u Višem sudu u Beogradu sudije za maloletnike vrše preko psihologa suda koji kontinuirano prati maloletnike i mere.

U najvećem broju predmeta, postoje službene beleške psihologa suda, sačinjene nakon obavljenog razgovora sa maloletnikom, roditeljima, voditeljem slučaja i drugim relevantnim osobama. Razgovori se vode ili se zakazuju kontrole kojima osim maloletnika i roditelja prisustvuje voditelj slučaja, vaspitač, drugo stručno lice.

Sudije za maloletnike se redovno informišu i neposredno se uključuju kada je njihovo postupanje u okviru sprovođenja vaspitne mere neophodno. U nekim predmetima nije zakazivana sednica veća, ali je po predlogu organa starateljstva za kontrolu vaspitne mere sudija samostalno (ili sa psihologom) pozivao maloletnika i roditelje, o čemu je sačinjavao službenu belešku.

U Višem (ranije Okružnom) sudu u Beogradu, na sednicama veća radi kontrole ili obustave vaspitne mere prisustvo maloletnika je obavezno što u osnovi predstavlja primenu člana 85. stav 5. *Zakona o maloletnicima*).

U nekim predmetima sudija je održao i više sednica veća, kontinuirano kontrolišući izvršenje vaspitne mere. U tri slučaja je sud na predlog centra za socijalni rad da se obustavi izvršenje vaspitne mere posebnih obaveza, zakazivao više sednica veća, ali se maloletnik nije odazivao pozivu. Nakon treće sednice veća sudija je konstatovao da se vaspitna mera ima izvršavati do zakonskog isteka. U jednom predmetu se branilac maloletnika nije pojavio na četiri sednice veća zakazane radi obustave.

3.1.3.2 Zapažanja vezana za postupanje tužilaštva

Iako je uloga tužioca za maloletnike neizostavna i tokom izvršenja vaspitnih mera (videti član 84. *Zakona o maloletnicima*), u posmatranim predmetima uočen je uglavnom pasivan stav i gotovo izostajanje učešća tužioca u nadzoru nad sprovođenjem vaspitnih mera (osim kada ih sud angažuje po predlogu za kontrolu). U periodu od 2007. do 2009. godine odnos je bio nešto drugačiji — nadležno tužilaštvo se aktivno uključivalo u izvršenje vaspitnih mera i insistiralo da im se dostavljaju izveštaji o realizaciji vaspitnih mera. Takođe su često traženi na uvid i IVM predmeti. U dva slučaja — jedan je ušao u posmatrani uzorak, nadležni tužilac za maloletnike je podneo zahtev za kontrolu vaspitne mere.

3.1.3.3 Zapažanja vezana za postupanje organa starateljstva

Statistički podaci daju brojne informacije o radu predstavnika organa starateljstva. Većina predstavnika organa starateljstva — voditelja slučaja (ranije voditelja vaspitne mere), pravovremeno (često i pre pravnosnažnosti) započne rad sa maloletnikom, ali o tome neuredno obaveštava sud i ne saraduje sa njim, propuštajući često da pravovremeno dobiju pomoć i podršku. Najčešće se saradnja uspostavlja na inicijativu suda (sudskog psihologa). Obaveštenja i predlozi za kontrolu vaspitne mere u velikom broju stižu prekasno, te sudu nije ostavljen dovoljan „prostor“ za postupanje. U nekim slučajevima je čak i predlog za obustavu vaspitne mere upućen sudu tako da se objektivno nije mogla zakazati sednica veća.

Zbog izuzetno neurednog izveštavanja sud je često u prilici da urgira za dostavu plana i programa sprovođenja vaspitne mere, ili izveštaja. Sa druge strane, od voditelja slučaja, već tokom telefonskog razgovora dobijane su brojne informacije koje su ukazivale da se mera u potpunosti i pravovremeno izvršava. Često bi voditelj slučaja neposredno nakon telefonskog razgovora, dostavio faksom *Plan usluga za dete i porodicu* (interni akt centra).

Iz uvida u brojne *Planove usluga za dete i porodicu*, može se zaključiti da voditelji slučaja dobro planiraju izvršenje posebne obaveze. Često ti planovi uključuju i materijalnu pomoć maloletniku i porodici, kako bi se posebna obaveza izvršila.

Ovde je važno istaći da i kod drugih vaspitnih mera, plan usluga predviđa aktivnosti vezane za obrazovanje, upisivanje kurseva, uključivanje na tretman, u savetovalište ili klub za mlade, kao i ostale aktivnosti planirane na osnovu potreba maloletnika i porodice, čak i kada nije u pitanju vaspitna mera pojačanog nadzora organa starateljstva koja to predviđa (član 17. stav 4. *Zakona o maloletnicima*). U jednom takvom slučaju, gde je maloletniku izrečena vaspitna mera pojačanog nadzora roditelja (bez posebne obaveze), odobrena su u dva navrata sredstva za uključivanje u sportske aktivnosti (zbog talenta i sposobnosti samog maloletnika i materijalne ugroženosti).

Neka odeljenja Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu su dobro prepoznala potrebe mladih u lokalnoj zajednici, posebno mladih u sukobu sa zakonom. Uključila su se, kroz projektne aktivnosti u određene programe i time stvorila bolje

uslove za realizaciju pojedinih posebnih obaveza. Na obuku engleskog jezika, kompjuterskih i komunikacijskih veština pri Međunarodnoj mreži pomoći IAN, besplatno je uključeno 26 maloletnika sa teritorije 4 opštine. Nekoliko njih je uključeno u „Forum akademiju”. Neki maloletnici su uključeni u klub za mlade u Obrenovcu, Klub za mlade „Palma” na Paliluli, Klub za mlade „Grig” na Starom Gradu, u program „Integrativni pristup mladima u sukobu sa zajednicom” (ove klubove finansira lokalna zajednica).

Takođe, grupa stručnjaka iz centara za socijalni rad je završila specijalističke studije medijacije na Fakultetu političkih nauka. Aktivno su uključeni u izvršenje posebne obaveze *da se maloletnik izvini oštećenom* iz člana 14. stav 2. tačka 1. *Zakona o maloletnicima*.

3.1.3.4 Zapažanja vezana za postupanje maloletnika i roditelja

Status i postupanje maloletnika i roditelja u izvršenju posebnih obaveza je suštinski najznačajniji. Maloletniku je izrečena ova vaspitna mera i on treba da je svojim angažovanjem izvrši.

U procesu stvaranja uslova za primerenu primenu posebnih obaveza, ne treba zaboraviti da je maloletnik subjekt, a ne objekt prava, i da zajedno sa svojim roditeljima nosi izvršenje vaspitne mere koja mu je izrečena.

U nekim predmetima postojali su, i pored prihvatanja izrečene posebne obaveze od strane maloletnika, objektivni razlozi zbog kojih izvršenje posebne obaveze nije bilo adekvatno.

Primer koji se najčešće pojavljivao u uzorku je da je maloletnik bio radno angažovan (uglavnom na sezonskim ili poslovima nekvalifikovane radne snage), privređujući za socijalno ugroženu porodicu, te nije bio u mogućnosti da redovno pohađa školu, ide na kurs, priprema ispite, odlazi u savetovalište ili na tretman. Takođe, jedan broj maloletnika je odlazio na odsluženje vojnog roka.

U slučajevima izvršenja posebne obaveze *da se maloletnik podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga* ili posebne obaveze *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama* iz člana 14. stav 2. tačka 8. *Zakona o maloletnicima*, kada je adekvatno izvršenje posebne obaveze zahtevalo od radno angažovanih roditelja, koji su u većini slučajeva bili jedini hraniooci porodice, da se u tretman uključe kao ko-terapeuti i otvore bolovanje a njihov radni status bio nesiguran, bilo je opravdano da se posebna obaveza ne može izvršiti na adekvatan način.

Organ starateljstva je u manjem broju gorepomenutih slučajevima tražio izmenu odluke o izrečenoj vaspitnoj meri posebne obaveze. Uglavnom je nastojao da nađe način kako da se problem prevaziđe, a da vaspitna mera ostvari svrhu. Često se posebna obaveza nije sprovodila, a svrha ove krivične sankcije je bila ostvarena.

(Ne)prihvatanje vaspitne mere, otpori maloletnika (i roditelja), (ne)saradnja sa voditeljem slučaja, novi krivični postupci i drugi elementi koji su deo pojave maloletničke delinkvencije i koji takođe predstavljaju prepreke da vaspitna mera ostvari svoju svrhu, tema su *sui generis* i neće biti razmatrani u ovom radu.

3.2 Viši sud u Novom Sadu

3.2.1 Podaci Republičkog zavoda za statistiku Srbije za teritoriju nadležnosti Višeg suda u Novom Sadu

Novi Sad, drugi po veličini grad u Srbiji. Sastoji se od dve gradske opštine: Novi Sad i Petrovaradin. U njemu živi 335.701 stanovnika (Prvi rezultati popisa stanovništva 2011. g). Deca (starost 0–17 godina) čine oko 19% stanovnika Grada Novog Sada. Viši (ranije Okružni) sud u Novom Sadu sudi u krivičnom postupku prema maloletnicima (područje osnovnog suda u Novom Sadu). Osnovni sud u Novom Sadu nadležan je za teritoriju opština: Bač, Bačka Palanka, Bački Petrovac, Beočin, Bečež, Vrbas, Žabalj, Srbobran, Sremski Karlovci, Temerin, Titel i za grad Novi Sad — Južnobačka oblast. Prema Popisu 2011. godine (Prvi rezultati) Južnobačka oblast ima 607.835 stanovnika.

Prema statističkim podacima Republičkog zavoda za statistiku Srbije, broj maloletnika kojima su izrečene krivične sankcije u Višem sudu u Novom Sadu, u posmatranom periodu 2007–2011. godina, kreće se između 78 koliko ih je bilo u 2009. godini i 256 maloletnika u 2008. godini. Najbrojnije sankcije koje se izriču su vaspitne mere — mere upozorenja i usmeravanja. Učešće vaspitne mere posebne obaveze je između 7 i 29% u odnosu na sve krivične sankcije. Za 2011. godini stopa je: 17,1 maloletnika kojima su izrečene sankcije na 10.000 dečje populacije. U istoj godini stopa na nivou Republike Srbije je 17,1 Srbija — sever 16,0 Srbija — jug 18,1 Beograd 11,8 Niš 6,9. Detaljniji podaci predstavljeni su u Tabelama 17–20 i Grafikonu 6.

Tabela 17 Viši/okružni sud u Novom Sadu: maloletnici prema izrečenim krivičnim sankcijama, 2007–2011.

	Ukupno	Maloletnički zatvor	Vaspitne mere		
			mere upozorenja i usmeravanja	mere pojačanog nadzora	zavodske mere
2007	164	2	55	97	10
		1,2	33,5	59,1	6,1
2008	256	–	117	132	7
			45,7	51,6	2,7
2009	78	–	51	25	2
			65,4	32,1	2,6
2010	198	–	109	86	3
			55,1	43,4	1,5
2011	200	–	118	78	4
			59,0	39,0	2,0

Tabela 18 Viši/okružni sud u Novom Sadu: Procena stanovništva — dece starosti 0–17, maloletnici i stope

	2010	2011
Deca 0–17 (Južnobačka oblast)	116416	116387
Maloletnici izrečene kriv. san.	198	200
Stopa na 10.000 dečje populacije	17,01	17,18

Grafikon 6 Viši/okružni sud u Novu Sadu: Maloletnici prema izrečenim krivičnim sankcijama, 2007–2011

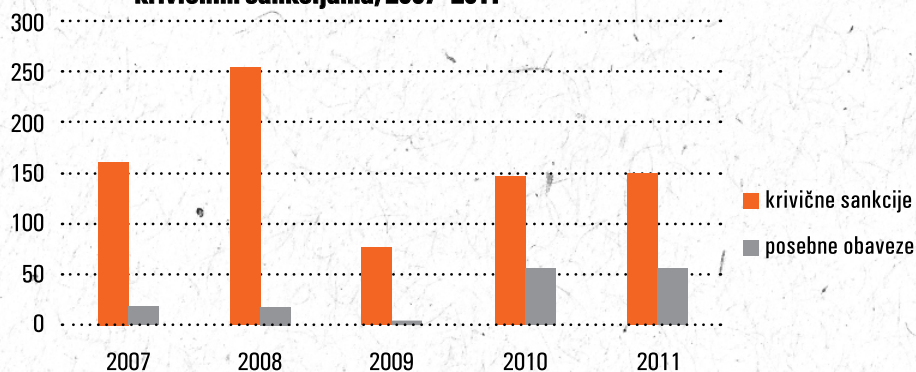

Tabela 19 Maloletnici prema izrečenoj vaspitnoj meri — posebne obaveze, krivičnom delu, polu i starosti, 2007–2011.

Viši/okružni sud u Novom Sadu	Ukupno izrečen zatvor – vaspitna mera	Posebne obaveze				
		svega	devojčice	dečaci	mlađi maloletnik	stariji maloletnik
2011	200	58	2	56	11	47
		29,0	3,4	96,6	19,0	81,0
2010	198	57	–	57	12	45
		28,8	–	100	21,1	78,9
2009	78	3	1	2	1	2
		3,8	33,3	66,7	33,3	66,7
2008	256	18	1	17	2	16
		7,0	5,6	94,4	11,1	88,9
2007	164	15	–	15	2	13
		9,1	–	100	13,3	86,7

Tabela 20 Maloletnici prema izrečenoj vaspitnoj meri — posebne obaveze, krivičnom delu, polu i strosti, 2007–2011.

Viši/okružni sud u Novom Sadu	Ukupno izrečen zatvor – vaspitna mera	Posebne obaveze				
		svega	devojčice	dečaci	mлади maloletnik	stariji maloletnik
2011. godina	200	58	2	56	11	47
Teška telesna povreda		3	–	3	–	3
Laka telesna povreda		2	–	2	–	2
Krađa		10	–	10	5	5
Teška krađa		10	–	10	–	10
Razbojništvo		7	–	7	3	4
Utaja		1	1	–	–	1
Sitna krađa, utaja i prevara		1	–	1	–	1
Uništenje i oštećenje tuđe stvari		1	–	1	–	1
Neovlašćeno korišćenje tuđeg vozila		3	–	3	1	2
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga		1	–	1	–	1
Ugrožavanje javnog saobraćaja		5	–	5	–	5
Pomoć učiniocu posle izvršenog krivičnog dela		1	1	–	–	1
Izazivanje panike i nereda		1	–	1	–	1
Nasilničko ponašanje		2	–	2	1	1
Nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi		6	–	6	–	6
Falsifikovanje isprave		4	–	4	1	3

3.2.2 Rezultati istraživanja sprovedenog u Višem sudu u Novom Sadu

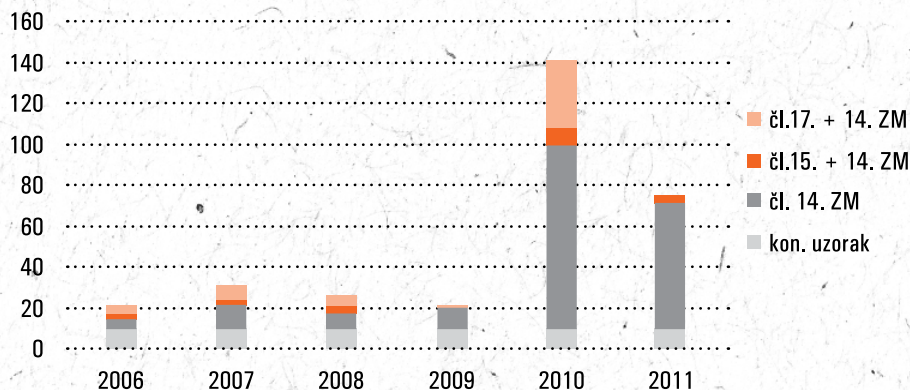
Istraživanjem sprovedenim u Višem sudu u Novom Sadu bilo je obuhvaćeno ukupno 315 vaspitnih mera (ceo uzorak). Ciljani uzorak je činilo 255 vaspitnih mera. Kontrolni uzorak se sastojao od 60 IVM predmeta. Struktura celokupnog istraživanog uzorka, po vaspitnim merama, data je u Tabeli 21 i Grafikonu 7.

Tabela 21 Struktura celog uzorka po vaspitnim merama — Viši sud u Novom Sadu

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Ukupno
Član 14. ZM	4	11	7	10	89	61	182
Član 15. + 14. ZM	3	3	4	0	9	4	23
Član 17. + 14. ZM	4	7	5	1	33	0	50
Kontrolni uzorak	10	10	10	10	10	10	60
Ukupno	21	31	26	21	141	75	315

Od 255 predmeta u kojima je izvršena jedna ili više posebnih obaveza, 182 je bilo vezano za izvršenje vaspitne mere posebne obaveze izrečene kao samostalne krivične sankcije (član 14. *Zakona o maloletnicima*) dok od ostalih 73, 23 je izrečeno uz vaspitnu meru pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili starooca (član 15. u vezi člana 19. *Zakona o maloletnicima*), a 50 uz vaspitnu meru pojačan nadzor od strane organa starateljstva (član 17. u vezi člana 19. *Zakona o maloletnicima*).

Grafikon 7 Viši sud u Novom Sadu: Struktura celog uzorka po vaspitnim merama

Ukupan broj maloletnika kojima je izrečena jedna posebna obaveza je 220 (86,3%) dok je ukupan broj maloletnika kojima su izrečene dve posebne obaveze 35 (13,7%), a kako je prikazano u Tabeli 22.

Tabela 22 Struktura ciljanog uzorka po broju posebnih obaveza — Novi Sad

Mal. sa p. o.		1 p. o.		2 p. o.	
255	100,0%	220	86,3	35	13,7%

Struktura poduzorka koji je vezan za izvršenje vaspitne mere posebne obaveze kao samostalne krivične sankcije (182 IVM predmeta), data je u Tabeli 23.

Tabela 23 Struktura poduzorka vaspitne mere posebne obaveze kao samostalne krivične sankcije po broju posebnih obaveza — Novi Sad

Mal. sa p. o.		1 p. o.		2 p. o.	
182	100,0%	169	92,9	12	7,1%

I u ovom podskupu uzorka sudije su najčešće izricale samo jednu posebnu obavezu (169 predmeta), dok su 2 posebne obaveze izrečene u 12 predmeta.

Kada se ciljani uzorak posmatra iz ugla *vrste posebnih obaveza*, stratifikacija je predstavljena preko Tabele 24.

Tabela 24 Struktura uzorka po vrsti posebnih obaveza — Novi Sad

Član 14. stav 2.	Ukupno	%	Sama	%
Tačka 1.	5	1,8	3	1,4
Tačka 2.	17	6,3	12	5,4
Tačka 3.	43	15,9	29	13,2
Tačka 4.	48	17,7	19	8,6
Tačka 5.	140	51,7	140	63,6
Tačka 6.	3	1,1	3	1,4
Tačka 7.	3	1,1	3	1,4
Tačka 8.	9	3,3	8	3,6
Tačka 9.	3	1,1	3	1,4
Tačka 10.	0	0	0	0
Ukupno	271	100	220	100

Najčešće izricana posebna obaveza je *da se maloletnik bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* (član 14. stav 2. tačka 5) (51,7%), zatim posebna obaveza *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* (član 14. stav 2. tačka 4) (17,7%). Posebna obaveza *da maloletnik ne može da napusti mesto prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva* (član 14. stav 2. tačka 10. Zakona o maloletnicima) nikada od strane Višeg (Okružnog) suda u Novom Sadu nije izrečena (videti Tabelu 24).

Posebna obaveza *da se maloletnik bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* (član 14. stav 2. tačka 5. Zakona o maloletnicima) je vodeća i kada se posmatra uzorak maloletnika sa samo jednom posebnom obavezom (67,5%).

Tabela 25 Struktura poduzorka posebne obaveze kao samostalne krivične sankcije po vrsti posebnih obaveza — Novi Sad

Član 14. stav 2.	Ukupno	%	1 p. o.	%
Tačka 1.	4	2,2	3	1,8
Tačka 2.	12	6,6	12	7,1
Tačka 3.	30	16,4	18	10,6
Tačka 4.	13	7,1	12	7,1
Tačka 5.	114	62,3	114	67,5
Tačka 6.	3	1,6	3	1,8
Tačka 7.	0	0	0	0
Tačka 8.	5	2,7	5	3
Tačka 9.	2	1,1	2	1,2
Tačka 10.	0	0	0	0
Ukupno	183	100	169	100

Dalja kvantitativna analiza oslanja se na rezultate date u redukovanoj osnovnoj **Tabeli 26a i 26b**, za ciljani uzorak (255 IVM predmeta), poduzorak vaspitne mere posebne obaveze izrečene samostalno (u tabeli označeno kao član 14. ZM) (182 IVM predmeta) i kontrolni uzorak (60 pojačanih nadzora bez posebnih obaveza) i njihovo poređenje.

Tabela 26a Redukovana osnovna tabela

Ukupno	IVM	Pol	Kriv. dela	Pravovremenost početka izvršenja		Izveštavanje redovno		Izveštaj ima sve elemente potrebne za praćenje		P. o. pravilno izvršena/e	
				DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE*
Ceo uzorak		Ž M	KZ član	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE*
450	24	231		237	17	78	177	237	17	84	169
%	9,4	90,6		92,9	6,7	30,6	69,4	92,9	6,7	32,9	66,3
Čl. 14. ZM											
267	14	168		164	17	19	163	166	15	29	150
%	7,7	96,3		90,1	9,3	10,4	89,6	91,2	8,2	15,9	82,4
Kontrolni											
60	2	58		58	2	52	8	58	2		
%	3,3	96,7		96,7	3,3	86,7	13,3	96,7	3,3		

Posmatrano *po polu* od 255 IVM predmeta, 231 su se odnosila na maloletnike (90,6%), dok je u 24 (9,4%) bilo reči o maloletnicama. Struktura *poduzorka vaspitnih mera posebne obaveze kao samostalne krivične sankcije* (član 14. Zakona o maloletnicima), po polu izgleda ovako: od 182, 168 (96,3%) je maloletnika, a 14 maloletnica čini 7,7% ovog poduzorka. Kontrolnu grupu je činilo 58 (96,7%) maloletnika i 2 (3,3%) maloletnice. Nije neočekivano, jer je velika verovatnoća da se slučajnim izborom broja predmeta izabere maloletnik.

Varijabla *pravovremenost početka izvršenja vaspitne mere* izgleda ovako: u 92,9% ciljanog uzorka (237 IVM) izvršenje je započelo na vreme.

Izveštavanje je bilo redovno u 30,6% IVM predmeta ciljanog uzorka, kao i u 10,4% poduzorka i u 86,7% kontrolnog uzorka. Značajna razlika među uzorcima je, kao što je već pomenuto, posledica različitih zahteva — izveštavanje kod izvršenja vaspitnih mera pojačanog nadzora je šestomesečno (osim ako je rešenjem određeno drugačije), a kod izvršenja vaspitne mere posebne obaveze je podzakonskim aktom (*Pravilnikom o izvršenju vaspitnih mera posebnih obaveza*) određeno dostavljanje izveštaja jedanput mesečno.

Izveštaj je imao sve elemente potrebne za praćenje izvršenja vaspitne mere kod 92,9% IVM predmeta ciljanog uzorka, 91,2% poduzorka i 96,7% kontrolnog uzorka.

Posebna obaveza je pravilno izvršena u 32,9% IVM predmeta ciljanog uzorka i 15,9% poduzorka. U ocenjivanju je sagledavana i varijabla da li je izveštavanje bilo redovno. Viši sud u Beogradu i Nišu, nije uzimao u obzir i ovu komponentu jer je ona izdvojeno posmatrana i ocenjivana. Stoga su rezultati nešto nepovoljniji za novosadski uzorak.

Kontrola vaspitne mere je predlagana 249 puta u ciljanom uzorku (u 97,6% predmeta). Predlog je podnosio Centar za socijalni rad. Po predlogu za kontrolu vaspitne mere nije postupljeno u slučajevima kada je to zatraženo pred istek (10 predmeta). Činjenica da je maloletnik u nekim slučajevima bio nedostupan sudu nije predstavljala prepreku.

Ako posmatramo samo uzorak vaspitne mere posebne obaveze izrečene samostalno (član 14. *Zakona o maloletnicima*), kontrola vaspitne mere je predlagana u 177 predmeta (97,2%). Predlog je podnosio centar za socijalni rad, ali neretko i sud — postupajući sudija.

U kontrolnom uzorku predlog za kontrolu vaspitne mere je podnet u 59 predmeta (98,3%). Kontrola je obavljena u 58 predmeta.

Tabela 26b Redukovana osnovna tabela

Predlagana kontrola v. m.	Obavljena kontrola v. m.		Dr. kriv. sank.	Zakonski istekla ili obustavljenja v. m.		Ostvarena svrha v. m.		
	DA	NE		DA	TRAJE	DA	NE	
249	245	10	15	236	4	202	51	ceo uzorak
97,6	96,1	3,9	5,9	97	1,6	79,2	20,0	
177	176	6	5	176	1	150	32	14. ZM
97,2	96,7	3,3	2,7	96,8	0,6	82,42	17,58	
59	58	2	1	47	12	45	6	kontrol. uzorak
98,3	96,7	3,3	1,7	78,3	20,0	75,0	10,0	

Kontrola vaspitne mere je obavljena u 245 predmeta (96,1%) ciljanog uzorka, u 176 (96,7%) predmeta poduzorka vaspitne mere posebna obaveze izrečene samostalno (član 14. *Zakona o maloletnicima*) i u 58 (96,7%) predmeta kontrolnog uzorka.

Vaspitna mera je prestala zbog druge krivične sankcije u 15 (5,9%) predmeta ciljanog uzorka, u 5 predmeta (2,7%) poduzorka vaspitne mere posebna obaveze izrečene samostalno (član 14. *Zakona o maloletnicima*) i 1 predmetu (1,7%) kontrolnog uzorka.

Zakonski je isteklo ili obustavljeno 236 (97%) vaspitnih mera (od toga 122 obustave — 47,7%) ciljanog uzorka; 176 (96,8%) vaspitne mere posebna obaveze izrečene samostalno (čl. 14. *Zakona o maloletnicima*) (od toga je bilo 9 obustava — 52,8%) i 47 (78,3%) vaspitnih mera kontrolnog uzorka (od toga je obustavljeno 38 — 63,3%).

U ciljanom uzorku svrha je ostvarena kod 79,2% uzorka (202 maloletnika), kod 150 (82, 42%) maloletnika sa vaspitnom merom posebna obaveza izrečenom samostalno (član 14. *Zakona o maloletnicima*) i kod 45 maloletnika iz kontrolnog uzorka (75%).

Ukoliko se uzorak posmatra po kalendarskim godinama može se zaključiti da je primena vaspitne mere posebne obaveze počela praktično odmah, po stupanju na snagu *Zakona o maloletnicima*. U 2007. godini došlo je do povećanja broja i raznovrsnosti izrečenih posebnih obaveza. Materijal koji je prikupljen za period 2008. i 2009. godine, kada je rađeno i prvo sveobuhvatnije istraživanje u ovoj oblasti, ukazuje da dolazi do određenog broja smanjenja izrečenih i izvršenih posebnih obaveza, ali su ocene pravilnosti i uspešnosti izvršenja vaspitne mere posebne obaveze vrlo slične kao i za prethodne dve godine. U toku 2010. godine, u odnosu na prethodne godine, na analiziranom području imamo skoro pravu eksploziju izrečenih i izvršenih posebnih obaveza.

U pogledu strukture krivičnih dela za koje su izricane navedene vaspitne mere posebne obaveze, kao i u slučajevima vaspitnih mera pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoaca kao i pojačan nadzor od strane organa starateljstva, dominiraju krivična dela imovinskog karaktera i to krivično delo krađa iz člana 203. *Krivičnog zakonika*, teška krađa iz člana 204. *Krivičnog zakonika* i razbojništvo iz člana 206. *Krivičnog zakonika*, ali ima i predmeta sa krivičnim delima teška telesna povreda iz člana 121. *Krivičnog zakonika*, laka telesna povreda iz člana 122. *Krivičnog zakonika*, neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 246. *Krivičnog zakonika* i nasilničko ponašanje iz člana 344. *Krivičnog zakonika*.

3.2.1.1 Zapažanja vezana za uzorak Višeg suda u Novom Sadu / kvalitativna analiza

Praksa Višeg suda u Novom Sadu je da se odluka o izvršenju vaspitne mere posebne obaveze, u daleko najvećem broju slučajeva, izriče usmeno ubrzo nakon održane sednice veća, kada se sa njom upozna i predstavnik organa starateljstva. U pregledanom uzorku primećeni su slučajevi da izvršenje izrečene mere, ukoliko nije uložena žalba, po principu dobrovoljnosti, otpočne i pre pravnosnažnosti odluke, ali se „pravnosnažnost oduži” usled problema sa dostavom prvostepenih rešenja strankama (najčešće zbog promene adresa, odlaska u inostranstvo, izbegavanja prijema rešenja i sl), a u sudovima se u odnosu na maloletnike ne prihvata dostava putem oglasne table suda. Praksa Višeg suda u Novom Sadu je da čim se utvrdi datum pravnosnažnosti rešenja, primerak istog se zvanično upućuje nadležnom centru za socijalni rad. Međutim, u odnosu na pitanje dostavljanja izveštaja u praksi ne samo za vaspitne mere pojačanog nadzora, nego i za vaspitne mere posebne obaveze u 90% slučajeva se čeka inicijativa suda da bi se dostavio šestomesečni, a isto tako i izveštaj o izvršenju vaspitne mere posebne obaveze, koje u skladu sa propisom treba dostavljati u roku od mesec dana. Tako su, i u pogledu analiziranih predmeta, i kada su u pitanju vaspitna mera pojačanog nadzora i vaspitna mera posebne obaveze, prvi izveštaji o sprovođenju mere uobičajeno dostavljani u proseku na 5–6 meseci od njihove pravosnažnosti. Dinamika izveštavanja nakon donošenja *Pravilnika o izvršenju vaspitnih mera posebnih obaveza* u drugoj polovini 2006. godine, kada su u pitanju vaspitne mere pojačanog nadzora bila je skoro uvek u navedenom roku i može se zaključiti da su ove vaspitne mere u potpunosti izvršene. Međutim, od samog početka primene navedenog *Pravilnika*, značajan problem predstavlja redovno izveštavanje o izvršenju vaspitne mere posebne obaveze od strane organa starateljstva, a koje se u praksi ne poštuje.

U posmatranom periodu od 2006. godine do 2011. godine, u praksi rada Višeg (ranije: Okružnog) suda u Novom Sadu bile su u primeni sve posebne obaveze osim posebne obaveze *da maloletnik ne može da napusti mesto prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva* iz člana 14. stav 2. tačka 10. *Zakona o maloletnicima*. Najveća raznolikost primene svih navedenih posebnih obaveza bila je 2010. godine.

U odnosu na posebnu obavezu *da se maloletnik izvini oštećenom* iz člana 14. stav 2. tačka 1. *Zakona o maloletnicima*, uočava se da je navedena posebna obaveza prvih godina primene, u praksi rada Višeg (ranije: Okružnog) suda u Novom Sadu češće primenjivana kao vaspitni nalog, nego kao posebna obaveza. U 2006. godini izvršene su dve posebne obaveze *da se maloletnik izvini oštećenom* uz posredovanje predstavnika organa starateljstva, ali i aktivnu ulogu suda. U posmatranom periodu istraživanja posebna obaveza *da se maloletnik izvini oštećenom* izrečena je u jednom predmetu i sa posebnom obavezom *da maloletnik u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu* koju je prouzrokovao iz člana 14. stav 2. tačka 2. *Zakona o maloletnicima*. U 2010. godini u jednom posmatranom predmetu izrečene su dve samostalne vaspitne mere posebne obaveze *da se maloletnik izvini oštećenom* u istom predmetu, a zbog krivičnog dela teška krađa iz člana 204. stav 1. i 2. *Krivičnog zakonika*. Dva meseca je trebalo da odluka postane pravnosnažna, sud je odmah potom tražio izveštaj o izvršenju izrečene vaspitne mere. Centar za socijalni rad je obavestio sud da vaspitna mera nije izvršena jer oštećeni živi u Belgiji i nije ga bilo moguće naći. Analizom ovog predmeta utvrđeno je da je vaspitna mera izrečena iako se radi o krivičnom delu teške krađe iz člana 204. stav 2. *Krivičnog zakonika*, koje se goni po službenoj dužnosti, a ne po privatnoj tužbi, kao i da nije postojao blizak odnos između maloletnika i oštećenog, odnosno mogućnost da će u budućnosti oni imati redovne ili povremene kontakte, a što nije u skladu sa odredbama propisanim članom 5. *Pravilnika*. Vaspitna mera je obustavljena zbog protoka vremena i zakonskog trajanja izrečene posebne obaveze iako je sud imao mogućnost da, nakon razmatranja izveštaja centra za socijalni rad, izrečenu posebnu obavezu zameni drugom vaspitnom merom.

Vaspitna mera posebna obaveza *da maloletnik u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao* iz člana 14. stav 2. tačka 2. *Zakona o maloletnicima* bila je u periodu istraživanja skoro konstantno primenjivana, ali ne u većem broju slučajeva. U 2006. godini ova mera je izrečena u jednom predmetu i to kumulativno sa vaspitnom merom pojačan nadzor organa starateljstva, u 2007. godine mera je izrečena 3 puta (2 kumulativno uz vaspitnu meru pojačanog nadzora organa starateljstva i 1 samostalno), 2008. godine 2 puta (samostalno), 2009. godine i 2010. godine 3 puta, dok je u 2011 godini mera izrečena 4 puta.

U analiziranim slučajevima, izveštaji centra za socijalni rad uglavnom sadrže samo informacije o tome da je šteta nadoknađena i da se posebna obaveza može obustaviti, bez detaljnih obaveštenja. U jednom posmatranom predmetu iz 2010.

godine na izvršenje posebne obaveze *da maloletnik u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao*, a u kome je ova posebna obaveza izrečena kumulativno sa vaspitnom merom pojačanog nadzora od strane organa starateljstva, izrečena vaspitna mera nije mogla da bude izvršena pola godine zbog lošeg materijalnog stanja porodice. Nakon šest meseci centar za socijalni rad je obavestio sud da je podneo dopis oštećenoj školi da se izjasni da li zbog lošeg materijalnog stanja porodice oprašta obavezu maloletniku i da se oštećena škola izjasnila da oprašta ovu obavezu maloletniku. Viši javni tužilac se izjasnila da mera nije izvršena bez predlaganja bilo kakvog drugog rešenja. Sud je ponovo pisao centru za socijalni rad nakon čega je obavješten od strane predstavnika centra za socijalni rad da je mera izvršena u Gerontološkom centru u smislu humanitarnog rada, suprotno odluci suda, koji je izrekao posebnu obavezu *da maloletnik u okviru sopstvenih mogućnosti naknadi štetu koju je prouzrokovao* iz člana 14. stav 2. tačka 2. Zakona o maloletnicima, a ne posebnu obavezu *da se, maloletnik bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* iz člana 14. stav 2. tačka 5. Zakona o maloletnicima.

Posebna obaveza *da maloletnik redovno pohađa školu ili da ne izostaje sa posla* iz člana 14. stav 2. tačka 3. Zakona o maloletnicima, u praksi rada Višeg suda u Novom Sadu je izricana od samog početka stupanja na snagu Zakona o maloletnicima i to redovno kao obaveza da maloletnik redovno pohađa školu, iako je u nazivu i u sadržini ove obaveze i neizostajanje sa posla. U pregledanom uzorku primeran je porast izricanja ove vaspitne mere. Tako je tokom 2006. godine ova mera izrečena 2 puta (jedan slučaj zajedno sa posebnom obavezom *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* iz člana 14. stav 2. tačka 4. Zakona o maloletnicima i jedan slučaj kumulativno uz vaspitnu meru pojačanog nadzora), dok je u 2010. godini bilo 16 slučajeva samostalnog izricanja navedene posebne obaveze i u nekim slučajevima zajedno sa drugim posebnim obavezama i 9 slučajeva izricanja iste sa merama pojačanog nadzora. U 2011. godini izrečeno je 6 navedenih posebnih obaveza i to samostalno. U izvršenju navedene posebne obaveze nije bilo većih problema, ukoliko se izuzme već pomenuti problem izostanka mesečnog formalnog izveštavanja suda, što je dovelo do ocene da se i ova mera uglavnom nepravilno izvršava. U analiziranim slučajevima primetan je i dug protek vremena od izricanja ove mere do pravnosnažnosti odluke, pri čemu treba imati u vidu i dosta dugo trajanje prekrivičnog i pripremnog postupka. Na primer, u vezi sa dvema izrečenim merama posebne obaveze ovog tipa izrečena zajedno sa merom pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staratelja i pojačanog nadzora od strane organa starateljstva, period do pravnosnažnosti odluke je trajao 5 meseci, a zatim posle relativno pozitivnih izveštaja i kada se Više javno tužilaštvo saglasio da se mera obustavi, sud nije zakazao sednicu veća, nego je konstatovao da je istekao zakonski rok trajanja iste. Taj rok je iznosio maksimalnih godinu dana, pa tim nema opravdanja da se u navedenom roku izvršenje izrečene mere ne razmotri i donese adekvatna odluka.

U odnosu na izvršenje posebne obaveze *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* iz člana 14. stav 2. tačka 4. Zakona o maloletnicima, u praksi Višeg suda u Novom Sadu postoji kontinuitet izricanja i izvršenja ove posebne obaveze. Ova posebna obaveza se često primenjuje zajedno sa drugim posebnim obavezama, kao i merama pojačanog nadzora. Tako je u prvoj godini analize bilo izrečeno 4 ove posebne obaveze, jedna zajedno sa obavezom *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u toj ustanovi* iz člana 14. stav 2. tačka 8. i jedna kumulativno sa merom pojačanog nadzora organa starateljstva, da bi u 2010. godini bilo 10 samostalno izrečenih navedenih posebnih obaveza i 9 posebnih obaveza izrečenih zajedno sa merama pojačanog nadzora. Sva navedena zapažanja iz analize primene posebne obaveze *da maloletnik redovno pohađa školu ili da ne izostaje sa posla* skoro u celini važe i za ovu posebnu obavezu. Radi se o obavezi koja se dosta dobro uklapa u svaki slučaj kada je potrebno podržati i stimulisati maloletnika da istraje i završi školu ili neki drugi oblik osposobljavanja za određenu delatnost.

Posebna obaveza *da se maloletnik, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* iz člana 14. stav 2. tačka 5. Zakona o maloletnicima je u 2010. godini i 2011. godini bila daleko najprimenljivija posebna obaveza u praksi Višeg suda u Novom Sadu. Tako je u 2009. godini izrečeno i izvršeno 7 posebnih obaveza dok je u 2010. godini bilo izrečeno 77 (od čega 58 samostalno, 4 zajedno sa merom pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca ili staraoca i 15 sa merom pojačanog nadzora od strane organa starateljstva), a 2011. godine 54 ovih obaveza

(od čega 50 samostalno, a 4 zajedno sa merom pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca i staraoca). I kod izvršenja ove posebne obaveze skoro redovno je izostajalo mesečno izveštavanje. Za ovu meru je karakteristično, osim u nekoliko slučajeva kada se nije pravovremeno ili uopšte pristupilo izvršenju iste, da je bila uspešno primenjena i da su je svi učesnici postupka shvatili kao savremenu, prosocijalnu i interaktivnu vaspitnu meru. Organ starateljstva u skoro svakom drugom slučaju nije samoinicijativno informisao sud da je mera izvršena, nego se to saznalo tek kada je sud zatražio izveštaj, iako je bilo pojedinačnih primera i ažurnog izveštavanja od strane pojedinih voditelja slučaja u Centru za socijalni rad. Njihov izveštaj je često pratio u prilogu i izveštaj odgovornog lica iz ustanove gde je posebna obaveza izvršena. Niko nije stavljao primedbe, a da se do njih došlo u toku ovog istraživanja, u vezi diskrecije ili nekih problema u realizaciji mere, što ne znači da se u narednom periodu nešto tako nije pojavljivalo ili moglo pojaviti. To se u radu Višeg suda u Novom Sadu prevazilazilo uglavnom tako što su izricani kraći period i manji broj časova. Ova obaveza je uglavnom izvršavana u Gerontološkom centru, Gradskom zelenilu, Svratištu za decu ulice, Klubu „08” kada su u pitanju opštine sa urbanom strukturom, odnosno u Javnom komunalnom preduzeću i Mesnim zajednicama, kada su u pitanju manje opštine i seoske sredine.

U odnosu na posebnu obavezu *da se maloletnik uključi u sportske aktivnosti* iz člana 14. stav 2. tačka 6. *Zakona o maloletnicima*, u istraživanom periodu analizirano je 3 navedene posebne obaveze a koje su izvršene tokom 2010. godine. Za prvi slučaj izvršenja ove posebne obaveze trebalo je 3 meseca i 10 dana da rešenje postane pravnosnažno. Posle više meseci je stigao izveštaj o pozitivnom izvršenju obaveze, bez naznake detalja, tako da je obaveza obustavljena obaveštenjem po isteku zakonskog roka. U druga dva slučaja izvršenja ove posebne obaveze, do pravnosnažnosti je trebalo 2 meseca i 25 dana, sud je tražio izveštaj nakon skoro godinu dana, tako da je obustava izvršenja vaspitne mere usledila godinu dana nakon njenog izricanja na sednici veća.

Posebna obaveza *da se maloletnik podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga* iz člana 14. stav 2. tačka 7. *Zakona o maloletnicima* u praksi rada Višeg suda u Novom Sadu, bila je u primeni 2008. godine i 2010. godine (tada zajedno sa merom pojačanog nadzora od strane organa starateljstva). U 2008. godini posebna obaveza je brzo postajala pravnosnažna, jer se u takvim situacijama maloletnik i njegov branilac ne žale, nego se želi što pre da otpočne lečenje. Nije bilo ni zahteva za bilo kakvim troškovima, bar što se suda tiče. Maloletnik se tokom izvršenja mere lečio prvo u poluvolonterskom kampu „Srećno”, a zatim u „Emproni” i mera je, prema oceni voditelja slučaja i suda, na kraju ipak uspešno izvršena. Slično je bilo i u slučaju iz 2010. godine, s tim da je bilo više vremena i mogućnosti da se mera izvrši i prati jer je izrečena i praćena zajedno sa merom pojačanog nadzora od strane organa starateljstva. U rešenju nije navođen naziv ustanove nego je ista određivana naknadno u saradnji sa voditeljem slučaja, maloletnikom i njegovom zakonskim zastupnikom.

Posebna obaveza *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištvu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u toj ustanovi* iz člana 14. stav 2. tačka 8. *Zakona o maloletnicima* je izricana i ranije, a 2010. godine mera je maloletniku izrečena zajedno sa vaspitnom merom pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staratelja. U izvršenju ove posebne obaveze voditelj slučaja, a kasnije i sud, zadovoljili su se time što je maloletnica redovno išla na razgovor kod školskog psihologa, prvi izveštaj je stigao posle 3 meseca, a obe mere su zajedno obustavljene na sednici veća godinu i po dana nakon pravnosnažnosti.

U praksi Višeg suda u Novom Sadu postojao je i pokušaj izvršenja posebne obaveze *da maloletnik pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se proverava određeno znanje* iz člana 14. stav 2. tačka 9. *Zakona o maloletnicima*. Posebna obaveza nije izvršena jer se maloletnik udaljio, nakon priprema, kod oca na nepoznatu adresu, tako da je sud obustavio meru, posle godinu dana kao necelishodnu za dalje izvršenje.

3.3 Viši sud u Nišu

3.3.1 Rezultati Republičkog zavoda za statistiku Srbije na teritoriju nadležnosti Višeg suda u Nišu

Niš, treći po veličini grad u Srbiji i najveći grad u jugoistočnoj Srbiji. Grad Niš se sastoji od 5 gradskih opština: Medijana, Palilula, Crveni Krst, Pantelej i Niška Banja. U njemu živi 257.867 stanovnika (Prvi rezultati popisa stanovništva 2011. g). Deca (starost 0–17 godina) čine oko 18% stanovnika Grada Niša. Viši (ranije okružni) sud u Nišu sudi u krivičnom postupku prema maloletnicima (područje osnovnog suda u Nišu). Osnovni sud u Nišu nadležan je za teritoriju opština: Aleksinac, Gadžin Han, Doljevac, Ražanj, Svrlijig i za grad Niš. Na teritoriji navedenih opština živi 359.488 stanovnika (Prvi rezultati popisa stanovništva 2011.)

Prema statističkim podacima Republičkog zavoda za statistiku Srbije, broj maloletnika kojima su izrečene krivične sankcije u Višem sudu u Nišu, u posmatranom periodu 2007–2011. godina, kreće se između 43, koliko ih je bilo u 2011. godini, i 88 maloletnika u 2008. godini. Najbrojnije sankcije koje se izriču su vaspitne mere — mere pojačanog nadzora. Vaspitne mere posebne obaveze izrečene u 2010. godini prema 4 (5,5%) maloletnika i u 2011. godini prema 2 (4,6%) maloletnika. Za 2011. godini stopa je: 6,9 maloletnika kojima su izrečene sankcije na 10.000 dečje populacije. U istoj godini stopa na nivou Srbije je 17,1 Srbija — sever 16,0 Srbija — jug 18,1 Beograd 11,8 Novi Sad 17,7. Detaljniji podaci predstavljeni su u Tabelama 27–29.

Tabela 27 Viši/okružni sud u Nišu: maloletnici prema izrečenim krivičnim sankcijama, 2007–2011.

	Ukupno	Maloletnički zatvor	Vaspitne mere		
			mere upozorenja i usmeravanja	mere pojačanog nadzora	zavodske mere
2007	67	–	34	24	9
			50,7	35,8	13,4
2008	88	1	31	45	11
		1,1	35,2	51,1	12,5
2009	86	2	35	39	10
		2,3	40,7	45,3	11,6
2010	72	–	36	34	2
			50,0	47,2	2,8
2011	43	–	14	25	4
			32,6	58,1	9,3

Tabela 28 Viši/okružni sud u Nišu: Procena stanovništva — dece starosti 0–17, maloletnici i stope

	2010	2011
Deca 0–17 (opštine: Aleksinac, Gadžin Han, Doljevac, Ražanj, Svrlijig i Grad Niš)	62471	61698
Maloletnici izrečene kriv. san.	72	43
Stopa na 10.000 dečje populacije	11,53	6,97

Tabela 29 Maloletnici prema izrečenoj vaspitnoj meri — posebne obaveze, krivičnom delu, polu i starosti, 2007–2011.

Viši/okružni sud u Nišu	Ukupno izrečen zatvor – vaspitna mera	Posebne obaveze				
		svega	žensko	muško	mlađi maloletnik	stariji maloletnik
2011	43	2	–	2	2	–
Krađa		2	–	2	2	–
2010	72	4	–	4	1	3
Laka telesna povreda		1	–	1	–	1
Teška krađa		1	–	1	1	–
Nasilničko ponašanje		2	–	2	–	2
2009	86	–	–	–	–	–
2008	88	–	–	–	–	–
2007	67	–	–	–	–	–

Istraživanjem sprovedenim u Višem sudu u Nišu bila je obuhvaćena ukupno 71 vaspitna mera (ceo uzorak). Ciljani uzorak je činilo 11 vaspitnih mera. Svih 11 predmeta je bilo vezano za vaspitnu meru posebne obaveze izrečenu kao samostalna krivična sankcija iz člana 14. *Zakona o maloletnicima*. Kontrolni uzorak se sastojao od 60 IVM predmeta. Struktura celokupnog istraživanog uzorka, po vaspitnim merama, data je u Tabeli 30.

Tabela 30 Struktura celog uzorka po vaspitnim merama — Viši sud u Nišu

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Ukupno
Član 14. ZM	–	–	–	–	6	5	11
Član 15. + 14. ZM	–	–	–	–	–	–	0
Član 17. + 14. ZM	–	–	–	–	–	–	0
Kontrolni uzorak	10	10	10	10	10	10	60
Ukupno	10	10	10	10	16	15	71

U izveštajnom periodu se uočava mali broj izrečenih vaspitnih mera posebne obaveze, a ove vaspitne mere su izrečene u 2010. godini i 2011. godini. Analiza i statistička obrada ovako malog uzorka ne pruža dovoljno preciznih podataka za donošenje zaključaka u smislu kvantitativnog zaključivanja pa je prednost data kvalitativnoj analizi.

U 2010. godini od 162 meritorne odluke (100%) u 6 predmeta (3,7%) su izrečene posebne obaveze dok su u 2011. godini od 92 meritorne (100%) posebne obaveze izrečene u 5 predmeta.

Broj maloletnika kojima su izrečene posebne obaveze je 11, dok je broj izrečenih posebnih obaveza 12 (jedan maloletnik je imao izrečene dve posebne obaveze — posebnu obavezu *da redovno pohađa školu i ne izostaje sa posla* i posebnu obavezu *da se uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama* član 14. stav 2. tačka 3. i 8. *Zakona o maloletnicima*).

Tabela 31 Struktura uzorka (samo vaspitna mera posebna obaveza izrečena kao samostalna krivična sankcija — član 14. Zakona o maloletnicima) po vrsti posebnih obaveza — Niš

Član 14. stav 2.	Ukupno	%	1 p. o.	%
Tačka 1.	1	8,3	1	10
Tačka 2.	0	0	0	0
Tačka 3.	4	33,3	3	30
Tačka 4.	1	8,3	1	10
Tačka 5.	0	0	0	0
Tačka 6.	0	0	0	0
Tačka 7.	1	8,3	1	10
Tačka 8.	5	41,7	4	40
Tačka 9.	0	0	0	0
Tačka 10.	0	0	0	0
Ukupno	12	100	10	100

U analizi izrečenih posebnih obaveza uočava se da je najbrojnija posebna obaveza *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama* iz člana 14. stav 2. tačka 8. Zakona o maloletnicima (5 slučajeva). U 4 slučaja je izrečena posebna obaveza *da maloletnik redovno pohađa školu ili ne izostaje s posla* iz člana 14. stav 2. tačka 3. Zakona o maloletnicima, u 1 slučaju posebna obaveza *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* iz člana 14. stav 2. tačka 4. Zakona o maloletnicima, u 1 slučaju posebna obaveza *da se maloletnik izvini oštećenom* iz člana 14. stav 2. tačka 1. Zakona o maloletnicima i 1 slučaju posebna obaveza *da se maloletnik podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga sklonostima* iz člana 14. stav 2. tačka 7. Zakona o maloletnicima (Videti Tabelu 31).

Izrečene posebne obaveze, posmatrano prema polu, u 3 su slučaja izrečene osobama ženskog pola a u 8 slučajeva osobama muškog pola.

Prema strukturi krivičnih dela, uglavnom se radi o imovinskim krivičnim delima (teška krađa iz člana 204. stav 1. Krivičnog zakonika), u 2 slučaja se radilo o krivičnim delima protiv braka i porodice (nasilje u porodici iz člana 194. stav 2. Krivičnog zakonika), u 2 slučaja se radilo o krivičnim delima protiv javnog reda i mira (nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi iz člana 344a Krivičnog zakonika), a samo u 1 predmetu je u pitanju krivično delo protiv zdravlja ljudi (neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246a Krivičnog zakonika).

Jedna od specifičnosti posebne obaveze *da se maloletnik izvini oštećenom* iz člana 14. stav 2. tačka 1. Zakona o maloletnicima je veoma mali broj predmeta u kojima se ova posebna obaveza izriče (izrečena je u samo jednom predmetu u 2011. godini). Iako je ovo efikasan i brz način rešavanja manjih problema i lakših predmeta, u praksi se uočava otpor na koji se nailazi pre svega kod roditelja, što se nadalje prenosi i na maloletnika. Taj otpor podjednako postoji i kod oštećenog — žrtve krivičnog dela.

Posebna obaveza *da maloletnik redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla* iz člana 14. stav 2. tačka 3. Zakona o maloletnicima je u analiziranim slučajevima takođe bila uspešna zahvaljujući kontroli koju voditelj slučaja ostvaruje sa direktorima škole i nastavnim osobljem, kako bi se pomoglo maloletniku da uspešno okonča započeto školovanje ili osposobljavanje za odgovarajuće zanimanje iz člana 14. stav 2. tačka 4. Zakona o maloletnicima.

Posebna obaveza *da se maloletnik bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* iz člana 14. st. 2. tač. 5. Zakona o maloletnicima nije zaživela u praksi na području koju svojom nadležnošću pokriva Viši sud u Nišu. Prema rezultatima istraživanja u posmatranom periodu ova vrsta posebne obaveze nije bila izrečena

nijednom. Problem izostanka zainteresovanih organizacija i ustanova, tj. potpisanih sporazuma sa organizacijama i ustanovama u kojima maloletnik može izvršiti ovaj modalitet posebne obaveze je razlog za izostanak njenog izricanja i izvršenja.

Posebna obaveza *da se maloletnik podvrgne odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga* iz člana 14. stav 2. tačka 7. *Zakona o maloletnicima* izrečena maloletnici zbog krivičnog dela iz čl. 246a stav 1. *Krivičnog zakonika*, bila je samo u jednom predmetu, izvršenje mere se redovno prati kroz redovne i vanredne izveštaja voditelja slučaja, koji obaveštava sud uvek kad dođe do promene zdravstvenog stanja maloletnice usled ponovnog uzimanja opojne droge ili odgovarajuće terapije, i u ovom predmetu se uočava veliki napor koji ulaže voditelj slučaja i koji redovno obilazi porodicu i kontaktira sa Klinikom za mentalno zdravlje radi provere zdravstvenog stanja maloletnice. Ovo je jedini primer redovnog praćenja i izveštavanja voditelja slučaja, što omogućava sudu potpuni uvid u stanje stvari i brzo reagovanje na predlog voditelja slučaja za izmenu mere, koji je usledio nakon prvog izostajanja maloletnice sa terapija, pa je obavljena kontrola vaspitne mere na sednici veća i odlučeno da se sa ovom obavezom nastavi dalje.

Specifičnost primene posebne obaveze *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama* iz člana 14. stav 2. tačka 8. *Zakona o maloletnicima* je da je ova posebna obaveza gotovo uvek dala pozitivne rezultate, da je bila pravilno izvršena, da su dostavljani izveštaji iz Zavoda za mentalno zdravlje o ostvarenim rezultatima i da je zahvaljujući tome Centar za socijalni rad kasnije predlagao obustavu posebne obaveze.

Ovaj sud nije imao iskustava u primeni ostalih posebnih obaveza iz člana 14. *Zakona o maloletnicima*.

U **Tabelama 32a i 32b**, nastalim redukovanjem osnovne tabele, dati su rezultati dobijeni na pregledanim predmetima i to 11 IVM predmeta posebne obaveze izrečene kao samostalna krivična sankcija iz člana 14. *Zakona o maloletnicima* i 60 IVM predmeta kontrolnog uzorka — vaspitnih mera pojačanog nadzora izrečenih bez posebnih obaveza.

Tabela 32a Redukovana osnovna tabela — Niš

Ukupno	M	Pol	Kriv. dela	Pravovremenost početka izvršenja		Izveštavanje redovno		Izveštaj ima sve elemente potrebne za praćenje		P. o. pravilno izvršena/e	
				DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE
11		Ž	M	7	4	8	3	10	0	10	1
Čl. 14. ZM	%	27,3	72,7	63,6	36,4	72,7	27,3	90,9	0	90,9	9,1
60		3	57	43	17	47	13	49	11	46	12
Kontrolni	%	5,0	95,0	71,7	28,3	78,3	21,7	81,7	18,3	76,7	20,0

Tabela 32b Redukovana osnovna tabela — Niš

Predlagana kontrola v. m.	Obavljena kontrola v. m.		Dr. kriv. sankc.	Zakonski istekla ili obustavljena v. m.		Ostvarena svrha v. m.		14. ZM
	DA	NE		DA	TRAJE	DA	NE	
7	7	4	0	9	2	7	1	14. ZM
63,6	63,6	36,4		81,8	18,2	63,6	9,1	%
47	46	4	4	52	4	38	4	kontrol. uzorak
78,3	76,7	6,7	6,7	86,7	6,7	63,3	6,7	%

Ono što se zapaža u praksi Višeg suda u Nišu je nedovoljna spremnost centara za socijalni rad da stvore uslove za izvršenje ove vaspitne mere. O tome svedoči, pre svega, veoma mali broj zaključenih protokola sa ustanovama i organizacijama na nivou lokalne zajednice, u kojima bi se posebne obaveze adekvatno realizovale. U predmetima u kojima je došlo do izricanja posebnih obaveza, zapaža se da se one uspešno izvršavaju, posebno obaveza *da maloletnik redovno pohađa školu*, kao i posebna obaveza *da se maloletnik uključi u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu i da postupa po programima rada koji su za njega sačinjeni u tim ustanovama*.

Takođe treba napomenuti da se kroz izveštaje centra za socijalni rad ne vidi ko je zadužen u tim ustanovama za rad sa maloletnicima i da su slabi mehanizmi kontrole. Utisak je da na području Centra za socijalni rad u Nišu posebne obaveze kao sankcije *sui generis* nisu dobile na značaju i prednosti u odnosu na druge vaspitne mere.

U dva slučaja, po predlogu centra za socijalni rad za obustavu mere, odlučivalo se na sednici veća u pravcu daljeg izvršenja, u jednom predmetu centar nije dostavio izveštaj i pored urgencije suda, a u ostalim predmetima došlo je do obustave mere nakon što je posebna obaveza pravilno izvršena. Kada se na predlog centra za socijalni rad vrši kontrola na sednici veća, kad god ima mogućnosti da se sa merom nastavi, sud pruža podršku centru za socijalni rad i nastoji da se ispune sve mogućnosti u sprovođenju, pa tek onda, kada nema mogućnosti za nastavak mere, odlučuje o zameni nekom drugom merom.

Opšti utisak je da u predmetima u kojima je voditelj slučaja profesionalno pristupio i uložio napor, da je u tim predmetima efekat brzo ostvaren i da je vidljiv pa da ishod postupka umnogome zavisi od profesionalnog rada, angažovanosti i „motivisanosti” voditelja slučaja i efikasne saradnje između centra za socijalni rad i suda.

U velikom broju predmeta vaspitna mera pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca i staratelja i pojačan nadzor od strane organa starateljstva se izvršava uredno. To znači da se od pravnosnažnosti rešenja o izricanju vaspitne mere, pa nadalje, sve odvija u skladu sa zakonom. U ovim predmetima se zapaža da sud odmah po pravnosnažnosti rešenja o izricanju vaspitne mere formira IVM predmet radi praćenja vaspitne mere i o pravnosnažnosti rešenja odmah obaveštava Centar za socijalni rad. To je dobra praksa koja se izgradila tokom primene *Zakona o maloletnicima* od 2006. godine, tako da ne postoji mogućnost da se napravi propust u tom delu, jer se predmet Km arhivira tek nakon formiranja IVM predmeta, a koji se formira za svakog maloletnika, bez obzira na njihov broj u osnovnom Km predmetu. Na taj način se individualno prati vaspitna mera prema svakom maloletniku. Uočava se da postoji kratak period nakon „reforme pravosuđa” na početku 2010. godine zbog podele predmeta sudijama u okviru Višeg suda, kada se čekalo određeno vreme na formiranje IVM predmeta.

Nadalje, po dostavljanju obaveštenja centru za socijalni rad, u većem broju predmet centar za socijalni rad u zakonskom roku dostavlja izveštaj o izvršenju. Ti izveštaji ne sadrže uvek plan i program izvršenja potpisan od strane maloletnika i roditelja. Izveštaji su potpuni u smislu da sadrže podatke dobijene forenzičkim intervjuom, podatke o porodičnom okruženju, o materijalnim prilikama, o postignutim rezultatima za početni period. Gotovo nijedan izveštaj o primeni vaspitnih mera pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca i staratelja i pojačan nadzor od strane organa starateljstva ne sadrži podatke vezane za kontakt koji je voditelj slučaja imao sa školom koju maloletnik pohađa, tako da je to zapostavljeni aspekt, za koji Centar za socijalni rad nema adekvatno opravdanje. Tek na insistiranje sudije na sednici veća, koja se drži povodom kontrole vaspitne mere, voditelji slučaja dopunjuju izveštaje navodima o tome kako se maloletnik ponaša u školi, a te podatke pribavljaju najčešće od psihologa škole, retko od razrednog starešine, koji je ipak najupućeniji u ponašanje maloletnika ili bi to po prirodi stvari trebalo da bude. Dalji tok izvršenja se prati kroz šestomesečne izveštaje, koji su takođe redovni u većem broju slučajeva. U malom broju predmeta se već u prvom šestomesečnom izveštaju predlaže obustava mere i to najčešće zbog nastupanja punoletstva maloletnika, zbog neodazivanja maloletnika i nemogućnosti uspostavljanja kontakta Centra za socijalni rad i maloletnika, a najmanje se predlaže zbog postignutih rezultata. Ako je i bilo uspeha u izvršenju, to je uglavnom u onim predmetima gde je centar za socijalni rad i pre pravnosnažnosti započeo izvršenje vaspitne mere pojačan nadzor od strane organa starateljstva, ili su roditelji odmah posle izvršenog krivičnog dela pojačali kontrolu ponašanja maloletnika. O ovakvim predlozima centra za socijalni rad, sud odlučuje tako što zatraži mišljenje Višeg javnog tužioca i upozna ga sa predlogom centra za socijalni rad, a zatim na sednici veća proverava sve činjenice od značaja za odluku. Predlog centra za socijalni rad podleže kontroli od strane suda i tek onda kada se sud uveri da su se stekli uslovi za obustavu, donosi odluku u tom pravcu.

U većem broju predmeta izvršenje vaspitnih mera okončava se pre isteka zakonskog maksimuma, a predmeti u kojima je sud po službenoj dužnosti obustavio meru zbog isteka roka trajanja mogu se pojedinačno nabrojati.

U velikom broju predmeta do obustave vaspitne mere dolazi zbog postignutih rezultata. Oni zavisē, pre svega, od sposobnosti voditelja slučaja da pridobije maloletnika za saradnju i da izgradi autoritet, u velikoj meri se angažuju na rešavanju materijalnih problema porodice, zatim oko upisa ili okončanja škole, a mnogo manje na planu korigovanja nedostataka u ponašanju. To se upravo uočava iz sadržine izveštaja koji uz predlog za obustavu mere sudu dostavlja voditelj slučaja.

U analiziranom periodu samo je u jednom slučaju izvršenja vaspitne mere pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca i staratelja mera obustavljena zbog nedostupnosti maloletnika — zbog odlaska u inostranstvo i u jednom predmetu je vaspitna mera zamenjena vaspitnom merom upućivanja u vaspitno-popravni dom. U izvršenju vaspitne mere pojačan nadzor od strane organa starateljstva u jednom predmetu je povodom kontrole ova vaspitna mera zamenjena merom upućivanja u vaspitno-popravni dom, u jednom predmetu je maloletniku izrečena kazna maloletničkog zatvora i u dva predmeta je mera obustavljena zbog nedostupnosti maloletnika.

4 Problemi u izvršenju posebnih obaveza i preporuke za njihovo prevazilaženje

Kao što smo već ukazali, sud može maloletniku izreći jednu ili više posebnih obaveza, ako oceni da je odgovarajućim zahtevima ili zabranama potrebno uticati na maloletnika i njegovo ponašanje, samostalno ili u kumulaciji sa nekom od vaspitnih mera pojačanog nadzora. Ovi zahtevi i zabrane predstavljaju, u suštini, prepoznate potrebe maloletnika i načine da ih kroz izvršenje krivične sankcije, sam maloletnik na najcelishodniji način zadovolji i time unapredi svoje funkcionisanje, smanjujući istovremeno rizik od ponovnog vršenja krivičnih dela. Izvršenje posebne obaveze, samostalno ili u kumulaciji uz neku od vaspitnih meru pojačanog nazora, zahteva saradnju suda, organa starateljstva, tužilaštva ali i samog maloletnika i njegovih roditelja. U tom smislu, izvršenje posebne obaveze može biti unapređeno boljom saradnjom svih navedenih subjekata s ciljem da se brzim i usmerenim delovanjem maloletnik osposobi za samostalni život i socijalno prihvatljivo ponašanje, odnosno da prihvati odgovornost za učinjeno delo. Što se tiče samog prepoznavanja potreba maloletnika, pored njega samog i njegovih roditelja, najznačajniju ulogu ima organ starateljstva. Procena organa starateljstva nije usmerena samo na maloletnika već na povezani sistem maloletnik–porodica–socijalna sredina (u užem i širem smislu). Organ starateljstva ovakvu procenu vrši za svako maloletno lice, koje po bilo kom osnovu ulazi u evidenciju centra za socijalni rad. U skladu sa procenjenim potrebama, planira se dalja organizacija „pomoći do samopomoći”. Planiraju se i predlažu maloletnom licu i njegovim roditeljima (starateljima) različite mere za unapređenje opšteg funkcionisanja: obrazovanje, savetovanje, lečenje, uključivanje u određene aktivnosti. Planiraju se najracionalnije, najefikasnije i najekonomičnije mere koje mogu unaprediti opšte funkcionisanje maloletnika. Organ starateljstva, u osnovi, nema sankcione mehanizme da maloletnika privoli da prihvati predloženo. Naravno, sud takve mehanizme ima ali, u osnovi, uspešnost primene bilo kog oblika posebne obaveze prvenstveno zavisi od spremnosti maloletnika da prihvati odgovornost jer, u suprotnom,

sudu stoji na raspolaganju jedino mogućnost da jednu ili više posebnih obaveza zameni nekom drugom posebnom obavezom, odnosno drugom vaspitnom merom (član 14. stav 8. *Zakona o maloletnicima*).

Podaci Republičkog zavoda za statistiku Srbije, za period od 2007. do 2011. godine, ukazuju da raste primena posebnih obaveza u smislu člana 14. *Zakona o maloletnicima* — u situaciji kada sud ovu vaspitnu meru izriče kao samostalnu krivičnu sankciju. U 2007. godini primena posebnih obaveza u Srbiji je bila na nivou 8,9% od ukupnog broja svih izrečenih krivičnih sankcija prema maloletnicima. U 2011. godini njihov broj se penje na 18,9% od ukupnog broja krivičnih sankcija izrečenih maloletnicima. Zvanični statistički podaci ukazuju i na još jedan važan podatak, tj. na neujednačenost njihove primene. Primena posebnih obaveza se drastično razlikuje po regionima. Srbija — sever: primena posebnih obaveza je između 15,3% u 2007. godini i 27,8% u 2011. godini. Srbija — jug: primena posebnih obaveza je između 2,4% u 2008. godini i 11,4% u 2011. U Višem/okružnom sudu u Beogradu, primena posebnih obaveza se kreće između 11,9% u 2007. godini i 19% u 2011. godini. Posmatrajući podatke po regionima, možemo primetiti da Viši/okružni sudovi u Vojvodini imaju najveću primenu posebnih obaveza. U okviru Vojvodine, najveća primena posebnih obaveza je u Višem/okružnom sudu u Zrenjaninu: između 17,1% u 2007. godini i 47,3% u 2010. godini. U Regionu Južne i Istočne Srbije Viši/okružni sud u Smederevu, a u Regionu Šumadije i Zapadne Srbije Viši/okružni sud u Užicu najviše izriču posebne obaveze, u posmatranom periodu.

Na osnovu rezultata dobijenih ovim istraživanjem, ali i na osnovu rezultata istraživanja koja su bila realizovana u Srbiji u prethodnom periodu o kojima smo već pisali — možemo zaključiti da razlozi za neujednačenu primenu vaspitne mere posebne obaveze mogu biti dvostruki: **objektivne prirode** — poput nedovoljno usklađenih propisa, nepostojanja dovoljnih resursa u lokalnoj sredini, preopterećenosti i manjka stručnjaka u sudovima i centrima za socijalni rad, njihove nedovoljne pripremljenosti za izvršenje posebnih obaveza, ali i **subjektivne prirode** koje karakteriše „lični” faktor — otpor institutu koji se u datoj sredini nije ranije primenjivao (iako je postojao i prema *Krivičnom zakonu Republike Srbije* u jednom svom modalitetu — uz vaspitnu meru pojačanog nadzora), nesigurnost u primeni, nespремnost na intenzivnije angažovanje (jer posebne obaveze to iziskuju). Prema rezultatima i ovog istraživanja u izvršenju posebnih obaveza u sudovima koji su prihvatili i izricali ovu vaspitnu meru — poput viših sudova u Beogradu i Novom Sadu, dominirali su, pre svega, problemi objektivne prirode. U drugim sudovima, pored objektivnih problema, приметно je i prisustvo „ličnih faktora” u neprimenjivanju ili sporadičnog primenjivanju posebnih obaveza.

Na nivou tehničkog vođenja predmeta, prema rezultatu istraživanja, takođe su uočene razlike u praksi sudova. Nejednaka praksa postoji u dostavljanju rešenja organu starateljstva, formiranju i vođenju IVM predmeta, održavanju sednice veća i sl. Tako, na primer, Viši sud u Nišu dostavlja organu starateljstva nepravnosnažno rešenje, a zatim obaveštenje o pravnosnažnosti rešenja, dok Viši sud u Beogradu organu starateljstva dostavlja isključivo rešenje onda kada postane pravnosnažno. U odnosu na pitanje formiranja i vođenja IVM predmeta, takođe je приметna razlika. Viši sud u Novom Sadu jedan IVM predmete formira za KM predmet, bez obzira na to koliko je maloletnika obuhvaćeno tim predmetom, dok Viši sud u Beogradu i Nišu, predmete vode kao spise izvršenja vaspitne mere individualno. Takođe, Viši sud u Beogradu nikada nije održao sednicu veća radi obustave ili preinačenja vaspitne mere bez prisustva maloletnika. U Odeljenju za maloletnike Višeg suda u Beogradu bez maloletnika se neće održati ni sednica veća na kojoj se odlučuje o predlogu tužioca za izricanje krivične sankcije jer je stav ovog suda da je necelishodno doneti takvu odluku kada maloletnik nije prisutan iako je na osnovu *Zakona o maloletnicima* to moguće.

Inače, na nivou propisa, osnovni nedostatak se ogleda u njihovoj nedovoljnoj usklađenosti, odnosno u pojedinim segmentima nedovoljno precizno definisanim uslovima za izricanje i izvršenje posebnih obaveza, bilo da su one izrečene kao samostalna krivična sankcija, bilo da se izriču kumulativno uz vaspitnu meru pojačanog nadzora. *Pravilnik o izvršenju vaspitnih mera posebnih obaveza* je pokušao da preciznije odredi ono što je u samom *Zakonu o maloletnicima* ostalo nedovoljno jasno. Međutim, *Pravilnikom* je pokušano da se definišu i neka procesna pitanja, što je inače deo zakonodavne materije, te je u tom smislu neophodno doneti odgovarajuće izmene i dopune u *Zakonu o maloletnicima*. Ovo je naročito, prema rezultatima istraživanja, dovodilo do problema u izvršenju posebne obaveze *da se maloletnik izvini oštećenom* iz člana 14. stav 2 tačka 1. *Zakona o maloletnicima*, s obzirom na to da je propisima regulisano da se ova vaspitna mera izriče i izvršava na sednici veća /glavnom pretresu. Viši sud u Beogradu je ovaj „problem” rešavao nepoštujući odredbe *Pravilnika*. Prema rezultatima istraživanja, u praksi Višeg suda u Beogradu izricanje ovog oblika posebne obaveze zabeleženo je u 3,5% opšteg — ciljanog uzorka, odnosno 5,7% kada se izriče kao oblik samostalne krivične sankcije). Sud bi izrekao ovu posebnu obavezu (uz izjavu

oštećenog o prihvatanju da mu se maloletnik izvini), a potom prepuštao da se mera izvrši preko Centra za medijaciju pri Gradskom centru za socijalni rad. Potom je obustavljao na sednici veća, kada je za to bilo osnova. Viši sud u Novom Sadu se češće opredeljavao da se ovakvi slučajevi reše diverzionim postupkom — primenom vaspitnog naloga (primena ove posebne obaveze zabeležena je u 1,8% opšteg — ciljanog uzorka, odnosno 2,2% kao samostalna krivična sankcija). Zapažanja Višeg suda u Nišu da je ovu posebnu obavezu teško primeniti zbog otpora maloletnika ali i oštećenog, još više ističe potrebu za inkorporacijom postupka medijacije u sam procesni deo donošenja odluke o izricanju ovog modaliteta vaspitne mere posebne obaveze. Važno je ukazati da je u budućnosti izvršenje ove posebne obaveze, koja ima elemente restorativne pravde, neophodno uskladiti i sa propisima novog *Zakona o medijaciji* čije se donošenje očekuje do kraja 2012. godine.

Prema rezultatima istraživanja, primena posebne obaveze *da u okviru sopstvenih mogućnosti maloletnik nadoknadi štetu koju je prouzrokovao* iz člana 14. stav 2 tačka 2. *Zakona o maloletnicima*, nije zaživela u dovoljnoj meri, uglavnom zbog ekonomske situacije i velike stope nezaposlenosti gde je teško obezbediti da maloletnik sopstvenim radom (zakonito uz poštovanje njegovog kalendarskog uzrasta) nadoknadi štetu. Ova mera se izricala kada je maloletnik sam ili zajedno sa roditeljima naveo posao koji može da uradi.

Primena posebnih obaveza *da maloletnik redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla* iz člana 14. stav. 2. tačka 3. *Zakona o maloletnicima*) i *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* iz člana 14. stav. 2. tačka 4. *Zakona o maloletnicima* u ukupno istraživanom uzorku beleži procentualno najveću primenu. Tako, na primer, u Beogradu, posebna obaveza *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* u posmatranom periodu je najčešće izricana samostalno — 51,3% ili uz vaspitnu meru pojačanog nadzora — 43,1%, dok je posebnu obavezu *da maloletnik redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla* sud izrekao samostalno u 16,3% ili uz vaspitnu meru pojačanog nadzora u 19,4%, u odnosu na sve zakonom propisane modalitete; u praksi Višeg Suda u Novom Sadu u istraživanju je zabeleženo da je posebna obaveza *da se maloletnik osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima* samostalno izrečena u 16,4% ili u kumulaciji sa nekom od vaspitnih mera pojačanog nadzora u 15,9%, posebna obaveza *da maloletnik redovno pohađa školu* izrečena je samostalno u 7,1% ili uz vaspitnu meru pojačanog nadzora u 17,7%). U praksi viših sudova u Beogradu i Novom Sadu primena ove dve posebne obaveze nije ukazala na posebne probleme. Važno je napomenuti da su se kod jednog od modaliteta posebne obaveze *da maloletnik redovno pohađa školu ili ne izostaje sa posla* (član 14. stav 2. tačka 3. *Zakona o maloletnicima*) u njenom izvršenju pojavila i određena sporna pitanja. Naime, ako je maloletnik u skladu sa *Zakonom o radu* zasnovao radni odnos, postavlja se pitanje da li je sudska sankcija na tom planu celishodna. Ako maloletnik nije zasnovao ugovor o radu (dakle, nema garancija da se primenjuju odredbe o posebnom statusu maloletnika u radnom odnosu), obavezivanje sudskom sankcijom da redovno ide na posao, može biti riskantno i dovesti maloletnika u težak položaj. Ova posebna obaveza se izuzetno retko izricala u praksi sudova u Beogradu i Novom Sadu.

Modalitet posebne obaveze koji podrazumeva da se maloletnik *bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* iz člana 14. stav 2. tačka 5. *Zakona o maloletnicima* nije zaživeo u praksi na području koju svojom nadležnošću pokriva Okružni/Viši sud u Beogradu. Prema rezultatima istraživanja, u posmatranom periodu bilo je izrečeno samo 17 posebnih obaveza (samostalno ili u kumulaciji sa nekom od mera pojačanog nadzora). Razlog za ovakvu praksu mogao bi predstavljati izostanak zainteresovanih organizacija i ustanova koje bi se uključile u izvršenje, tj. neznatni broj potpisanih sporazuma sa organizacijama i ustanovama u kojima maloletnik može izvršiti ovaj modalitet posebne obaveze na teritoriji koju svojom nadležnošću pokriva Odeljenje za maloletnike Višeg suda u Beogradu. Izuzetak od ovog pravila beležimo jedino u Mladenovcu gde je Odeljenje Gradskog centra za socijalni rad sklopilo sporazum sa 5 ustanova u lokalnoj zajednici i time stvorilo uslove za izvršenje ovog modaliteta posebne obaveze). S druge strane, praksa Okružnog/Višeg suda u Novom Sadu ide sasvim u drugom pravcu. Tako je prema rezultatu istraživanja, posebna obaveza *da se maloletnik, bez naknade, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* iz člana 14. stav 2. tačka 5. *Zakona o maloletnicima*, u 2010. i 2011. godini bila najčešće izricani modalitet posebne obaveze u praksi Višeg suda u Novom Sadu (2010. godine bilo izrečeno 77 ovih obaveza — od toga 58 samostalno i 19 zajedno sa nekom od vaspitnih mera pojačanog nadzora, a 2011. godine 54 ovih obaveza, od čega 50 samostalno, a 4 zajedno sa nekom od mera pojačanog nadzora). Jedan od razloga zašto je to tako objašnjava se i dobrom saradnjom suda i centara za socijalni rad sa područja koje svojom nadležnošću pokriva Viši sud u Novom Sadu, odnosno stvorenim uslovima za izvršenje ovog modaliteta posebne obaveze na lokalnom nivo.

U Beogradu sličan pozitivni status u primeni je zabeležila i posebna obaveza *da maloletnik pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite kojima se proverava određeno znanje* (član 14. stav 2. tačka 9. *Zakona o maloletnicima*). Radilo se o modalitetu posebne obaveze gde u Beogradu organ starateljstva ima izgrađen način komunikacije sa obrazovnim sistemom, uz puno poštovanje ličnosti maloletnika i njegovu participaciju u očuvanju poverljivosti vaspitne mere. Problemi regulisanja troškova koji su proizišli iz vaspitne mere (školarina, kursevi, polaganje ispita) u praksi su bili regulisani davanjima od strane centra za socijalni rad.

Posebnu obavezu: *da se maloletnik uključi u određene sportske aktivnosti*, koja se gotovo ne primenjuje (člana 14. stav 2. tačka 6. *Zakona o maloletnicima*), treba uskladiti sa odredbama *Zakona o sportu*. Ovim zakonom je, između ostalog, određeno da je bavljenje sportskim aktivnostima slobodno i dobrovoljno — pa je pitanje može li biti krivična sankcija. Ujedno, neophodno je odrediti način regulisanja pitanja osiguranja od povreda i invaliditeta i još mnogo dodatnih pitanja.

Prema rezultatima istraživanja, sudije za maloletnike su izuzetno retko izricali i posebnu obavezu *da maloletnik ne može da napusti mesto prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva* iz člana 14. stav 2. tačka 10. *Zakona o maloletnicima*.

Pored navedenih problema, u praksi se javio i problem vezan za nedovoljno preciznu ulogu organa starateljstva u izvršenju posebnih obaveza, odnosno izveštavanju suda o sprovođenju ove vaspitne mere. Inače, članom 98. stav 2. *Zakona o maloletnicima* propisano je da je za izvršenje vaspitnih mera nadležan organ starateljstva, osim ako samim zakonom nije drugačije određeno. Sam *Zakon o maloletnicima* je u odredbama o posebnim obavezama u velikoj meri „skrenuo” ulogu organa starateljstva u izvršenju ove vaspitne mere. Odredbama člana 14. i člana 101. *Zakona o maloletnicima* otvorene su mogućnosti da se u izvršenje posebne obaveze uključe i drugi subjekti koji poseduju specifična znanja iz oblasti prava deteta i prestupništva mladih, što je propisano posebnim *Pravilnikom* (čl. 101. st. 4. *Zakona o maloletnicima*). Odredbama navedenog *Pravilnika* propisano je, pored ostalog, da se rešenje o izrečenoj posebnoj obavezi dostavlja nadležnom organu starateljstva, koji, samostalno ili preko određenog lica (lica koje poseduje posebna znanja iz oblasti prava deteta i prestupništva mladih i koje postupa pod nadzorom centra za socijalni rad) prati njeno izvršenje, osim u situaciji kada je sud izrekao posebnu obavezu *izvinjenja oštećenom* (član 14. stav 2. tačka 1. *Zakona o maloletnicima*) koju sud sam neposredno izvršava. O izvršenju posebne obaveze predstavnik organ starateljstva najmanje jednom mesečno izveštava sudiju za maloletnike (čl. 13, 16, 24, 27, 30, 33 i 36. *Pravilnika*). U slučaju da je nadležni organ starateljstva za praćenje izvršenja odredio drugo lice (izvan centra za socijalni rad) kao kod izvršenja posebne obaveze *naknadom štete oštećenom* (član 14. stav 2. tačka 2. *Zakona o maloletnicima*), odnosno *uključivanja bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili u poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja* (član 14. stav 2. tačka 5. *Zakona o maloletnicima*), ovo lice najmanje jednom mesečno izveštava sudiju za maloletnike (član 10 i član 21. *Pravilnika*).

Ukoliko u ovom trenutku zanemarimo izuzetno kratke rokove u kojima se zahteva obaveštavanje suda o izvršenju vaspitne mere posebnih obaveza, najveći problem u smislu njihovog poštovanja javljao se u situaciji kada je vaspitna mera posebnih obaveza bila izrečena u kumulaciji sa vaspitnom merom pojačanog nadzora gde je organ starateljstva nadležan za izvršenje vaspitnih mera pojačanog nadzora (član 98. stav 2. *Zakona o maloletnicima*) i dužan da svakih šest meseci dostavlja sudu i javnom tužiocu za maloletnike izveštaj o toku izvršenja vaspitne mere pojačanog nadzora, odnosno u kraćem roku ukoliko to zahteva sudija za maloletnike (član 84. stav 3. *Zakona o maloletnicima*). Navedena normativna rešenja, odnosno propuštanje da se ova situacija precizno definiše, dovela su do određene konfuzije u praksi (kako za voditelje slučaja, tako i za sudije) i pored dobre namere zakonodavca da maksimalno otvori vrata širem spektru aktera i skрати rokove izveštavanja kod vaspitne mere posebnih obaveza, što inače smatramo da je od izuzetnog značaja. Analizom predmeta tokom istraživanja, zapaženo je da ni u jednoj svojoj odluci o izricanju vaspitne mere posebne obaveze (ni kada je ona izrečena samostalno, ni kumulativno uz vaspitnu meru pojačanog nadzora) sud nije naveo da je organ starateljstva u obavezi da redovno, svakih mesec dana, dok posebna obaveza traje, dostavi izveštaj sudu. Izveštavanje je stoga bilo često haotično i to ne samo zbog preopterećenosti i politike centara, već, mišljenja smo, i zbog nerealno postavljenih zahteva u samom *Pravilniku* u pogledu rokova izveštavanja, odnosno određenih neusaglašenosti na nivou propisa (u istraživanju je konstatovano da su voditelji slučaja izveštaje najčešće dostavljali šestomesečno, kao i kod drugih vaspitnih mera — na opomenu da nisu dostavili izveštaj sudu u skladu sa normativnim okvirom, neki voditelji slučaja su se pozivali na član 14. stav 7. *Zakona o maloletnicima* i član 101. stav 1. *Zakona o maloletnicima*, tj. da

oni nisu u obavezi da dostavljaju izveštaje iako su zakonske odredbe potpuno drugačije, a zapaženo je da mnogi voditelji slučaja nisu ni bili upoznati sa odredbama *Pravilnika* koje, pored ostalog regulišu i pitanje rokova za izveštavanje).

Imajući navedeno u vidu, predlažemo da se uvede obaveza pisanog izveštavanja suda o izvršenju posebne obaveze od strane organa starateljstva, odnosno od strane za to ovlašćenog drugog subjekta — *određenog lica*, po isteku tromesečnog perioda i da se u tom smislu izvrše izmene i dopune *Pravilnika*. Naravno, navedeno ne isključuje obavezu organa starateljstva, tj. određenog lica, da i pre isteka ovog roka pisano izvesti sud ukoliko je vaspitna mera izvršena ili postoje okolnosti koje onemogućavaju ili otežavaju njeno izvršenje i to takođe treba jasno precizirati izmenama i dopunama *Pravilnika*. Takođe, mišljenja smo da izmenama i dopunama *Zakona o maloletnicima* pitanja izvršenja i izveštavanja, kada se posebna obaveza izriče u kumulaciji sa vaspitnom merom pojačanog nadzora, moraju biti preciznije definisana zakonom, kao i pojam drugog subjekta — *određenog lica* kome se može od strane organa starateljstva, poveriti praćenje izvršenja, a u određenim situacijama i neposredno izveštavanje sudije za maloletnike o sprovođenju vaspitnih mera.

Problemi u praksi su izazvani i dramatičnim smanjenjem ljudskih kapaciteta u centrima za socijalni rad. *Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad* („Službeni glasnik RS”, br. 59/08, 37/10, 39/11, 1/12) „doneo” je manji broj angažovanih stručnjaka (sada voditelja slučaja), još uvek bez adekvatnog iskustva i edukacije iz ove oblasti. Nastali su stručni timovi sa različitim stručnim profilima, koji su se specijalizovali baš za oblast zaštite dece sa problemima u ponašanju i ulogu organa starateljstva u postupku pred sudom za maloletnike i koji su to iskustvo prenosili na nove stručnjake u timu. Česte su promene voditelja slučaja u jednom predmetu, na šta maloletnici — mlade i vulnerabilne osobe, sa ekstrapunitivnim stavom da su u centru po „kazni”, reaguju još izraženijim otporom i neprihvatanjem uticaja i zahteva od strane voditelja slučaja. Preopterećenost voditelja slučaja postoji ne samo zbog povećanja broja predmeta koje vode (od preko 100, pa čak i do 300), već i zbog heterogenosti zahteva koji se pred njih postavljaju i novih usluga koje pružaju. Voditelji slučaja u Timu za decu postupaju u svim poslovima urgentne zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja, zaštite dece bez adekvatnog roditeljskog staranja, materijalno ugrožene dece, dece sa smetnjama u razvoju, dece čiji se roditelji nalaze u postupku razvoda braka. Svi ovi poslovi zahtevaju urgentno postupanje. U okviru toga, postupak vezan za izvršenje vaspitne mere, odnosno izveštavanje o njenom izvršenju, uključujući često i procene i obrade u pripremnom postupku, postaje najniže rangiran na listi prioriteta, gotovo „privatna stvar” voditelja slučaja. Takođe, primetno je i da „novi” stručnjaci koji se pojavljuju kao voditelji slučaja nemaju dovoljna znanja o krivičnom postupku prema maloletnicima, ulozi organa starateljstva u tom postupku, te opštem kontekstu u kojem se njihovo postupanje odvija kako u domenu sudskog postupka, tako i porodičnopravne zaštite, za čije su izvršenje nadležni. Svakako da se mora istaći da je, i pored toga, i kroz ovo istraživanje, jasno utvrđeno koliko je značajna uloga predstavnika organa starateljstva u izvršenju vaspitne mere posebnih obaveza (kao i ostalih vaspitnih mera).

Nesporno je da unapređenje izvršenja posebne obaveze zahteva povećanje kapaciteta stručnjaka, njihovo redovno usavršavanje, stvaranje dobre prakse kroz zajednički rad, ali i umrežavanje u lokanoj sredini. U tom smislu, važnu ulogu imaju i predstavnici organa starateljstva, tj. njegovi predstavnici koji obavljaju istovremeno i svoju drugu ulogu — poslove socijalne zaštite. Dobra saradnja centara za socijalni rad sa obrazovnim, zdravstvenim, kulturnim, humanitarnim, organizacijama civilnog društva, lokalnim i drugim ustanovama i organizacijama doprineće i uspešnijoj ulozi organa starateljstva u izvršenju posebnih obaveza.

Takođe je neophodno raditi i na unapređenju kapaciteta lokalne zajednice da odgovori na potrebe maloletnika. Nedostatak određenih institucija ili usluga u zajednici mogu određene posebne obaveze učiniti vaspitnom merom koja se može izreći, ali ne i izvršiti. Ovo su realne prepreke u određenim sredinama. Sačinjavanje spiska određenih ustanova, organizacija i programa koji oni realizuju, te stvaranje mreže koja može podržati u prvom redu potrebe maloletnika (utvrđene u postupku pred sudom za maloletnike) u određenoj lokalnoj zajednici mora biti deo lokalnih akcionih planova za decu.

Aktivnija uloga tužilaštva i zakonskog zastupnika maloletnika bi takođe mogla doprineti adekvatnom izvršenju mere posebnih obaveza. Uloga tužilaštva je u posmatranim predmetima bila veoma skromna. Kratak period kada je, na primer, rukovodilac odeljenja za maloletnike Višeg javnog tužilaštva u Beogradu insistirao da se i njima dostavljaju izveštaji uz vaspitnu meru (iako nemaju IVM predmet), praćenje i nadzor nad izvršenjem, pa čak i predlozi za kontrolu vaspitne mere, povoljno je uticao na angažovanje organa starateljstva, suda i naročito maloletnika i njegovih roditelja.

Umesto zaključka

Nakon svih izloženih podataka, problema i preporuka za unapređenje izvršenja vaspitne mere posebne obaveze, samostalno ili uz neku od vaspitnih mera pojačanog nadzora, ne treba zaboraviti da svaka pa i ova krivična sankcija u prvom redu mora biti dobro odmerena prema zakonskim kriterijumima i individualnim karakteristikama maloletnika.

Polazeći od svrhe vaspitnih mera (član 10. stav 1. *Zakona o maloletnicima*), odnosno svrhe krivičnih sankcija uopšte (član 4. *Krivičnog zakonika*) kao i zakonom određenog načina izbora vaspitnih mera (član 12. *Zakona o maloletnicima*), sud mora imati dovoljno mogućnosti da izrekne „pravu krivičnu sankciju”, koja će realno biti izvršena. Da li će to biti vaspitna mera posebne obaveze ili neka druga krivična sankcija treba da zavisi samo od sudske procene, a ne od trenutnih i lokalnih mogućnosti da se izrečena krivična sankcija i izvrši u praksi. Ako imamo u vidu da su neinstitucionalne krivične sankcije one kojima se daje apsolutni primat u međunarodnim dokumentima i u domaćem zakonodavstvu, onda postaje jasno kolika je odgovornost sistema da omogući punu primenu vaspitnih mera upozorenja i usmeravanja, u koje spadaju posebne obaveze, ali i vaspitne mere pojačanog nadzora.

Podaci izloženi u ovom istraživanju jesu umnogome ohrabrujući. Međutim, ono što se kao zaključak nameće jeste da **nedostaje planska, nacionalna i sistemska podrška njihovoj primeni**. To se najbolje odražava u činjenici da se u nekim sredinama uopšte ne izriču posebne obaveze, ili da se u određenim sredinama izriču samo neke, odnosno one vrste posebne obaveze za koje postoje kapaciteti (i/ili afiniteti) u lokalnoj zajednici. Stoga je neophodna buduća sistemska i planska podrška države na unapređenju izvršenja vaspitne mere posebnih obaveza ali i Zakona o maloletnicima uopšte. Ta podrška bi morala da uzme u obzir sledeće:

- U cilju ujednačavanja izvršenja vaspitne mere posebnih obaveza, potrebno je obezbediti horizontalnu i operativnu **razmenu znanja i iskustava između različitih sredina, kao i dokumentovanje primera dobre prakse**. To se odnosi na sve aktere uključene u izvršenje vaspitne mere posebnih obaveza, od suda preko centra za socijalni rad i drugih aktera u zajednici. Primere dobre prakse treba podeliti sa drugim sredinama a razmena iskustava će doprineti većoj primeni ovog instituta. Osim toga, ovakva razmena iskustava će doprineti ujednačavanju prakse koja već postoji u određenim sredinama a i predstavljace ohrabrenje i primer profesionalcima u pronalaženju rešenja za probleme koji postoje u primeni.
- **Sistemska unapređenje saradnje sudova/tužilaštva sa centrima za socijalni rad**, odnosno sa organom starateljstva mora biti jedan od prioriteta u daljem radu. Konkretno preporuke iz ovog istraživanja ukazuju na potrebu za unapređenjem kvaliteta izveštaja koji odgovaraju potrebama suda i istovremeno zahtevaju dalje unapređenje normativnog okvira i njegovo usklađivanje. Jedan od načina da se ovo postigne, do potpunog zaokruživanja normativnog okvira, jeste i izgradnja kapaciteta kroz akreditovane obuke zasnovane na smernicama za rad. Unapređenje rada centara za socijalni rad, kada su maloletni učionici u pitanju, direktno može povećati efikasnost rada sudova, posebno kad je u pitanju pravovremeno izvršenje vaspitne mere posebnih obaveza i izveštavanje o istom. Stoga je ovaj segment rada takođe neophodno unaprediti a da bi imali efikasniji sistem maloletničkog pravosuđa.
- Posebno treba obratiti pažnju na **pojedine modalitete vaspitne mere posebne obaveze koje se praktično ne izriču, a samim tim i ne izvršavaju**, kao što je to slučaj sa *uključivanjem u određene sportske aktivnosti*. Istraživanje pokazuje da je neophodno uskladiti zakonska rešenja u oblasti sporta sa legislativom koja se odnosi na maloletne učionice krivičnih dela. Osim toga, bilo bi neophodno i pilotirati primenu ovog modaliteta vaspitne mere posebne obaveze, što bi omogućilo razvijanje modela za njenu primenu, ali bi takođe omogućilo i naučno praćenje efekata ove vaspitne mere na maloletnike.

- ▶ Potrebno je dodatno istražiti ishode za maloletnike koji se postižu izvršenjem vaspitne mere posebne obaveze. Da li i u kojoj meri i koji modaliteti posebne obaveze postižu svoju svrhu, kakva je vrsta podrške maloletnicima najpotrebnija da bi oni imali drugu šansu da postanu zreli i odgovorni članovi društva, samo su neka od pitanja koja zahtevaju dalje istraživanje s ciljem daljeg unapređenja izvršenja ove vaspitne mere.
- ▶ Posebno je važno i bolje razumeti prirodu vaspitnih mera pojačanog nadzora, pogotovo vaspitnu meru pojačan nadzor od strane organa starateljstva. Imajući u vidu da je to jedna od najčešće izricanih krivičnih sankcija, od izuzetnog je značaja usaglasiti praksu različitih centara za socijalni rad u različitim sredinama. Šta ova mera znači, kako se izvršava, da li se verodostojno sprovode standardi rada u ovoj oblasti, samo su neka od pitanja na koja je potrebno odgovoriti.
- ▶ Bilo koju inicijativu za unapređenje izvršenja vaspitne mere posebnih obaveza ubuduće treba sagledati integralno sa unapređenjem primene vaspitnih naloga. Razlog tome je što je supstantivno rad sa maloletnikom sličan bez obzira da li se radi o vaspitnom nalogu ili vaspitnoj meri posebne obaveze i on u osnovi zahteva sličnu vrstu usluga i veština, pa čak u nekoj meri i slične procedure. Zato, kada govorimo o unapređenju izvršenja vaspitne mere posebnih obaveza, uvek moramo imati u vidu da se to u velikoj meri odnosi i na unapređenje primene vaspitnih naloga, čija primena u praksi ne sme biti zanemarena. Posebno iz razloga jer vaspitni nalozi daju šansu maloletniku da preuzme odgovornost za delo koje je izvršio bez pokretanja krivičnog postupka, bez dodatne stigmatizacije i trošenja resursa.

Na kraju želimo da istaknemo da su rezultati ipak ohrabrujući. Posebne obaveze kao samostalna vaspitna mera je u naše zakonodavstvo uvedena 2006. godine i kao i svaka novipa čija primena zavisi od nekoliko različitih sektora, potrebno je da prođe izvesno vreme dok ne postane redovna praksa. Naravno, prostora za unapređenje ima kako na polju primene tako i na polju daljeg naučno-istraživačkog rada u ovoj oblasti, a nalazi i preporuke koje se nalaze u ovoj publikaciji će nadamo se tome doprineti.

Prilog

R.br.	IVM mera ZM broj - čl. 14 st. 2	Vasp. mera ZM broj - čl. 14 st. 2	Pol	Krivična dela	Pravovremenost početka izvršenja	Izveštaj ima sve elemente potrebne za praćenje	P. o. pravilno izvršenale	Predlagana kontrola v. m.	Obavljena kontrola v. m.	Prestala zbog druge kriv. sankcije	Zakonski istekla	Ostvarena svrha v. m.	Komentar
-------	---------------------------------	-----------------------------------	-----	---------------	----------------------------------	--	---------------------------	---------------------------	--------------------------	------------------------------------	------------------	-----------------------	----------

God	Tačka	Ž	M	KZ član	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Traje	Da	Ne
-----	-------	---	---	---------	----	----	----	----	----	----	----	-------	----	----

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Pojmovi u tabeli

1. kolona U kolonu „Redni broj” unosio se redni broj predmeta u uzorku.
2. kolona U kolonu „IVM broj” unošeni su brojevi predmeta izvršenja vaspitne mere (IVM). Ova kolona je deo radnog materijala i nije dostupna javnosti.
3. kolona U kolonu „Vaspitna mera” su unošeni podaci o izrečenoj vaspitnoj meri (član, stav, tačka). Istraživačima je ostavljena mogućnost da svi predmeti budu unošeni u jednu tabelu ili u tri odvojene tabele: a) tabela predmeta u kojima je izrečena vaspitna mera pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca ili vaspitna mera pojačan nadzor od strane organa starateljstva (član 15. i 17. *Zakona o maloletnicima*); b) tabela predmeta u kojima je izrečena vaspitna mera posebne obaveze kao samostalna krivična sankcija (član 14. stav 2. tačke 1–10. *Zakona o maloletnicima*) i c) tabela predmeta u kojima je izrečena vaspitna mera posebne obaveze kumulativno sa vaspitnom merom pojačanog nadzora (član 14, 15. i 17. *Zakona o maloletnicima*).
4. kolona U kolonu „Pol” unosio se pol maloletnika/maloletnice prema kojima se izvršava vaspitna mera.
5. kolona „Pravovremenost početka izvršenja”. Izvršenje vaspitne mere mora započeti neposredno po prijemu pravnosnažnog/izvršnog rešenja dostavljenog organu starateljstva/roditelju/staratelju, a najkasnije do planiranog (očekivanog) prvog izveštaja: do mesec dana kod vaspitne mere posebne obaveze iz člana 14. *Zakona o maloletnicima* — kada se jedna ili više posebnih obaveza samostalno izriču, odnosno do šest meseci kod vaspitnih mera pojačanog nadzora. Odgovor „ne” (izvršenje vaspitne mere nije započela pravovremeno) zahtevalo je da se u narednim kolonama, a najkasnije u „Komentarima”, navedu razlozi i preduzete mere.
6. kolona „Izveštavanje redovno”. *Pravilnikom o izvršenju vaspitnih mera posebnih obaveza* je određeno da se izveštaji o izvršenju dostavljaju sudu jednom mesečno za većinu posebnih obaveza (videti: član 10. stav 2, član 13, član 16, član 21. stav 2, član 24, član 27, član 30. i član 33. *Pravilnika*). Istim *Pravilnikom* je predviđeno da se posebna obaveza *izvinjenje oštećenom* iz člana 14. stav 2. tačka 1. *Zakona o maloletnicima* izriče i izvršava istovremeno, te nije predviđen vremenski okvir izveštavanja. Izveštavanje kod vaspitnih mera pojačanog nadzora (kao i kod ostalih vaspitnih mera) je šestomesečno, osim ako sud ne odredi drugačije (član 84. stav 2. *Zakona o maloletnicima*). Kao i kod prethodnog, krstić na „ne” zahtevao je da se u Komentarima navede da li je sud urgirao dostavu izveštaja ili preduzimao druge mere.
7. kolona U koloni „izveštaji sadrže sve elemente potrebne za praćenje izvršenja”, na osnovu procene istraživača, a po unapred utvrđenim kriterijumima, ocenjivan je kvalitet izveštaja o izvršenju vaspitne mere. Inače, polazeći od opšte svrhe vaspitnih mera (član 10. *Zakona o maloletnicima*), ranije utvrđenog statusa maloletnika, njegove porodice i šire socijalne sredine (u smislu člana 64. *Zakona o maloletnicima*) i vaspitnom merom planiranih postupaka, izveštaj treba da sadrži procenu aktuelnih statusa, tok i ostvarene ciljeve vaspitne mere, konstatovane prepreke u tom smislu i planiranje daljih mera i postupaka, uključujući i zahtev sudu da preduzme mere iz svoje nadležnosti.
8. kolona Ocena da li je „Posebna obaveza izvršena u potpunosti” zasnivala se u prvom redu na očekivani ishod specifičnog zahteva posebne obaveze. Odnosila se u prvom redu na prihvatanje maloletnika/ce da pristupi i aktivno izvrši posebnom obavezom određena ponašanja, ali i na okolnosti koje su objektivno uticale na izvršenje, a nisu bile vezane za samog maloletnika. Kada je maloletniku izrečeno više posebnih obaveza, svaku treba oceniti posebno.
9. kolona „Predlagana kontrola vaspitne mere”. Nadzor i kontrola vaspitnih mera od strane suda je kontinuirana i stalna. Ipak, u situacijama kada postoji problem u izvršenju vaspitne mere ili je zbog ostvarene svrhe vaspitnu meru posebne obaveze, odnosno vaspitnu meru pojačanog nadzora potrebno obustaviti, sudu se posebno predlaže kontrola vaspitne mere. Sud takođe može, kada sam nađe za shodno, obaviti posebno ročište radi kontrole vaspitne mere. U ovu kolonu pored opcije „da” obavezno je unošeno ko je kontrolu predlagao.
10. kolona „Obavljena kontrola vaspitne mere” se popunjava kada su održana posebna ročišta radi obavljanja kontrole vaspitne mere. Ostale aktivnosti koje takođe imaju karakter i svrhu kontrole nisu upisivane (npr. maloletnik, roditelji, voditelj slučaja, često po pozivu ili bez njega pristupe u sud i obavljaju razgovore sa sudijom za maloletnike — u Beogradu najčešće sa psihologom suda). U kolonu ** uneti su „načini” na koje je obavljena kontrola. Kada je u koloni 9. odgovor bio „da” obavezno se popunjavala kolona 10. Kada je predlagana kontrola vaspitne mere, a sud nije održao posebno ročište radi toga, obavezno su navođeni razlozi u koloni sa simbolom: ***
11. kolona Kolona „Prestala zbog druge krivične sankcije” se popunjavala kada je vaspitna mera prestala zakonski da postoji zbog nove krivične sankcije izrečene u postupku zamene drugom vaspitnom merom ili u novom krivičnom postupku.
12. kolona Kolona „Zakonski istekla/obustavljena” se odnosi takođe na status primene vaspitne mere kao i kolona 11, ali su se u nju unosili podaci da li je vaspitna mera zakonski istekla, da li je obustavljena ili još uvek traje. Ukoliko je obustavljena u Komentarima su navođeni razlozi. Zbir kolona 11. i 12. daje čitav istraživani uzorak.
13. kolona Kolona „Ostvarena svrha vaspitne mere” se popunjavala za „rešene” IVM predmete, a pod posebnim okolnostima i predmeti koji su aktivni (traju) koji su mogli biti ocenjeni (ako su pred sam istek). Procena se odnosila na opštu svrhu vaspitnih mera a u skladu sa članom 10. *Zakona o maloletnicima*.
14. kolona U koloni: „Komentari” istraživači su unosili pored gore preporučenih zapažanja i sva druga zapažanja, primedbe i komentare vezane za posmatranu pojavu i tangentne procese i mere.

Literatura

Perić, O. (2007) *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, drugo dopunjeno izdanje, Beograd: „Službeni glasnik”.

Perić, O., Milošević, N., Stevanović I. (2008) *Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnicima u Srbiji*, Beograd: Centar za mir i razvoj demokratije.

Satarić, N., Obradović, D. (2009) *Analiza praksi primene vaspitnih naloga i posebnih obaveza u Srbiji*, Beograd: Amity.

Stevanović, I. (2012) *Kretanje broja izrečenih vaspitnih mera posebnih obaveza prema vrsti krivičnog dela, starosti i polu maloletnih učinilaca za period 2007–2011. godina*, „Revija za krivično pravo i kriminologiju”, br. 1–2. (U trenutku štampanja ove publikacije, navedeni broj Revije je u fazi pripreme za štampu.)

Vučković Šahović, N. (2001) *Prava deteta i Konvencija o pravima deteta*, Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta.

Dokumenta

Krivični zakon Republike Srbije, „Službeni glasnik SRS”, br. 26/77

Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS”, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09 i 111/09

Pravilnik o izvršenju vaspitnih mera posebnih obaveza, „Službeni glasnik RS”, br. 94/06

Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad, „Službeni glasnik RS”, br. 59/08, 37/10, 39/11, 1/12)

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/100 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/110, 14. decembar 1990)

Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, „Službeni glasnik RS”, br. 85/2005

Statistički podaci
o maloletnim učiniocima
krivičnih dela za period
od 2007. do 2011. godine

Autora
Vesna Zajc

1 Metodološke napomene

Statistička analiza podataka o maloletnicima zasniva se na rezultatima dva redovna godišnja statistička istraživanja o maloletnim učiniocima krivičnih dela koja sprovodi Republički zavod za statistiku, a prema Planu i programu statističkih istraživanja:

- Istraživanje o maloletnom licu prema kome je postupak po krivičnoj prijavi i pripremni postupak završen (obrazac SK–3)
- Istraživanje o maloletnom licu prema kome je pravnosnažno završen krivični postupak pred većem (obrazac SK–4).

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je prikupljanje podataka o prijavljenim, optuženim i osuđenim maloletnim učiniocima krivičnih dela, koji su važan instrument za praćenje kriminaliteta kao društveno negativne pojave. Kriminalitet u smislu ovih istraživanja obuhvata pojavu od podnošenja prijave za učinjeno krivično delo do pravnosnažnog okončanja postupka od strane nadležnog organa. Podaci prikupljeni u ovim istraživanjima pružaju obaveštenja o: učiniocu, krivičnom delu, procesnim fazama — posredstvom podataka o okončanju postupka, vrsti odluke, trajanju postupka i izrečenim sankcijama.

Predmet istraživanja i jedinica posmatranja

Predmet istraživanja i jedinica posmatranja je maloletni učinilac krivičnog dela (maloletnik) bilo kao izvršilac, saizvršilac, podstrekač ili pomagač. Maloletnim učiniocima krivičnih dela smatraju se lica koja su u vreme izvršenja krivičnog dela imala navršениh 14 godina života, a nisu navršila 18 godina, prema kojima postupak po krivičnoj prijavi nije pokrenut (odbačena je prijava) ili je pripremni postupak obustavljen, prema kojima je podnet predlog za izricanje kazne — mere, krivični postupak pred većem za maloletnike obustavljen i prema kojima su izrečene sankcije.

Mlađi maloletnik je lice koje je u vreme izvršenja krivičnog dela navršilo četrnaest, a nije navršilo šesnaest godina. Mlađem maloletniku mogu se izreći samo vaspitne mere.

Stariji maloletnik je lice koje je u vreme izvršenja krivičnog dela navršilo šesnaest, a nije navršilo osamnaest godina. Starijem maloletniku mogu se izreći vaspitne mere, a izuzetno može se izreći i kazna maloletničkog zatvora.

Lice koje u vreme izvršenja krivičnog dela nije navršilo četrnaest godina nije krivično odgovorno, tj. ne mogu mu se izreći krivične sankcije ni primeniti druge mere. Ova lica nisu obuhvaćena istraživanjima.

Prijavljeno maloletno lice jeste maloletnik prema kome postupak po krivičnoj prijavi nije pokrenut (prijava odbačena), prema kome je pripremni postupak obustavljen ili je podnet predlog veću za maloletnike za izricanje kazne ili vaspitne mere.

Pod pojmom „optuženo maloletno lice” podrazumeva se maloletnik prema kome je podnet predlog veću za maloletnike za izricanje kazne, odnosno vaspitne mere, te je postupak pred većem završen odlukom kojom je: obustavljen postupak pred većem, izrečena mera bezbednosti bez izricanja sankcije, ili izrečen maloletnički zatvor ili vaspitna mera.

Osuđeno maloletno lice označava maloletnog učinioca krivičnog dela prema kome je izrečena sankcija — maloletnički zatvor ili vaspitna mera, odnosno određena mera bezbednosti.

Kada je više lica učestvovalo u izvršenju jednog krivičnog dela, svaki učesnik se smatra jedinicom posmatranja, te se delo evidentira kao obeležje svakog učinioca–saučesnika, a odgovorom na posebno pitanje u obrascu utvrđuje se da li je reč o saučesništvu ili ne.

Ako je maloletnik učinio više krivičnih dela u sticaju, kao obeležje učinioca prati se samo najteže krivično delo, dok se ostala dela sumarno prikazuju.

Pod pojmom „vrsta odluke” podrazumeva se odluka javnog tužilaštva, odnosno suda kojom je postupak pravosnažno završen.

Krivične sankcije koje se izriču prema maloletnim učiniocima krivičnih dela podrazumevaju kaznu maloletničkog zatvora, vaspitne mere i određene mere bezbednosti.

Vreme posmatranja, metod prikupljanja i obrade podataka

Vreme posmatranja je kalendarska godina, a analiza podataka se odnosi na period od 2007. do 2011. godine. Periodika istraživanja je godišnja, s tim da se podaci prikupljaju mesečno. Metod prikupljanja podataka je izveštajni i sprovodi se putem obrazaca SK–3 i SK–4. Popunjavanje obrazaca vrši se u momentu okončanja postupka, odnosno u momentu konstatovanja pravosnažnosti odluke saglasno zakonskim odredbama. Obrasci se popunjavaju u izveštajnim jedinicama nadležnim za vođenje postupka. Osnovni izvori iz kojih se preuzimaju podaci su konačne odluke — javnog tužilaštva, odnosno pravosnažne presude — rešenja suda.

Republički zavod za statistiku Srbije propisuje metodologiju za sprovođenje istraživanja. Prave se obrasci i metodološka uputstva i dostavljaju izveštajnim jedinicama. Popunjeni obrasci vraćaju se Republičkom zavodu za statistiku, u kom se vrši kontrola obuhvata i tačnosti podataka, obavlja šifriranje, unos podataka, logička i računaska kontrola. Na kraju se objavljuju rezultati istraživanja.

U toku 2006. izvršena je revizija i usklađivanje navedenih istraživanja sa *Krivičnim zakonikom* i *Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* koji su u primeni od 1. januara 2006. godine. Novi obrasci se primenjuju od 1. januara 2007. godine.

Republički zavod za statistiku Srbije od 1999. godine ne raspolaže pojedinim podacima za AP Kosovo i Metohija, tako da oni nisu sadržani u obuhvatu podataka za Republiku Srbiju (ukupno).

Izveštajne jedinice

Izveštajne jedinice koje popunjavaju i dostavljaju statističke obrasce jesu nadležna okružna/viša javna tužilaštva i nadležni okružni/viši prvostepeni sudovi.

Nadležna javna tužilaštva popunjavaju Statistički upitnik za maloletno lice prema kome je postupak po krivičnoj prijavi i pripremni postupak završen — obrazac SK–3.

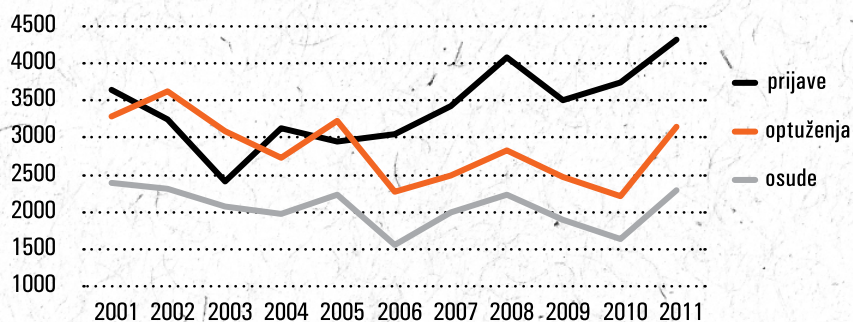
Nadležni prvostepeni sudovi popunjavaju Statistički upitnik za maloletno lice prema kome je pravosnažno završen krivični postupak pred većem — obrazac SK–4.

Prema novom *Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* postupak prema maloletniku u prvom stepenu vodi se pred sudijom za maloletnike i većem za maloletnike okružnog/višeg suda.

Maloletni učinioci krivičnih dela, Republika Srbija, 2001–2011.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Prijave	3640	3251	2415	3120	2945	3041	3434	4085	3497	3747	4323
Optuženja	3277	3620	3089	2726	3232	2267	2501	2833	2465	2205	3140
Osude	2398	2322	2080	1983	2234	1566	1996	2229	1902	1640	2290

Maloletni učinioci krivičnih dela, Republika Srbija, 2001–2011.

2 Krivične prijave

U ovom delu izvršena je analiza statističkih podataka o maloletnom licu prema kome je postupak po krivičnoj prijavi i pripremni postupak završen. Podaci se dobijaju putem obrasca SK-3. U postupku po krivičnim prijavama obrazac SK-3 popunjavaju sva nadležna okružna/viša javna tužilaštva pošto javni tužilac-zamenik konstatuje da je konačno završen postupak odlukom kojom: postupak nije pokrenut ili je odbačena prijava, kojom je pripremni postupak obustavljen ili podnet predlog veću za maloletnike za izricanje kazne — mere.

U Tabeli 1 prikazani su podaci o prijavljenim punoletnim i maloletnim licima učiniocima krivičnih dela. Statistika sprovodi i dva istraživanja o punoletnim licima učiniocima krivičnih dela, koja se zasnivaju na jedinstvenim metodološkim principima, kao i istraživanja o maloletnicima. Učešće maloletnika u ukupnom kriminalitetu, u posmatranom periodu, kreće se između 3,4% (u 2007. i 2009. godini) i 4,8% u 2010. godini.

Tabela 1 Krivične prijave: punoletna i maloletna lica, Republika Srbija

	2007		2008		2009		2010		2011	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Punoletna lica	98702	96,6	101723	96,1	100026	96,6	74279	95,2	88207	95,3
Maloletnici	3434	3,4	4085	3,9	3497	3,4	3747	4,8	4323	4,7
Ukupno	102136	100	105808	100	103523	100	78026	100	92530	100

Podaci pokazuju da se broj krivičnih prijava prema maloletnim licima u Republici Srbiji kreće između 3434, koliko je bilo u 2007. godini, i 4323 u 2011. godini (Tabela 2). Od tog broja, u oblasti Srbija — sever podneto je 1240 prijava u 2007. godini, a 1689 prijava u 2011. godini. U oblasti Srbija — jug podneto je 2194 krivičnih prijava u 2007. godini, a 2634 prijave u 2011. godini. Preko 200 krivičnih prijava prema maloletnicima svake godine imaju viša/okružna javna tužilaštva u Beogradu, Novom Sadu, Sremskoj Mitrovici, Zrenjaninu, Jagodini, Nišu i Zaječaru.

U Tabeli 3 i 3a prikazani su lančani indeksi od 2008. do 2011. godine i bazni indeks za 2011. godinu, gde je 2007. godina jednaka 100. Indeksi su relativni brojevi kojima se upoređuje nivo vrednosti istog sadržaja, na osnovu kojih se stiče precizna predstava o pravcu i jačini promena odgovarajuće pojave. Indeksi pokazuju istovremeno i procenat porasta ili pada pojave polazeći od baze prethodnog člana koji je izjednačen sa 100. Tako je u 2011. godini u Republici Srbiji, u odnosu na 2007. godinu, indeks prijavljenih maloletnih lica 126, što predstavlja povećanje broja prijavljenih maloletnika za 26% u odnosu na 2007. godinu. U Srbiji — sever, za isti odnos, indeks je 136, a u Srbiji — jug 120, što predstavlja povećanje u 2011. godini, u odnosu na 2007, za 36% odnosno 20%. U 2009, u Republici Srbiji, u odnosu na 2008. godinu, indeks je 86, što predstavlja pad od 14%; u oblasti Srbija — sever pad iznosi 11%, a u Srbija — jug 16%.

Tabela 2 Maloletnici — krivične prijave, prema nadležnosti višeg/okružnog javnog tužilaštva

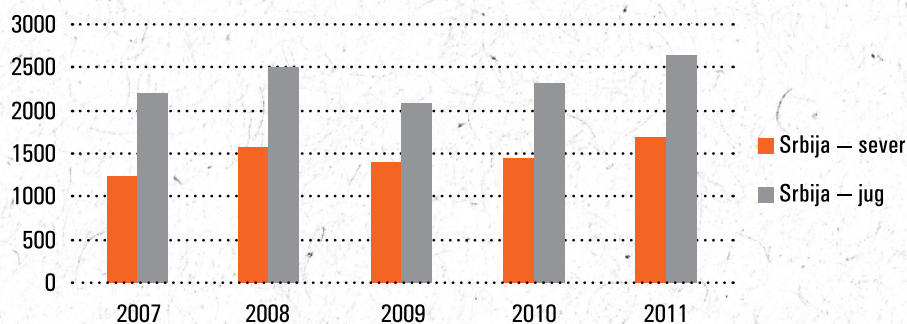
	2007	2008	2009	2010	2011
Republika Srbija	3434	4085	3497	3747	4323
Srbija — sever	1240	1582	1401	1434	1689
Beogradski region					
Beograd	180	417	349	444	370
Region Vojvodine	1060	1165	1052	990	1319
Novi Sad	354	366	316	351	609
Pančevo	38	52	44	31	59
Sombor	150	127	126	87	93
Sremska Mitrovica	287	292	258	199	274
Subotica	123	150	101	63	73
Zrenjanin	108	178	207	259	211
Srbija — jug	2194	2503	2096	2313	2634
Region Šumadije i Zapadne Srbije	1107	1279	1201	1184	1304
Čačak	7	82	72	92	80
Kragujevac	99	66	50	144	199
Kraljevo	102	103	184	140	91
Kruševac	85	114	152	95	126
Novi Pazar	94	103	81	94	113
Jagodina	245	207	194	131	193
Šabac	137	264	178	152	193
Užice	152	176	149	156	128
Valjevo	186	164	141	180	181
Region Južne i Istočne Srbije	1087	1224	895	1129	1330
Leskovac	94	103	106	113	161
Negotin	58	102	13	86	83
Niš	385	384	303	287	250
Pirot	19	22	25	47	78
Požarevac	82	81	42	46	55
Prokuplje	91	150	101	100	111
Smederevo	95	118	78	158	149
Vranje	63	76	49	84	196
Zaječar	200	188	178	208	247
Region Kosovo i Metohija

Tabela 3 Maloletnici — krivične prijave, prema regionima

	2007	2008	2009	2010	2011
Republika Srbija	3434	4085	3497	3747	4323
Srbija — sever	1240	1582	1401	1434	1689
Srbija — jug	2194	2503	2096	2313	2634

Tabela 3a Maloletnici — krivične prijave, indeks

	2008 2007	2009 2008	2010 2009	2011 2010	2011 2007
Republika Srbija	119	86	107	115	126
Srbija — sever	128	89	102	118	136
Srbija — jug	114	84	110	114	120

Grafikon 1 Maloletnici — krivične prijave, prema regionima, 2007–2011.

U strukturi krivičnih dela koja čine maloletnici (Tabela 4) najbrojnija su krivična dela protiv imovine, između 56,7% i 64% od ukupnog broja prijavljenih maloletnih lica za sva krivična dela. Kada su u pitanju najteža krivična dela — krivična dela protiv života i tela zastupljena su između 12,6% i 14,5%. Krivična dela protiv zdravlja ljudi (krivična dela u vezi s drogom), u posmatranom periodu, zastupljena su između 2,8% i 4,7%. Podaci pokazuju porast krivičnih dela protiv javnog reda i mira: od 4,9% u 2007. godini do 11,8% u 2011. godini.

Tabela 4 Maloletnici — krivične prijave, prema grupama krivičnih dela, Republika Srbija

	2007		2008		2009		2010		2011	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno	3434	100	4085	100	3497	100	3747	100	4323	100
Protiv života i tela	432	12,6	592	14,5	461	13,2	482	12,9	582	13,5
Protiv sloboda i prava čoveka i građanina	16	0,5	45	1,1	46	1,3	74	2	82	1,9
Protiv polne slobode	65	1,9	70	1,7	47	1,3	67	1,8	48	1,1
Protiv zdravlja ljudi	109	3,2	116	2,8	104	3	175	4,7	181	4,2
Protiv privrede	27	0,8	18	0,4	39	1,1	14	0,4	18	0,4
Protiv imovine	2198	64	2471	60,5	2015	57,6	2142	57,2	2450	56,7
Protiv bezbednosti javnog saobraćaja	200	5,8	241	5,9	207	5,9	153	4,1	162	3,7
Protiv javnog reda i mira	169	4,9	274	6,7	270	7,7	386	10,3	511	11,8
Ostala krivična dela	218	6,3	258	6,4	308	8,9	254	6,7	289	6,7

U Tabeli 5 prikazani su podaci o zastupljenosti krivičnih dela u krivičnim prijavama. Izabrana su najbrojnija i najteža krivična dela. Pet krivičnih dela: krađa, teška krađa, razbojnička krađa, razbojništvo, sitna krađa, utaja i prevara čine od 50% do 55% svih dela koja su počinili maloletnici u posmatranom periodu. Uočljivo je veliko povećanje broja podnetih krivičnih prijava prema maloletnicima za krivično delo nasilničko ponašanje: 110 u 2007. i 336 u 2011. godini. Broj podnetih krivičnih prijava za krivična dela ubistvo i teško ubistvo kreće se između 11 (u 2009. godini) i 23 (koliko je bilo u 2010. godini), odnosno 0,4–0,6%.

Tabela 5 Maloletnici — krivične prijave, prema krivičnom delu, Republika Srbija

	2007		2008		2009		2010		2011	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno	3434	100	4085	100	3497	100	3747	100	4323	100
Ubistvo	10	0,3	15	0,4	7	0,2	20	0,5	9	0,2
Teško ubistvo	5	0,1	7	0,2	4	0,1	3	0,1	11	0,3
Nehatno lišenje života	–	–	1	0	1	0	–	–	1	0,0
Teška telesna povreda	131	3,8	162	4	133	3,8	140	3,7	178	4,1
Laka telesna povreda	225	6,6	315	7,7	239	6,8	239	6,4	323	7,5
Silovanje	22	0,6	18	0,4	11	0,3	16	0,4	10	0,2
Krađa	395	11,5	392	9,6	296	8,5	443	11,8	430	9,9
Teška krađa	1009	29,4	1154	28,2	937	26,8	940	25,1	1235	28,6
Razbojnička krađa i razbojništvo	121	3,5	198	4,8	179	5,1	167	4,5	192	4,4
Sitna krađa, utaja i prevara	256	7,5	315	7,7	212	6,1	207	5,5	169	3,9
Ugrožavanje javnog saobraćaja	195	5,7	235	5,8	198	5,7	150	4,0	154	3,6
Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga	102	3	106	2,6	103	2,9	68	1,8	69	1,6
Neovlašćeno držanje opojnih droga							101	2,7	108	2,5
Omogućavanje uživanja opojnih droga	4	0,1	10	0,2	1	0	5	0,1	4	0,1
Nasilničko ponašanje	110	3,2	194	4,7	259	7,4	308	8,2	336	7,8
Ostala krivična dela	849	24,7	963	23,6	917	26,2	940	25,1	1094	25,3

U Tabeli 6 prikazana je struktura odnosa ishoda postupka po krivičnoj prijavi. Od ukupnog broja prijavljenih maloletnih lica u Republici Srbiji u 2011. godini, u 66,6% slučajeva podnet je predlog za izricanje sankcije, u 25,1% slučajeva postupak nije pokrenut — prijava je odbačena, a u 8,4% slučajeva pripremni postupak je obustavljen.

Tabela 6 Maloletnici — krivične prijave, prema vrsti odluke

	Podnet predlog za izricanje sankcije		Postupak nije pokrenut — odbačena prijava		Pripremi postupak obustavljen		
	broj	%	broj	%	broj	%	
Republika Srbija							
2007	3434	2070	60,3	991	28,9	373	10,9
2008	4085	2220	54,3	1359	33,3	506	12,4
2009	3497	2074	59,3	1080	30,9	343	9,8
2010	3747	2298	61,3	1096	29,3	353	9,4
2011	4323	2878	66,6	1084	25,1	361	8,4
Srbija — sever							
2007	1240	977	78,8	187	15,1	76	6,1
2008	1582	1197	75,7	264	16,7	121	7,6
2009	1401	1158	82,7	163	11,6	80	5,7
2010	1434	1152	80,3	172	12,0	110	7,7
2011	1689	1398	82,8	147	8,7	144	8,5
Srbija — jug							
2007	2194	1093	49,8	804	36,6	297	13,5
2008	2503	1023	40,9	1095	43,7	385	15,4
2009	2096	916	43,7	917	43,8	263	12,5
2010	2313	1146	49,5	924	39,9	243	10,5
2011	2634	1480	56,2	937	35,6	217	8,2

Pritvor je vrsta mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku, i sastoji se u preventivnom ograničenju slobode kretanja.

Sudija za maloletnike može odrediti, samo izuzetno, kada za to postoje razlozi (član 142, stav 2. *Zakonika o krivičnom postupku*), da se maloletnik stavi u pritvor ukoliko smatra da se svrha pritvora ne može postići privremenim smeštajem u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, stavljanjem pod nadzor organa starateljstva ili smeštanjem u drugu porodicu.

Pritvor u pripremnom postupku može trajati najduže mesec dana, ali ga veće za maloletnike istog suda iz opravdanih razloga može produžiti najduže za još mesec dana.

Na osnovu statističkih podataka, broj pritvorenih maloletnika u pripremnom postupku (**Tabela 7**), u posmatranom periodu, kreće se između 51 u 2009. godini i 92 pritvorena maloletnika u 2008. godini. U odnosu na ukupan broj podnetih krivičnih prijava prema maloletnim licima, broj pritvorenih maloletnika u pripremnom postupku je ispod 2,3% u posmatranom periodu na teritoriji Republike Srbije. Najčešće je određivan pritvor u trajanju preko 15 dana do jednog meseca.

Tabela 7 Krivične prijave — maloletnici prema pritvoru, Republika Srbija

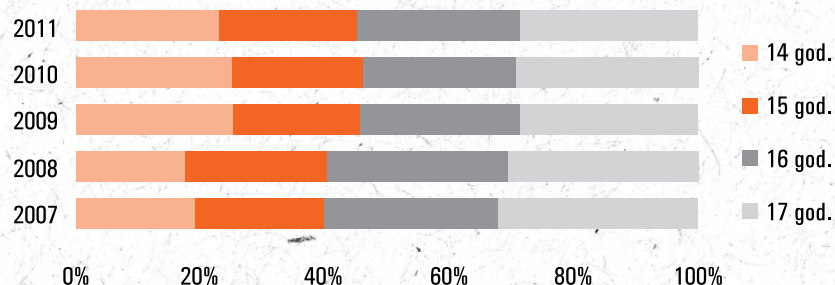
	Ukupno	Trajanje pritvora			
		do 15 dana	preko 15 dana do 1 meseca	preko 1 do 2 meseca	preko 2 meseca
2007	67	10	23	22	12
2008	92	21	25	26	20
2009	51	6	22	14	9
2010	67	10	31	23	3
2011	64	12	28	12	12

Statistički podaci o polu i starosti maloletnika prema kojima je podignuta krivična prijava predstavljeni su u **Tabeli 8** i **Grafikonima 2** i **3**. Oni pokazuju da se u Republici Srbiji u proseku, u posmatranom periodu, devojčice manje od 5% pojavljuju kao izvršioc krivičnih dela, da su najbrojniji maloletnici sa punih 17 godina starosti, ali i da se primećuje porast u broju maloletnika starih 14 i 15 godina (**Tabela 8**). Kad je reč o školskoj spremi, najviše maloletnika prema kojima je podignuta krivična prijava ima završenu osnovnu školu (**Tabela 9**), njih 55%.

Tabela 8 Krivične prijave — maloletnici prema polu i godinama života, Republika Srbija

	Ukupno			Godine života							
	svoga	dečaci	devojčice	14		15		16		17	
				broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
2007	3434	3228	206	661	19,2	713	20,8	962	28,0	1098	32,0
2008	4085	3784	301	714	17,5	936	22,9	1182	28,9	1253	30,7
2009	3497	3248	249	887	25,4	709	20,3	907	25,9	994	28,4
2010	3747	3513	234	937	25,0	795	21,2	914	24,4	1101	29,4
2011	4323	4043	280	992	22,9	958	22,2	1142	26,4	1231	28,5

Grafikon 2 Krivične prijave — maloletnici prema godinama života, Republika Srbija

Grafikon 3 Krivične prijave — maloletnici prema polu, Republika Srbija

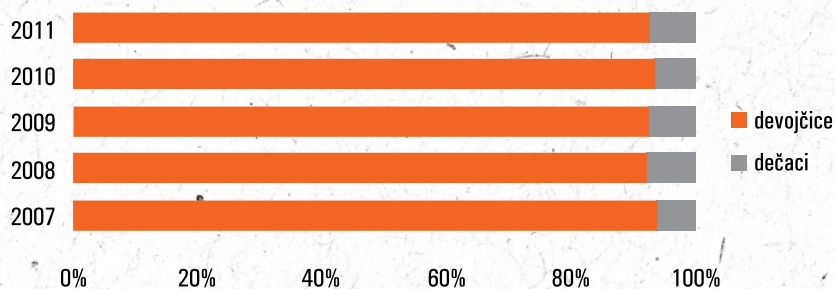

Tabela 9 Krivične prijave — maloletnici prema školskoj spremi, Republika Srbija

	2007		2008		2009		2010		2011	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno	3434	100	4085	100	3497	100	3747	100	4323	100
Bez škole	230	6,7	214	5,2	198	5,7	167	4,5	185	4,3
Nepotpuna osnovna	728	21,2	798	19,5	609	17,4	703	18,8	801	18,5
Osnovna škola	1817	52,9	2050	50,2	1984	56,7	2066	55,1	2319	53,6
Srednja škola	303	8,8	482	11,8	322	9,2	297	7,9	395	9,1
Nepoznato	356	10,4	541	13,2	384	11,0	514	13,7	623	14,4

3 Maloletnici za koje je podnet predlog veću za izricanje krivične sankcije („optuženi”) i maloletnici kojima su izrečene krivične sankcije

Ovaj deo analize posvećen je statističkim podacima o maloletnim učiniocima krivičnih dela prema kojima je postupak pred većem pravnosnažno završen. Podaci su dobijeni na osnovu obrasca SK-4. Obrazac popunjavaju svi nadležni viši/okružni sudovi posle konstatovanja sudije — predsednika veća za maloletnike da je postala pravnosnažna odluka kojom je obustavljen postupak pred većem, izrečena mera bezbednosti bez izricanja sankcije ili izrečena kazna, odnosno vaspitna mera.

Veće za maloletnike čine jedan sudija za maloletnike i dvoje sudija porotnika. Kada primi predlog javnog tužioca za maloletnike za izricanje krivične sankcije, sudija za maloletnike zakazuje sednicu veća ili glavni pretres.

Kazna maloletničkog zatvora i zavodske mere mogu se izreći samo po održanom glavnom pretresu. Sednici veća i glavnom pretresu prisustvuju maloletnik, njegovi roditelji/usvojlac/staralac, javni tužilac za maloletnike, branilac i predstavnik organa starateljstva.

Po završetku postupka, veće za maloletnike rešenjem obustavlja postupak ili izriče krivičnu sankciju.

Veće donosi rešenje kada izriče vaspitnu meru maloletniku, a presudu kada se maloletniku izriče kazna maloletničkog zatvora.

Podaci u **Tabeli 10** pokazuju kretanje broja optuženih maloletnika i maloletnika kojima su izrečene krivične sankcije u Republici Srbiji prema regionima i nadležnosti viših/okružnih sudova. U periodu 2007–2011. godine broj optuženih (podnetih predloga veću za izricanje krivične sankcije) maloletnika u Republici Srbiji kreće se između 2205, koliko je ih bilo u 2010. godini, i 3140, koliko ih je u 2011. godini; u oblasti Srbija — sever: između 1052 u 2010. i 1636 maloletnika u 2011. godini; u oblasti Srbija — jug: između 1153 u 2010. i 1504 maloletnika u 2011. godini.

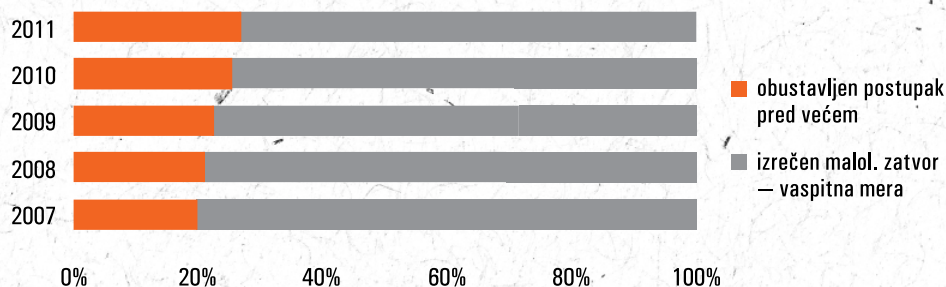
Broj maloletnika kojima su izrečene krivične sankcije u Republici Srbiji, u istom periodu, kreće se između 1640 u 2010. i 2290 u 2011. godini; u oblasti Srbija — sever: između 759 u 2010. i 1166 maloletnika u 2008. godini; u oblasti Srbija — jug: između 881 u 2010. i 1245 maloletnika u 2011. godini.

U **Grafikonu 4**, kao i u **Tabeli 10**, prikazana je struktura odnosa izrečene krivične sankcije i obustavljenog postupka u posmatranom periodu. Na nivou Republike Srbije, u između 72,9% (u 2011) i 79,8% (u 2007) slučajeva veće je donelo odluku o izricanju krivičnih sankcija, odnosno u 20,2–27,1% slučajeva obustavilo je postupak prema maloletniku. U oblasti Srbija — sever taj odnos je niži „u korist” manjeg broja izrečenih krivičnih sankcija, a u oblasti Srbija — jug podaci pokazuju obrnut odnos.

Tabela 10 Maloletnici prema području višeg/okružnog suda

	2011			2010			2009			2008			2007		
	podnet predlog veću	izrečen mal. zatvor - vasp. mera	%	podnet predlog veću	izrečen mal. zatvor - vasp. mera	%	podnet predlog veću	izrečen mal. zatvor - vasp. mera	%	podnet predlog veću	izrečen mal. zatvor - vasp. mera	%	podnet predlog veću	izrečen mal. zatvor - vasp. mera	%
Republika Srbija	3140	2290	72,9	2205	1640	74,4	2465	1902	77,16	2833	2229	78,7	2501	1996	79,8
Srbija – sever	1636	1045	63,9	1052	759	72,1	1251	928	74,18	1508	1166	77,3	1159	898	77,5
Beogradski region															
Beograd	670	343	51,2	330	201	60,9	435	273	62,76	677	444	65,6	380	243	63,9
Region Vojvodine	966	702	72,7	722	558	77,3	816	655	80,27	831	722	86,9	779	655	84,1
Novi Sad	355	200	56,3	280	198	70,7	151	78	51,66	314	256	81,5	225	164	72,9
Pančevo	133	107	80,5	103	84	81,6	112	104	92,86	99	98	99,0	101	81	80,2
Sombor	84	73	86,9	86	51	59,3	141	138	97,87	103	99	96,1	113	109	96,5
Sremska Mitrovica	96	58	60,4	15	9	60,0	186	136	73,12	155	120	77,4	83	51	61,4
Subotica	77	73	94,8	54	51	94,4	36	36	100	50	49	98,0	96	92	95,8
Zrenjanin	221	191	86,4	184	165	89,7	190	163	85,79	110	100	90,9	161	158	98,1
Srbija – jug	1504	1245	82,8	1153	881	76,4	1214	974	80,23	1325	1063	80,2	1342	1098	81,8
Region Šumadije i Zapadne Srbije	933	784	84,0	616	492	79,9	830	668	80,48	812	671	82,6	814	682	83,8
Čačak	74	49	66,2	75	52	69,3	77	73	94,81	65	56	86,2	63	57	90,5
Kragujevac	228	205	89,9	163	127	77,9	142	116	81,69	131	113	86,3	210	186	88,6
Kraljevo	70	59	84,3	92	72	78,3	167	141	84,43	117	100	85,5	69	42	60,9
Kruševac	55	44	80,0	43	29	67,4	100	49	49	111	65	58,6	116	75	64,7
Novi Pazar	52	47	90,4	44	37	84,09	41	37	90,2	64	46	71,9
Jagodina	77	71	92,2	43	40	93,0	71	66	92,96	78	74	94,9	105	105	100,0
Šabac	175	154	88,0	33	24	72,7	50	48	96	90	81	90,0	58	56	96,6
Užice	95	94	98,9	119	118	99,2	114	109	95,61	93	92	98,9	94	91	96,8
Valjevo	107	61	57,0	48	30	62,5	65	29	44,62	86	53	61,6	35	24	68,6
Region Južne i Istočne Srbije	571	461	80,7	537	389	72,4	384	306	79,69	513	392	76,4	528	416	78,8
Leskovac	38	29	76,3	5	5	100,0	44	43	97,73	38	36	94,7	57	51	89,5
Negotin	35	34	97,1	21	19	90,5	6	4	66,67	47	39	83,0	5	4	80,0
Niš	64	43	67,2	149	72	48,3	131	86	65,65	159	88	55,3	102	67	65,7
Pirot	25	12	48,0	13	11	84,6	22	20	90,91	16	16	100,0	19	18	94,7
Požarevac	44	39	88,6	18	18	100,0	43	37	86,05	23	22	95,7	40	37	92,5
Prokuplje	55	41	74,5	28	24	85,7	27	26	96,3	58	56	96,6	21	21	100,0
Smederevo	97	88	90,7	64	44	68,8	15	12	80	8	4	50,0	7	7	100,0
Vranje	90	87	96,7	145	128	88,3	46	41	89,13	95	75	78,9	216	186	86,1
Zaječar	123	88	71,5	94	68	72,3	50	37	74	69	56	81,2	61	25	41,0
Region Kosovo i Metohija

Grafikon 4 Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji

U Tabeli 11, indeks optuženih maloletnika u Republici Srbiji u 2011, u odnosu na 2010. godinu, jeste 142 (povećanje od 42%) i znatno je veći od vrednosti indeksa za druge godine posmatranog perioda. Isti indeks za oblast Srbija — sever je 156, povećanje broja optuženih za 56%, a u oblasti Srbija — jug indeks je 130, što predstavlja povećanje broja optuženih od 30%. Indeks u 2011, u odnosu na 2007. godinu, beleži porast od 26% u Republici Srbiji, u oblasti Srbija — sever 41%, a u oblasti Srbija — jug 12%.

Kada posmatramo indeks za maloletnike kojima su izrečene krivične sankcije, primećujemo da je najveći 2011. u odnosu na 2010. godinu: na nivou Republike Srbije beleži se povećanje od 40%, na nivou oblasti Srbija — sever povećanje od 38%, a na nivou oblasti Srbija — jug povećanje od 41%.

Tabela 11 Maloletni učinioci krivičnih dela, 2007–2011.

	Ukupan broj					Indeks				
	2007	2008	2009	2010	2011	2008 2007	2009 2008	2010 2009	2011 2010	2011 2007
Podnet predlog veću										
Republika Srbija	2501	2833	2465	2205	3140	113	87	89	142	126
Srbija — sever	1159	1508	1251	1052	1636	130	83	84	156	141
Srbija — jug	1342	1325	1214	1153	1504	99	92	95	130	112
Izrečene sankcije										
Republika Srbija	1996	2229	1902	1640	2290	112	85	86	140	115
Srbija — sever	898	1166	928	759	1045	130	80	82	138	116
Srbija — jug	1098	1063	974	881	1245	97	92	90	141	113

Struktura krivičnih dela koja čine maloletnici (Tabela 12), za koja je podnet predlog veću za izricanje krivičnih sankcija i kojima su izrečene krivične sankcije (Tabela 13), prati strukturu u krivičnim prijavama: najbrojnija su krivična dela protiv imovine (krađa, teška krađa, razbojnička krađa i razbojništvo, sitna krađa, utaja i prevara), između 56% i 63%. Kada su posredi najteža krivična dela — krivična dela protiv života i tela, ona su zastupljena između 12% i 16%. Krivična dela protiv zdravlja ljudi (krivična dela u vezi sa drogom), u posmatranom periodu, zastupljena su između 4% i 6%. Podaci pokazuju porast krivičnih dela protiv javnog reda i mira (nasilničko ponašanje): njih je u 2007. godini bilo 2,8%, a u 2011. godini 13,2%.

Tabela 12 Maloletnici — podnet predlog veću, prema grupama krivičnih dela, Republika Srbija

	2007		2008		2009		2010		2011	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno	2501	100	2833	100	2465	100	2205	100	3140	100
Protiv života i tela	421	16,8	388	13,7	369	15	278	12,6	381	12,1
Protiv sloboda i prava čoveka i građanina	23	0,9	18	0,6	17	0,7	29	1,3	44	1,4
Protiv polne slobode	35	1,4	38	1,3	43	1,7	30	1,4	44	1,4
Protiv zdravlja ljudi	117	4,7	142	5	127	5,2	124	5,6	206	6,6
Protiv privrede	22	0,9	15	0,5	16	0,6	14	0,6	21	0,7
Protiv imovine	1570	62,8	1807	63,8	1424	57,8	1256	57	1754	55,9
Protiv bezbednosti javnog saobraćaja	105	4,2	107	3,8	89	3,6	81	3,7	98	3,1
Protiv javnog reda i mira	70	2,8	173	6,1	235	9,5	226	10,2	415	13,2
Ostala krivična dela	138	5,5	145	5,1	145	5,9	167	7,6	177	5,64

Tabela 13 Maloletnici kojima su izrečene krivične sankcije prema krivičnom delu, Republika Srbija, 2007–2011.

	2007		2008		2009		2010		2011	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno	1996	100	2229	100	1902	100	1640	100	2290	100
Ubistvo	14	0,7	10	0,4	5	0,3	8	0,5	7	0,3
Teško ubistvo	3	0,2	3	0,1	5	0,3	1	0,1	5	0,2
Nehatno lišenje života	1	0,1	–	–	–	–	–	–	–	–
Teška telesna povreda	121	6,1	119	5,3	113	5,9	71	4,3	122	5,3
Laka telesna povreda	132	6,6	131	5,9	113	5,9	78	4,8	115	5,0
Silovanje	6	0,3	11	0,5	9	0,5	5	0,3	8	0,3
Krađa	212	10,6	208	9,3	139	7,3	171	10,4	200	8,7
Teška krađa	592	29,7	734	32,9	630	33,1	519	31,6	740	32,3
Razbojnička krađa i razbojništvo	100	5,0	175	7,9	104	5,5	95	5,8	129	5,6
Sitna krađa, utaja i prevara	154	7,7	120	5,4	63	3,3	46	2,8	71	3,1
Ugrožavanje javnog saobraćaja	80	4,0	78	3,5	70	3,7	59	3,6	76	3,3
Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga	87	4,4	99	4,4	91	4,8	67	4,1	69	3,0
Neovlašćeno držanje opojnih droga							20	1,2	64	2,8
Omogućavanje uživanja opojnih droga	5	0,3	7	0,3	3	0,2	4	0,2	5	0,2
Nasilničko ponašanje	38	1,9	107	4,8	155	8,1	112	6,8	228	10,0
Ostala krivična dela	451	22,6	427	19,2	402	21,1	384	23,4	451	19,7

Maloletnicima se za učinjena krivična dela mogu izreći krivične sankcije: vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora. Mladim maloletnicima mogu se izreći samo *vaspitne mere*. Kazna maloletničkog zatvora izriče se samo starijem maloletniku koji je učinio krivično delo za koje je zakonom propisana kazna zatvora teža od pet godina ako zbog visokog stepena krivice, prirode i težine krivičnog dela ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu meru.

U Tabelama 14 i 15, kao i u Grafikonima 5 i 6, prikazani su podaci i struktura izrečenih krivičnih sankcija prema maloletnicima u posmatranom periodu u Republici. Mlađim i starijim maloletnicima za učinjena krivična dela završna mera je izrečena, u proseku, u 5% slučajeva u istom periodu. Vaninstitucionalne mere: mere upozorenja i usmeravanja, kao i mere pojačanog nadzora, čine u proseku 95% svih sankcija izrečenih prema maloletnicima. Mera upozorenja i usmeravanja — sudski ukor i pojačan nadzor od strane organa starateljstva čine, u proseku, 60% svih mera.

Broj starijih maloletnika koji su osuđeni na kaznu maloletničkog zatvora kreće se između pet u 2010. godini i 30 u 2007. godini. Na maloletnički zatvor u trajanju od pet do 10 godina u posmatranom periodu osuđeno je pet maloletnika. Na maloletnički zatvor u trajanju od dve godine do pet godina osuđen je 21 maloletnik, a na maloletnički zatvor u trajanju od šest meseci do dve godine osuđeno je 58 starijih maloletnika.

Tabela 14 Maloletnici kojima su izrečene krivične sankcije prema starosti i krivičnim sankcijama, Republika Srbija

	2007		2008		2009		2010		2011	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno	1996	100	2229	100	1902	100	1640	100	2290	100
Mlađi maloletnici	830	41,6	992	44,5	791	41,6	670	40,9	979	42,8
Vaspitne mere	830	41,6	992	44,5	791	41,6	670	40,9	979	42,8
Mere upozorenja i usmeravanja	405	20,3	468	21	363	19,1	316	19,3	452	19,7
Mere pojačanog nadzora	385	19,3	460	20,6	387	20,3	320	19,5	467	20,4
Zavodske mere	40	2	64	2,9	41	2,2	34	2,1	60	2,6
Stariji maloletnici	1166	58,4	1237	55,5	1111	58,4	970	59,1	1311	57,2
Maloletnički zatvor	30	1,5	17	0,8	19	1	5	0,3	13	0,6
Preko 5 do 10 godina	1	0,1	1	0	2	0,1	–	–	1	0
Preko 2 do 5 godina	4	0,2	7	0,3	4	0,2	1	0,1	5	0,2
Preko 6 meseci do 2 godine	25	1,3	9	0,4	13	0,7	4	0,2	7	0,3
Vaspitne mere	1136	56,9	1220	54,7	1092	57,4	965	58,8	1298	56,7
Mere upozorenja i usmeravanja	481	24,1	479	21,5	471	24,8	431	26,3	562	24,5
Mere pojačanog nadzora	614	30,8	684	30,7	573	30,1	509	31	692	30,2
Zavodske mere	41	2,1	57	2,6	48	2,5	25	1,5	44	1,9

Grafikon 5 Maloletnici kojima su izrečene krivične sankcije, Republika Srbija, 2007–2011.

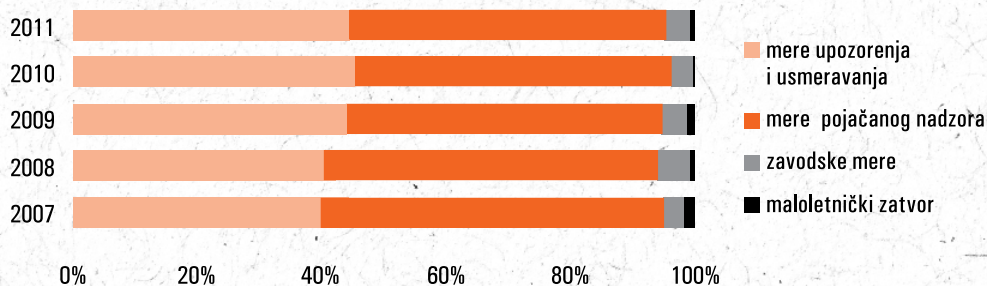
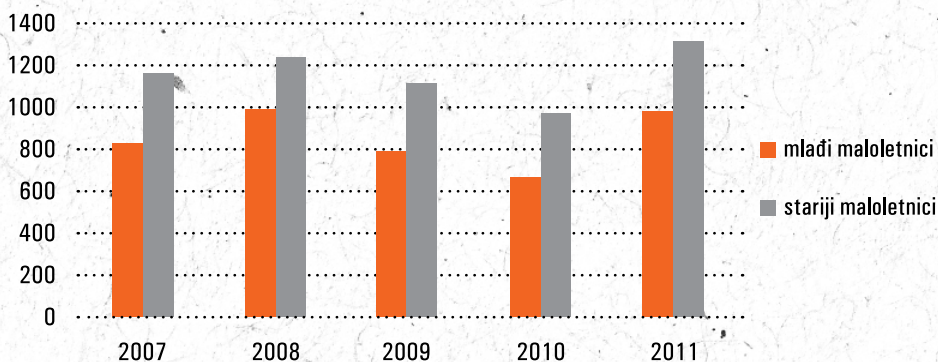

Tabela 15 Maloletnici kojima su izrečene krivične sankcije, prema krivičnim sankcijama, Republika Srbija

	2007		2008		2009		2010		2011	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno	1996		2229		1902		1640		2290	
Vaspitne mere	1966	98,5	2212	99,2	1883	99,0	1635	99,7	2277	99,4
Mere upozorenja i usmeravanja	886	44,4	947	42,5	834	43,8	747	45,5	1014	44,3
Sudski ukor	709	35,5	688	30,9	535	28,1	460	28,0	582	25,4
Posebne obaveze	177	8,9	259	11,6	299	15,7	287	17,5	432	18,9
Mere pojačanog nadzora	999	50,1	1144	51,3	960	50,5	829	50,5	1159	50,6
Od strane roditelja, usvojioca ili staraoca	462	23,1	464	20,8	368	19,3	319	19,5	427	18,6
U drugoj porodici	1	0,1	5	0,2	5	0,3	7	0,4	4	0,2
Od strane organa starateljstva	532	26,7	667	29,9	582	30,6	500	30,5	723	31,6
Uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitavanje i obrazovanje	4	0,2	8	0,4	5	0,3	3	0,2	5	0,2
Zavodske mere	81	4,1	121	5,4	89	4,7	59	3,6	104	4,5
Upućivanje u vasp. ustanovu	24	1,2	39	1,7	33	1,7	11	0,7	35	1,5
Upućivanje u vaspitno-popravni dom	56	2,8	82	3,7	53	2,8	47	2,9	68	3,0
Upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje	1	0,1	–	–	3	0,2	1	0,1	1	0,0
Maloletnički zatvor	30	1,5	17	0,8	19	1,0	5	0,3	13	0,6

Grafikon 6 Maloletnici kojima su izrečene krivične sankcije prema starosti, Republika Srbija, 2007–2011.

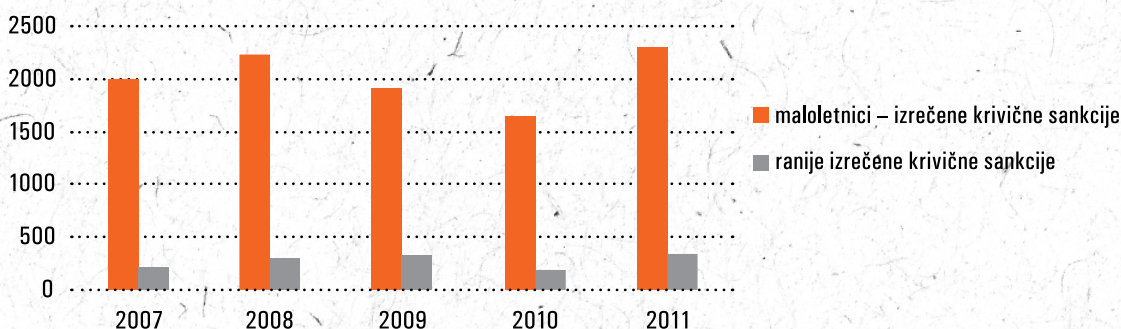

Povrat, u krivično-pravnom smislu, jeste ponovno izvršenje krivičnog dela od strane lica koje je već ranije bilo osuđivano za neko krivično delo. Ovo obeležje o maloletnom učiniocu krivičnog dela prati se u statističkim istraživanjima preko pitanja da li su ranije bile izrečene krivične sankcije prema maloletnom licu.

Na osnovu statističkih podataka u **Tabeli 16** i **Grafikonu 7** može se zaključiti da se broj maloletnika–povratnika kreće između 186 (2007) i 330 (2011), odnosno između 10% i 14%.

Tabela 16 Maloletnici i ranije sankcije, Republika Srbija

	2007	2008	2009	2010	2011
Maloletnici — izrečene krivične sankcije	1996	2229	1902	1640	2290
Ranije izrečene krivične sankcije	200	293	322	186	330
%	10,0	13,1	16,9	11,3	14,4

Grafikon 7 Maloletnici — recidivizam, Republika Srbija

Pritvor je vrsta mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog u krivičnom postupku, i sastoji se u preventivnom ograničenju slobode kretanja.

Sudija za maloletnike može odrediti, samo izuzetno, kada za to postoje razlozi (član 142, stav 2. *Zakonička o krivičnom postupku*), da se maloletnik stavi u pritvor ukoliko smatra da se svrha pritvora ne može postići privremenim smeštajem u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, stavljanjem pod nadzor organa starateljstva ili smeštanjem u drugu porodicu.

Pritvor u pripremnom postupku može trajati najduže mesec dana, ali ga veće za maloletnike istog suda iz opravdanih razloga može produžiti najduže za još mesec dana.

Ako se po završetku pripremnog postupka pokrene postupak pred većem za maloletnike, pritvor može trajati najduže do šest meseci za starije maloletnike i najduže četiri meseca za mlađe maloletnike. Od izricanja vaspitne mere upućivanja u vaspitno-popravni dom i od izricanja kazne maloletničkog zatvora pritvor prema maloletniku može trajati najduže šest meseci (iz člana 67. *Zakona o maloletnicima*).

Na osnovu statističkih podataka, ovu izuzetno ozbiljnu meru sud retko primenjuje.

Broj pritvorenih maloletnika u posmatranom periodu (**Tabela 17**) kreće se između 61 u 2010. godini i 135 pritvorenih maloletnika u 2011. godini. U odnosu na ukupan broj maloletnika, podnet predlog za izricanje sankcije je ispod 4% u posmatranom periodu na teritoriji Republike Srbije.

Najčešće je određivan pritvor u trajanju do mesec dana. U pritvoru, u trajanju preko šest meseci, bilo je ukupno 39 maloletnika u posmatranom periodu.

Tabela 17 Maloletnici prema vrsti odluke i trajanju pritvora, Republika Srbija, 2007–2011.

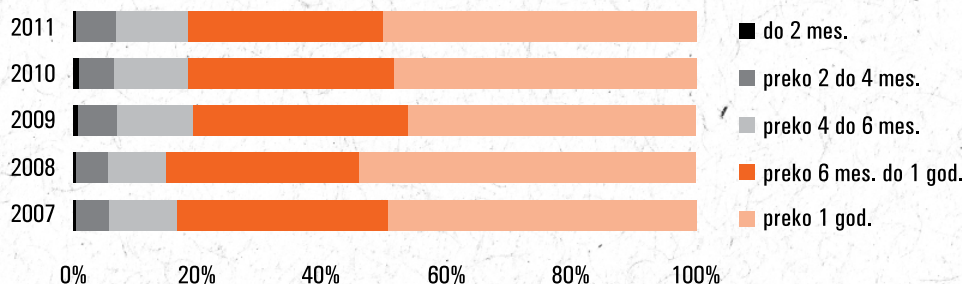
	Ukupno	Trajanje pritvora				
		do mesec dana	preko 1 do 2 meseca	preko 2 do 3 meseca	preko 3 do 6 meseci	preko 6 meseci
2011	135	52	25	19	23	16
Izrečen mal. zatvor — vaspitna mera	109	35	19	19	21	15
Obustavljen postupak	25	16	6	–	2	1
Izrečena mera bezbednosti bez izricanja kazne	1	1	–	–	–	–
2010	61	23	15	7	10	6
Izrečen mal. zatvor — vaspitna mera	52	18	14	6	10	4
Obustavljen postupak	9	5	1	1	–	2
2009	79	31	20	12	10	6
Izrečen mal. zatvor — vaspitna mera	71	25	19	11	10	6
Obustavljen postupak	7	5	1	1	–	–
Izrečena mera bezbednosti bez izricanja kazne	1	1	–	–	–	–
2008	105	39	32	13	19	2
Izrečen mal. zatvor — vaspitna mera	93	29	30	13	19	2
Obustavljen postupak	9	8	1	–	–	–
Izrečena mera bezbednosti bez izricanja kazne	3	2	1	–	–	–
2007	91	45	10	12	15	9
Izrečen mal. zatvor — vaspitna mera	76	34	9	11	14	8
Obustavljen postupak	15	11	1	1	1	1

Statistički podaci o trajanju postupka za maloletnike kojima je izrečena krivična sankcija predstavljeni su u Tabeli 18 i Grafikonu 8. U posmatranom periodu, u Republici, postupak prema maloletnicima najčešće je trajao, u 50% slučajeva, duže od jedne godine.

Tabela 18 Maloletnici — izrečene krivične sankcije prema trajanju postupka (od prijave do pravosnažnosti odluke), Republika Srbija, 2007–2011.

	Ukupno	Trajanje postupka				
		do 2 meseca	preko 2 do 4 meseci	preko 4 do 6 meseci	preko 6 meseci do 1 godine	preko 1 godine
2007	2501	10	135	270	849	1237
		0,4	5,4	10,8	33,9	49,5
2008	2833	16	138	270	881	1528
		0,6	4,9	9,5	31,1	53,9
2009	2465	18	158	300	850	1139
		0,7	6,4	12,2	34,5	46,2
2010	2205	20	124	260	730	1071
		0,9	5,6	11,8	33,1	48,6
2011	3140	19	198	365	977	1581
		0,6	6,3	11,6	31,1	50,4

Grafikon 8 Maloletnici — izrečene krivične sankcije i trajanju postupka (od prijave do pravnosnažnosti odluke), Republika Srbija, 2007–2011.

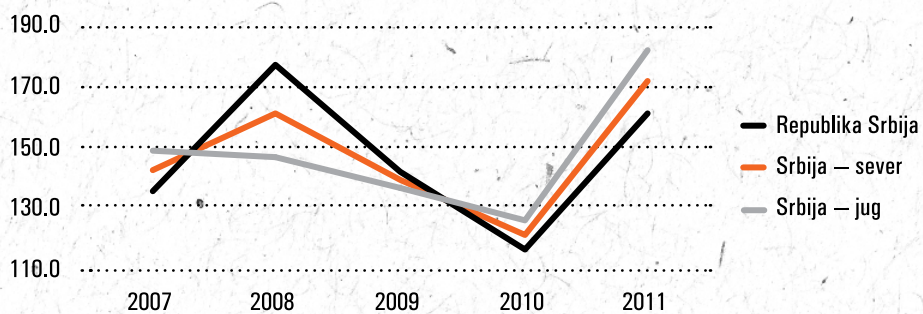

Jedan od indikatora na osnovu kojih se prati kretanje maloletničkog kriminala jesu stope: stopa maloletnika kojima su izrečene krivične sankcije na 100.000 dečje populacije ili populacije maloletnih lica (Tabela 19). Za posmatrani period, na nivou Republike Srbije, najveća stopa je u 2011. godini: 171,5 maloletnika kojima su izrečene krivične sankcije na 100.000 populacije dece, odnosno 708,1 maloletnik na 100.000 dece starosti između 14 i 17 godina. Srbija — sever: najveća stopa je u 2008. godini — 177,0 i 729,6. Srbija — jug: najveća stopa je u 2011. godini — 181,5 i 733,5.

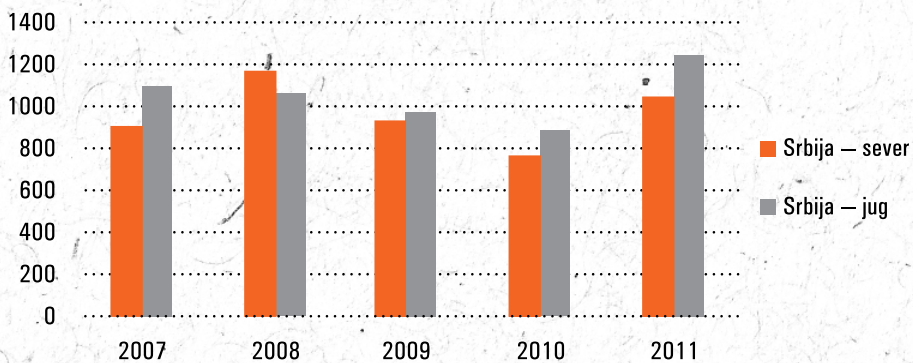
Tabela 19 Procena stanovništva (prosek) — dece, maloletnici i stope

	Republika Srbija				
	2007	2008	2009	2010	2011
Deca 0–17	1402895	1384374	1367480	1351836	1335150
14–17	343819	339306	334843	330196	323420
Maloletnici, izrečene krivične sankcije	1996	2229	1902	1640	2290
Stopa na 100.000 dečje populacije	142,3	161,0	139,1	121,3	171,5
Stopa na 100.000 dece 14–17 god. starosti	580,5	656,9	568,0	496,7	708,1
Srbija — sever					
Deca 0–17	664028	658934	655121	652525	649367
14–17	161569	159806	158213	156587	153697
Maloletnici, izrečene krivične sankcije	898	1166	928	759	1045
Stopa na 100.000 dečje populacije	135,2	177,0	141,7	116,3	160,9
Stopa na 100.000 dece 14–17 god. starosti	555,8	729,6	586,6	484,7	679,9
Srbija — jug					
Deca 0–17	738867	725440	712359	699311	685783
14–17	182250	179500	176630	173609	169723
Maloletnici, izrečene krivične sankcije	1098	1063	974	881	1245
Stopa na 100.000 dečje populacije	148,6	146,5	136,7	126,0	181,5
Stopa na 100.000 dece 14–17 god. starosti	602,5	592,2	551,4	507,5	733,5

Grafikon 9 Maloletnici, stope prema regionima, 2007–2011.

Grafikon 10 Maloletnici kojima su izrečene krivične sankcije prema regionima, 2007–2011.

4 Vaspitni nalozi

Prema maloletnom učiniocu krivičnog dela mogu se primeniti jedan ili više vaspitnih naloga za krivično delo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Vaspitni nalog može primeniti nadležni javni tužilac za maloletnike ili sudija za maloletnike. Uslovi za primenu vaspitnih naloga su: priznanje krivičnog dela od strane maloletnika i njegov odnos prema krivičnom delu i oštećenom. Svrha vaspitnih naloga je da se ne pokreće krivični postupak ili da se postupak obustavi.

U tabelama i grafikonima koji slede predstavljeni su statistički podaci o primeni vaspitnih naloga, u periodu 2007–2011. godine u Republici Srbiji. Na osnovu podataka može se zaključiti: da je mala primena vaspitnih naloga, kako od strane javnog tužioca za maloletnike (manje od 2%) tako i od strane sudije za maloletnike (manje od 3,5%). U pojedinim višim/okružnim javnim tužilaštvima i višim/okružnim sudovima, u posmatranom periodu nije bilo primene vaspitnih naloga (Tabele 20.2 i 20.5). Javni tužilac za maloletnike primenjuje vaspitni nalog najčešće za krivična dela: uništenje i oštećenje tuđe stvari i krivično delo ugrožavanje javnog saobraćaja (Tabela 20.4). Sudija za maloletnike primenjuje vaspitni nalog najčešće za krivična dela: laka telesna povreda, teška krađa i neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (Tabela 20.7).

Tabela 20.1 Vaspitni nalozi, Republika Srbija, 2007–2011.

	2007	2008	2009	2010	2011
Primenio javni tužilac za maloletnike	40	55	72	59	87
Primenio sudija za maloletnike	17	14	38	92	100

Grafikon 11 Maloletnici prema kojima je javni tužilac primenio vaspitni nalog, prema regionima, 2007–2011.

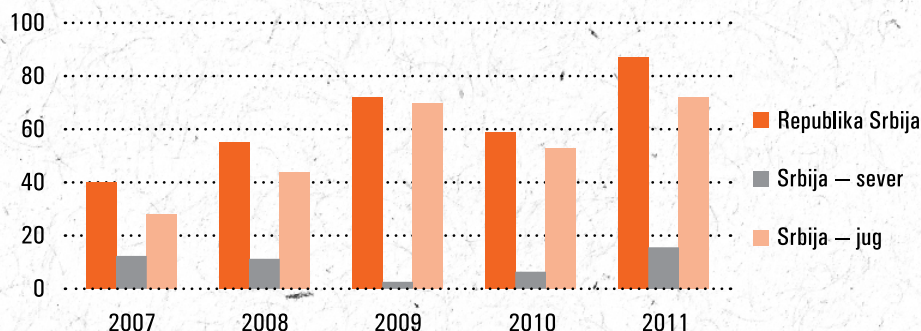

Tabela 20.2 Maloletnici prema kojima je javni tužilac za maloletnike primenio vaspitni nalog prema nadležnosti višeg/okružnog javnog tužilaštva, 2007–2011.

	2007	2008	2009	2010	2011
Republika Srbija	40	55	72	59	87
Srbija — sever	12	11	2	6	15
Beogradski region					
Beograd	–	2	–	1	2
Region Vojvodine	12	9	2	5	13
Novi Sad	10	3	1	5	6
Pančevo	2	–	–	–	1
Sombor	–	–	–	–	–
Sremska Mitrovica	–	6	1	–	6
Subotica	–	–	–	–	–
Zrenjanin	–	–	–	–	–
Srbija — jug	28	44	70	53	72
Region Šumadije i Zapadne Srbije	10	28	65	35	34
Čačak	–	–	–	–	–
Kragujevac	–	11	–	–	–
Kraljevo	–	–	15	14	–
Kruševac	2	12	36	15	20
Novi Pazar	–	3	–	–	1
Jagodina	1	1	1	–	–
Šabac	–	–	–	–	2
Užice	1	–	10	4	9
Valjevo	6	1	3	2	2
Region Južne i Istočne Srbije	18	16	5	18	38
Leskovac	12	12	4	12	22
Negotin	4	1	–	–	–
Niš	2	–	–	–	–
Pirot	–	–	–	–	–
Požarevac	–	–	–	1	–
Prokuplje	–	2	1	1	14
Smederevo	–	–	–	2	–
Vranje	–	1	–	2	2
Zaječar	–	–	–	–	–
Region Kosovo i Metohija	---	---	---	---	---

Tabela 20.3 Maloletnici prema kojima je javni tužilac za maloletnike primenio vaspitni nalog, prema polu i starosti, Republika Srbija, 2007–2011.

	Primenjen vaspitni nalog				
	ukupno	dečaci	devojčice	mlađi maloletnik	stariji maloletnik
2007	40	38	2	15	25
2008	55	51	4	14	41
2009	72	70	2	38	34
2010	59	56	3	34	25
2011	87	76	11	45	42

Tabela 20.4 Maloletnici prema kojima je javni tužilac za maloletnike primenio vaspitni nalog, prema krivičnom delu, polu i starosti, Republika Srbija, 2011.

	Primenjen vaspitni nalog				
	ukupno	dečaci	devojčice	mlađi maloletnik	stariji maloletnik
Ukupno	87	76	11	45	42
Teška telesna povreda	3	3	–	2	1
Laka telesna povreda	3	2	1	3	–
Ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svadi	1	–	1	1	–
Ugrožavanje sigurnosti	2	2	–	1	1
Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka	1	1	–	1	–
Nedozvoljene polne radnje	2	2	–	1	1
Krađa	7	4	3	3	4
Teška krađa	1	1	–	–	1
Prevara	1	–	1	1	–
Sitna krađa, utaja i prevara	3	3	–	2	1
Uništenje i oštećenje tuđe stvari	30	30	–	17	13
Neovlašćeno korišćenje tuđeg vozila	1	1	–	–	1
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga	1	1	–	–	1
Šumska krađa	2	2	–	–	2
Izazivanje opšte opasnosti	1	1	–	–	1
Ugrožavanje javnog saobraćaja	16	13	3	6	10
Ugrožavanje saobraćaja opasnom radnjom i opasnim sredstvom	4	4	–	2	2
Nasilničko ponašanje	6	4	2	4	2
Ostala krivična dela iz posebnih zakona	2	2	–	1	1

Tabela 20.5 Maloletnici prema kojima je sudija za maloletnike primenio vaspitni nalog, prema nadležnosti višeg/okružnog suda, 2007–2011.

	2007	2008	2009	2010	2011
Republika Srbija	17	14	38	92	100
Srbija — sever	16	5	23	27	54
Beogradski region					
Beograd	–	–	4	4	27
Region Vojvodine	16	5	19	23	27
Novi Sad	11	–	16	15	9
Sombor	–	–	–	4	1
Subotica	1	–	–	1	–
Sremska Mitrovica	1	3	3	–	13
Pančevo	2	–	–	–	–
Zrenjanin	1	2	–	3	4
Srbija — jug	1	9	15	65	46
Region Šumadije i Zapadne Srbije	–	9	10	23	13
Čačak	–	–	–	–	–
Kragujevac	–	1	1	16	5
Kraljevo	–	2	–	2	5
Kruševac	–	3	2	1	–
Novi Pazar	–	–	–	–	1
Jagodina	–	–	1	–	1
Užice	–	–	5	1	1
Valjevo	–	–	–	–	–
Sabac	–	3	1	3	–
Region Južne i Istočne Srbije	1	–	5	42	33
Leskovac	–	–	–	–	–
Negotin	–	–	–	1	–
Niš	1	–	–	1	1
Pirot	–	–	–	–	1
Požarevac	–	–	–	–	1
Prokuplje	–	–	1	4	3
Smederevo	–	–	1	6	1
Zaječar	–	–	3	18	26
Vranje	–	–	–	12	–
Region Kosovo i Metohija	---	---	---	---	---

Grafikon 12 Maloletnici prema kojima je sudija za maloletnike primenio vaspitni nalog, prema regionima, 2007–2011.

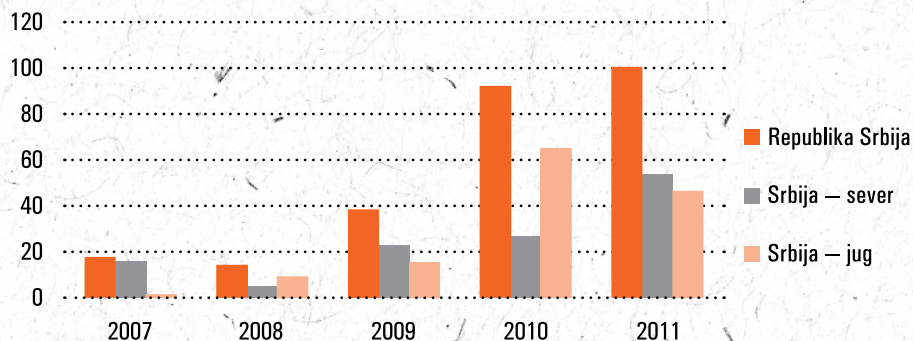

Tabela 20.6 Maloletnici prema kojima je sudija za maloletnike primenio vaspitni nalog, prema polu i starosti, Republika Srbija, 2007–2011.

	Primenjen vaspitni nalog				
	ukupno	dečaci	devojčice	mlađi maloletnik	stariji maloletnik
2007	17	14	3	9	8
2008	14	14	–	4	10
2009	38	37	1	15	23
2010	92	85	7	43	49
2011	100	94	6	32	68

Tabela 20.7 Maloletnici prema kojima je sudija za maloletnike primenio vaspitni nalog, prema krivičnom delu, polu i starosti, Republika Srbija, 2011.

	Primenjen vaspitni nalog				
	ukupno	dečaci	devojčice	mladi maloletnik	stariji maloletnik
Ukupno	100	94	6	32	68
Teška telesna povreda	1	1	–	1	–
Laka telesna povreda	6	6	–	1	5
Učestvovanje u tuči	2	2	–	–	2
Izlaganje opasnosti	1	–	1	–	1
Ugrožavanje sigurnosti	1	1	–	1	–
Neovlašćeno fotografisanje	1	1	–	–	1
Kleveta	2	2	–	–	2
Silovanje	2	2	–	1	1
Obljuba sa detetom	1	1	–	1	–
Nasilje u porodici	2	2	–	1	1
Krađa	5	4	1	2	3
Teška krađa	38	37	1	16	22
Sitna krađa, utaja i prevara	3	2	1	–	3
Uništenje i oštećenje tuđe stvari	4	4	–	2	2
Neovlašćeno korišćenje tuđeg vozila	4	4	–	1	3
Iznuda	1	1	–	–	1
Prikrivanje	1	1	–	1	–
Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga	9	9	–	–	9
Neovlašćeno držanje opojnih droga	2	1	1	–	2
Ugrožavanje javnog saobraćaja	2	1	1	–	2
Napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti	1	1	–	–	1
Nasilničko ponašanje	11	11	–	4	7

5 Trendovi u maloletničkom kriminalitetu u Republici Srbiji (prema podacima Republičkog zavoda za statistiku Srbije)

Povećan je broj krivičnih prijava prema maloletnicima u periodu od 2007. (3434 prijave) do 2011. godine (4323 prijave), odnosno od 2001. (3640 prijava) do 2011. godine (4323 prijave), tako da je indeks prijavljenih maloletnika 2011. godine, u odnosu na 2001. godinu, 118.

Povećano je učešće maloletnika — krivične prijave — u ukupnom kriminalitetu sa 3,4% (u 2007) na 4,7% (u 2011).

Najbrojnija krivična dela koja vrše maloletnici jesu krivična dela protiv imovine: između 55% i 64%.

Najteža krivična dela, krivična dela protiv života i tela, zastupljena su između 12% i 16%.

Pet krivičnih dela: krađa, teška krađa, razbojnička krađa, razbojništvo, sitna krađa, utaja i prevara čine 50–60% svih dela koja su počinili maloletnici.

Uočljivo je povećanje broja krivičnih dela protiv javnog reda i mira, odnosno krivičnog dela: nasilničko ponašanje. Za krivično delo nasilničko ponašanje u 2007. godini za 38 (1,9%) maloletnika izrečena je krivična sankcija, a u 2011. godini 228 (10%).

Vidljiva je promena u starosnoj strukturi maloletnika: raste broj prijavljenih dela koja su učinili maloletnici sa 14 i 15 godina.

Vaninstitucionalne mere: mere upozorenja i usmeravanja, kao i mere pojačanog nadzora, čine u proseku 95% svih sankcija izrečenih prema maloletnicima. Mera upozorenja i usmeravanja — sudski ukor i pojačan nadzor od strane organa starateljstva čine, u proseku, 60% svih vaspitnih mera.

Postupak prema maloletnicima najčešće je trajao, u 50% slučajeva, duže od jedne godine.

Mali je broj primenjenih vaspitnih naloga, kako od strane javnog tužioca za maloletnike (manje od 2%) tako i od strane sudije za maloletnike (manje od 3,5%).

CIP – Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд
343.91-053.6(497.11) ; 343.137.5(497.11) ; 343.242:343.22-053.6(497.11)
; Korak ka preuzimanju odgovornosti ; Ivana Stevanović ... et al. ;
Beograd : Centar za prava deteta, 2012 ; Beograd : Igam ; 91 str. tabele,
26 cm ; Tiraž 500 ; ISBN 978-86-83109-53-1 ; 1. Стевановић, Ивана
[аутор] ; а) Малољетничка делинквенција – Србија ; б) Кривичне
санкције – Извршење – Малољетници – Србија ; в) Малољетници
делинквенти – Васпитне мере – Србија ; COBISS.SR-ID 195134732

